

**Huismans wegwyzer : waar in aangetoond word het
behandelen zo van zieke als gezonde beesten, als van
paarden, ossen, koeijen, schapen en varkens, &c. benevens
derzelver oorzaak en geneezinge ...**

<https://hdl.handle.net/1874/31388>

137
HUISMANS
WEGWYZER,

Waar in aangetoond word het behandelen
zo van *Zieke als Gezonde Beesten*, als van
PAARDEN, OSSEN, KOEIJEN,
SCHAPEN EN VARKENS, &c. Be-
nevens derzelve Oorzaak en Ge-
neezinge; wegens de PEST-ZIEK-
TEN onder het RUND-VEE.

Door het Kunst-Genootschap.

NOSCE TE IPSUM,

Waar agter nog gevoegt is een Korte en Onder-
vindelyke Geneezinge, van den tegenvoor-
dige PEST ZIEKTEN DER BEESTEN.

Door een

MEDECINË DOCTOR.

TE AMSTERDAM,
By BERNARDUS MOURIK,
Boekverkooper in de Nes.

VOORREDEN

A A N D E N

L E E Z E R .

N Ademaal den Leezer bekend is, dat 'er tegenswoordig een zwaare en *Besmettelyke Pest-Ziekten onder 't Rund-Vee heerscht*, zo hebben wy goed gevonden, om (nadien wy lang gedreigt hadden deze verzameling van wel beproefde Middelen, tot het Geneezen van *Paarden, Ossen, Koeijen, Schapen en Varkens, &c.* Beneffens derzelver Aart, Oorsprong, Voortteeling, Ziektens en Accidenten, hoe ook genaamt, in 't Licht te brengen,) het zelve nu te doen, doordien

V O O R R E D E N

wy denken en hopen de HUIS-LIEDEN groote dienst hier mede te doen. Ik zeg de HUIS-LIEDEN, want die deze zaken het principaalste betreft, om die Reden ook genaamt HUISMANS WEGWYZER, omtrent het behandelen van haar *Zieke als Gezonde Beesten*; waar agter gevoegt is een Tractaat raakende de Oorzaak der tegenwoordige *Grasseerende Pest-Ziekten*, waar in duidelyk (zo wy denken) werd aangetoont niet alleen de Oorzaak, maar ook het Behandelen en Geneezen derzelve Ziekten, heel anders (edog by ondervinding) dan tot noch toe gedaan is, gevende heele goede Remedien (en teffens onkostbaare) aan de hand: daar zyn eenige die door het *Berooken van de Stallen*, willen Geneezen de *Grasseerende Pest-Ziekten*, (gelyk 'er hedendaags *Rook-Middelen* by de Boekverkooper MOURIK die dit Werk gedrukt heeft te bekomen zyn, ieder Pakje 12 stuivers, met een

Be-

Berigt hoe te gebruiken,) wy oordeelen ook dat het goed is, om de Stallen daar door te zuiveren, en de kwaade Lucht en Dampen die van buiten inkomen te beletten, en de kwaade Besmettinge van de Gezonde Beesten te weeren, maar om de Ziekten der Beesten te Geneezen, en die voor de Dood te bewaren is niet doendelyk; elk doet het geene hem dunkt dat het besten soulaas zal geven aan de Beesten. Wy zullen ons hier niet verder over uitlaaten, maar den Leezer aanmaanen, dat hy dit Boek gelieft te leezen eens en andermaal, byzonder Jonge Boeren, alzo dit een Goud-Myn is, waar uit een schat voor den HUISMAN is te haalen; want het is door lange jaarige vlyt, moeite en onkosten by een verzamelt; en wat de Styl en Redeneering van Schryven betreft, die is niet opgeciert door een deftige styl, of fraaije spreekmanier; neen eenvoudig, en zo als de Boeren gewoon zyn te spreken,

VOORREDEN

en de Beesten te behandelen. Dat hebben Wy het gevoegelykft geoordeeld om den HUISMAN in deze te hulp te komen , daarom ook geringe en onkostbaare Remedien aan de hand gegeven die by ondervinding goed zyn;

*Leest het dierhalven zonder Haat of Nyt,
En gebruik het verder tot uw Profyt.*

En Wy wenschen UE: Vaarwel,

Onder ons Konst Genootschap

NOSCE TE IPSUM.

Aldus gegeven den
22 December.

Waar

A A N D E N L E E Z E R .

Waar agter is by Gedrukt nog een Korte en Klaare Geneezings-wys, om de Ziekte der Beesten te Geneezen, en de Gezonden voor Smet te bewaaren; waar in begreepen is hoe dat de Gezonde Beesten moeten behandeld worden, in 't Rooken van de Stallen en verder Preservatie, door een MED: DOCTOR.

*Gegeeven den 25
December.*

REGEERENDE PEST-ZIEKTE

Onder het

R U N D - V E E .

K L I N K - D I C H T .

WAnneer een Mensch altoos gewoon in
vreugd te Leven,
En Voorspoed. Tegenspoed geniet in 's
werels deel,
Zo is hy onverg'noegt, en denkt wat had
ik veel,
Doch nu wil Vrouw Fortuin my heel en al
begeven.

Nu werd myn yd'le Hoop, als met de wind
gedreeven,
Nu raak ik quyt dien schat, die ik wel eer
zo cël
Vergaart heb en bewaart, ô Werelds Treur-
Toneel,
Hoe kan Fortunaas-Rad nu meê dan tegen
streeven,

Denk Sterveling, denk eens wie dat 't uw
alles gaf,
Herdenk, en zeg met Job, God gaf en nam
't weer af,
Eerd doch uw Schepper, draag uw Kruis
geheel geduldig,

Gy Landman die doortyd en vlyt heb goed
vergaart
En Vee, al sterft het nu, zyt daarom niet
bezwaard;
Denk 't is Gods Hand, en zeg ik ben 't myn
Gever schuldig.

J. VERHAAGH.

HUISMANS WEGWYZER.

IS ooit een Schat op Aard te zoeken,
 Die voor den Menschc nuttig is,
 Dit is een Boek, waar by geen Boeken
 Schier komen in gelykenis.
 Leest dit gy die gewoon te werken
 Zyt, op den Akker of op 't Land,
 Hier zult gy alles uit bemerken,
 Hier vind g' een allerdierbaarst Pand;
 Dit is een Goud-Myn voor de Boeren,
 En Lieden die tot haar plezier
 Een party schoone Beesten voeren.
 Hier leert gy uit, hoe elk een Dier
 Byzonder Voeder heeft van noden,
 En opgekweekt word na zyn aard:
 Hoe dat een Ziekte word ontvloden,
 Of schoon al Ziek, in 't Leven spaart.
 Leest dan dit Boek met groote yver,
 En zegt met my dat nooit geen lof,
 Genoeg kan zyn aan elk een Schryver
 Gegeeven, voor dees dierb're stof.
 'k Zeg leest dit Boek dog niet als Blinden,
 En zoekt na deez' roemwaarde Schat;
 Herleest het weêr zo zult gy vinden,
 Dat gy nooit nutter Boek meer had.

D. T. E. V.

L O F . D I C H T

O P D E

HUISMANS WEGWYZER.

Is ooit een Boek (omtrent dees stof) ge-
maakt met oordeel,
't Is waarlyk dit Boek, het welk heel klaar
aanwyst,
Hoe dat men Dieren kweekt na d'aard die
elk vereifcht,
Gebruikt het Huisman tot uw nut, zo geeft
het voordeel.

Doorbladerd deze blaân , en wil het Werk
beschouwen,
Gy zult daar zien een fchat niet opgepronkt
met reën,
Maar zakelyk en kort , gebruikt het dan
alleen,
Als iets dat heilzaam is , waar op men kan
betrouwen.

Hier hebtg' een Artzeny voor ieder kwaal te
vinden,
Die ooit een Beest mankeert; te weten zo
een Beest,
Dat op Vier Voeten loopt en nuttig is,
doorleest
Het een en andermaal hou 't als uw beste
Vrinden.

Bewaart het als een Schat , doch sluit het in
Geen kisten,
Dewyl nooit enig Boek (als dat men 't
leeft) iets spreekt,
Maar prent het in uw Zin , als iets daar
nut in steekt,
Zo hebt gy wil voor 't geld , het geen gy aars
verkwisten.

Zo gy dees raad opvolgt die ik u kom te geven,
Zo zult gy wis met my der Schryveren Lof
en Eer
Uitgalmen met vermaak , en wenschen
keer op keer,
Dat zulke Liën niet één , maar honderd Jaar
nog Leven.

Ex Tempore.

HUISMANS WEGWYZER

IN 'T BEHANDELEN

VAN HAARE

ZIEKE-BEESTEN.

~~~~~

Tractaat van de Viervoetige Dieren, als Paarden, Ossen, Koeyen, Schapen, Geyten, Verkens, &c.

EERST VAN DE PAARDEN.

 Ewyl iemant op het Land zich geneerende, van Vee moet voorzien zyn, daar hy zich mede geneeren moet, en ook tot onderhoud en vermaak hebben; heb ik eerst van de Paarden willen beginnen, het welk een hoogmoedig en arbeitzaam dier is, na men het zelve gewent, wiens gebruik zeer nootzaaklyk is, en daar de oude Scribenten veel van geroemt hebben, om veelderlei werkingen, en nootzakelyke diensten derzelve; ja dat meer is, men kan dezelve, tot vermaak alle fraiheit leeren; daarom zodanige gedierten wel behoorden onderhouden te worden.

De Romeinsche tuchtmeesters namen

A

een

een byzonder oog op hare Ridders, dat ze hare Paarden wel net en vet hielden, en wanneer het zelve niet wel onderhouden wiert, kregenze daar straf over. En wanneer het zelve na vermaning t'eenemaal verzuimt wierd, wierdenze daar na wel t'eenemaal van hare Ridderlyke waardigheid berooft.

De Grieken hebben daar ook veel van gehouden, zo dat daar Auteurs zyn geweest, welke van de opvoeding der Paarden geschreven hebben. Ook zyn de Ridders, welke Paarden gehouden hebben, altyd voor de voornaamste onder haarlieden gehouden geweest. In voortyden is het paardryden in Persien zoo in groter eer geweest, dat het voor schant gerekent wierd, indien iemand te voet diende: want de zelve wierden (gelyk het by onze Ruiters en blaas-kaken ook in de gewoonte gekomen is) niet anders als met een schimpigen naam, voetprien genoemd.

In zomma by alle Natien worden de Ridders, Ruiters, of Paarde-ryders voor de eerlykste gehouden, het zy in of buiten den Oorlog; want men zegt voor een spreekwoord, hy houd een Hengst op stal: gemeene Perzoonen hebben daar geen gelt toe.

Na-

Nademaal dan de Ridders zelfs ook door de Paarden vermaant worden, zoo is het vreemt, dat Potentaten van dit heerlyk Dier gehouden hebben: als zynde het edelste en moedigste onder alle viervoetige Dieren: welke een grote ho-vaardy by zich heeft, en dat men hen alle ding leeren kan.

Het Paart van *Alexander Magnus*, *Bucephalus* genaamt, wou van niemant bereden wezen, als van den Koning zelfs, wanneer het opgepronkt was met het Koninglyk cieraat en deken: anders liet het toe, dat het van de Stalmeeſter en andere bereden wierd. Het zelve heeft ook zulken verſtant gebruikt, als het in een Slag dodelyk gequetſt was, dat het zynen Heer eerſt uit den Slag bragt, en daar na dood henen viel, waarom het de Koning ook een Graf doen maken heeft, en een Stad na dezelfs naam doen timmeren.

Des Keyzers Auguſti Paart wou ook van niemant bereden zyn, als van zynen Heer.

Het Paart van *Pallas*, (de zoon van *Evander*) *Aethon* genoemt, ging ook by het doode Lyk van zynen Heer, na dat hy van *Turnus* verſlagen was, weende,

4 H U I S M A N S

en schreide tranen als dobbelsteenen.

Zelden heeft men gezien dat de Paarden, welke in den rouw gekleet zynde, en het doode Lyk van haren Meester tot aan het Graf volgende (gelyk de manier van onze Ruyters plagt te wezen, als 'er iemant onder haar begraven wiert) daarna vrolyk waren, of goeden deeg hadden.

Op dat men het verstant der Paarden oordeelen kan, blykt hier uit, dat een zeker Koning van Scyten een wilde Merrie gekregen heeft, dewelke hy liet bedekken, daar een schonen Hengst van quam, den Koning gaarne van dien aart meer Paarden wilde hebben, liet dezelve Merrie met een kleet dekken, en van het Veulen deszelfs bedekken; het welk geschiet zynde, en het kleet van de Merrie afgenomen, heeft het Veulen (zyn Moeder kennende) zich zelve van een hoge plaats afgesmeten: Andere zeggen, dat dien zelve Hengst, zyn Moeder kennende na het afleggen des dekens, zo furieuselyk op den Stalmeester aangevallen is, dat hy hem vernielt heeft om dat hy van hem bedrogen was, in 't vermoen van zyn Moeder.

Van welke Paarden men men altyt meest gehouden heeft, en van haar natuur en eigenschap.

Indien men vraagt na de beste Paarden, moet men de zelve na den aart des Lands kennen. De Ouden hebben veel gehouden van de Paarden welk in *Thracia* en *Theffalia* gevallen waren. *Epirus* plag de beste loop-Paarden voort te brengen. De *Tirrenifch*, *Veneetsche*, *Sicilifche* Paarden zyn ook in ouden tyden vermaart geweest; als ook die van *Cappadocia*. Nu geven onze landen zulke goede Paarden tot den Oorlog als anderen Landen.

Deenfche Paarden zyn duurchtig op den loop, in het ryden entrekken. Men gebruiktze ook in Koetzen, Post-loopen, en anders: ja tien of twaalf mylen konnen de zelve des daags loopen: en wanneer men dezelve niet gebruikt kan men haar goed koop houden: en in het gebruiken moet men haar wat beter tracteren: want zy haar haver dan wel verdienen,

Spaansche Paarden zyn hoog te achten om haar schoonheit en snelheid, zyn frai van lyf en kop: men oordeelt datze om

haare snelheit van den wind geboren zouden zyn.

Tartarische Paarden zyn van wilden aart, dezelve arbeiden wel, en zyn duurachtig, loopen snel, en zyn meer tot het loopen genegen, als tot het gaan.

Turksche Paarden zyn zeer schuw, en laten haar niet wel op de toom gewennen.

Napelsche Paarden zyn stadig, en heerlyk in gebaarden, gierlyk in den gang, wel geproportioneert van lyf, maar zy willen ook hebben dat men wel op haar past.

De Poolfsche Paarden zyn frisch en rang, ja duurachtig, trekken en loopen wel, ook goede Ry-Paarden, dun van beenen: maar willen wel gewacht zyn.

De Hongarische zyn by na van den zelve aart, maar wat duurachtiger, stouter en sterker.

De Pomersche Paarden zyn wat traag en langzaam, maar duurachtig, en behoeven zulken naauwen oppassing niet, als de Poolfsche, maar zyn met ruig voeder te vreden: en ook tamelyk grof van schinkels: waarom de Poolen haar liever hebben.

Maar in het gemein heeft men 'er nog eeni-

eenige tekens by, waar aan men een goed Paard zal kennen; namelyk deze vier: eerftelyk aan de uitterlyke gefalte, wanneer het een fterk dik hard lyf heeft, en een gelykmatige hoogte, welk met de proportie van het lyf overeenkomt, tarmelyke lange zyden, breed van achteren, breet en fterk van borft, hard vleefch, een mufculeus ligchaam, gelyk de groote muis aderen aan eens menfche ligchaam, drooge voeten, goede dichte uitgeholde hoeven met zwarten hoorn; want wit hoorn is zoo duurabel niet.

Ten tweede ziet men de fchoonheid, wanneer men de Leden aanmerkt: als wanneer een Paard een dor hoofd heeft, dat hem gelyk de huid geheel aan de Hoofd-beenen hangt, dat is gelyk vel en been, fraaije korte spitzige ooren, groote oogen, wyde of breede neusgaten, een dikken hals, en fraai den kop voor draagt, hard dik hair, een dikken buik, byzonder wanneer het ook jong is, dorre magere beenen, en een fraaijen dikken ftaart.

Ten derden moet men de uitterlyke gebaarden aanzien, als wanneer een Paard moedig en ftout is, fnuift dat hem gelyk een rook uit de Neusgaten gaat,

wakker en vaardig met de schinkels, en van blydschap gaerne met de Leden zittert, niet gaerne stil staat, maar altyd met de voeten stamp, en wanneer men het opgetoomt heeft, snel en plotzig aan het loopen raakt. Dit zyn rechte fraaije duurachtige Paarden, welk men in toom houden moet.

Yrland geeft veel Paarden welk geheel zacht gaan, en daar op passen dat zy met haren gang haren Meester niet beschadigen, en haar zelfs ook: (daar behalven is 'er een vruchtbare Weide voor ander Vee; en daar worden geen fenynige Dieren gevoed:) alle fraaije Engelsche Telgangers worden daar opgekweekt, en daar na in Italie, Vrankryk, Duitsland en Holland gebracht. De zelve Paarden zyn niet wel zoo hoog en groot als wy te vooren gezeid hebben, maar schoon en vrolyk.

Ten vierden moet men ook op 't hair zien, want daar door word ook de goedheid van een Paard gekend. De zwarte rappen zyn wakker, moedig en stout, en kunnen zwaren arbeid doen. De gryze, met veel wit gemengt zyn ook goed en vrolyk, maar wanneer de zelve in het Veld schrikken zynze geheel ontrouw.

Zwart,

Zwart, greis en veel wits daar onder gemengt, zyn ook wel ontrouw, maar beiten en slaan, willen ook wel loopen en arbeiden: van der Paarden Natuur kan men verder bericht vinden by *Virgilio*, in zyn tweede Boek, *Georg.* alwaar hy begint:

*Nec non & pecori est idem delectus equino,
Tu modo, &c.*

Daar word ook geschreven dat Paarwelk in het drinken de Neus diep in het water steken, wel tot den Kryg goed zouden zyn: maar hier van genoeg, wie hier verder lust in heeft, lezen *Virgilius*, daar wy hem hier boven aangeroord hebben.

*Van Paarden te koopen, hoe men een
Paard bezichtigen en koopen zal.*

Die geneegen is om Paarden te koopen, moet jonge Paarden koopen, en zich met oude Paarden niet bemoeijen: want oude Paarden, oude Ossen, oude Koeijen, oude Schapen, oude Geiten, oude Verkens, en in zomma, alle het Vee welk te oud geworden is, zal men niet koo-

koopen; maar het gene men in huis heeft, zal men verkopen, of mesten en slachten: want daar niet als schade van te verwachten is; dewyl de voordeelen in de Jongheid daar al uitgehaalt zyn.

Daarom zal een goed Huisvader altyd na jong Vee trachten, en daar beneffens jong en oud opvoeden, om dat hy aan geen Vee tot arbeid en slachten gebrek heeft: maar op dat hy het zelve doen kan, moet hy wel weten hoe lang eenig Vee dauren kan, en hoe hy het zelve voeden moet.

Daarom heb ik ook gezeid dat men jonge Paarden koopen moet, en als men dezelve gekocht heeft, moet men zelfs, of ander goed volk hebben, welk daar wel mede weten om te gaan: want als men de jonge Beesten met Voeder overlaat, krygen zy eenige zwarigheid datze daar na krenge blyven.

Die nu een goed Paard koopen wil, moet eerst het uitterlyke gestalte des zelfs aanmerken, als voren gezeid is; daar na moet hy het zelve een reis drie, vier, vyf of zes laten zien bereiden, of het gaau of lam van Beenen is, en of hy ook Gallen en Spatten heeft: men ziet of het zelve een Pas, Draf, Tel, of anders
gaat

gaat daar het opgeleert is , en alles beproeven. Men beziet de heupen , tong of dezelve ook snottig is , of hy ook eten wil , wel kan loopen , &c. Men meet de hoogte van vooren , of hy ook met andere fraaije Paarden gelyke hoogte heeft.

Wanneer men een Paard beryden laat , let men op de gang , of het overflaat of niet : dat is of het zelve met den achtersten voet in den voorsten voet treed , of daar verre overtreed of ook te kort treed. Want daar aan weten verstandige Paarden Kopers of de zelve goed of kwaad van natuur zyn , of zy wel loopen kunnen of niet , wanneer een Paard recht met de achterste beenen gaat , dan is hy geneigt te springen , en loopt terstond wanneer het maar geprikkelt word.

Men moet ook op de vettigheid der Paarden wel letten : want dezelve is niet altyd goed : want zommige Paarde Verkopers wetenze tegens de Markten wat op te pronken met zeker voeder , en zoo haar het eigen gemak niet volgen mag gaan de Paarden af.

Om daar een staaltjen van te verhalen , ben ik gedwongen , dewyl ik my tegenwoordig een Leer-meester vertoon , te be-

betoonen, hoe de Rosch-tuyffchers somwylen de koopers bedriegen. Het is in Silesien geschiedt, dat daar een schoon, vet Paard op de markt quam, daar veel koopers geld na boden, maar het was een Poolfch Paard. Dit zelve Paard was met Geerst een week of twee gevoederd. Als den kooper met het zelve Paard een week drie of vier gehandeld had, ging het af, wierd mager en storf. Daar na vernam hy de oorzaak, om te weten, hoe zulk een Schoon, Vet, Glad Paard zoo afnam. Doe wierd hem tot antwoord gegeven dat men met twee of drie Schepel Geerst een Paard vet kan maaken, maar wanneer men het zelve de eigen voeder onthoud, verdwynen zy, en varen in den hond.

Men moet de Paarden in den gurgel vatten, daar vind men twee huiden over malkander, zo de onderste huid nu zeer dun is, word het zelve niet vet, maar is zeer arbeid-agtig.

Wanneer een Paard veel hair op den kop heeft, en het zelve hair tamelyk hard is, word het wel vet.

Indien een Paard wyd van bek is, is het zelve gemeenlyk Steeg, dat is bezwaarlyk met den toom te bedwingen.

Zo

• Zo het kort onder de oogen veel hairs heeft, laat het zelve hem niet gaarne houden.

• Indien het zelve scherpe beenen tusschen de ooren onder de huid heeft, loopt het gewoonlyk haast, maar duurt niet lang.

• Zo een Paard lange hangende breede ooren heeft, is het zelve zeer traag. Wanneer het diepe invallende oogen heeft, is het ook niet wakker. Want groote oogen, groote neus-gaten, en steile ooren zyn zekere tekens van wakkerheid. Gelyk men de couragie van een Leeuw aan den staart kent, kent men de wakkerheid des Paards uit de ooren.

• Paarden welke een dikken langen hals hebben, loopen gaarne.

• Wanneer een Paard zeer in-zakt als men daar op klimt, en het vleesch naar agter zakt, als men daar op ryd, dat word niet vet, maar is van een quade natuur.

• Wanneer een Paard in het stroo met de agterste voeten voor staat, gelyk of het agter overvallen woude, dat zelve loopt gaarne.

• Wanneer een Paard ruig van beenen is, en lange vlokken over de voeten heeft

hangen , gelyk Vriefche Hengften plegen te doen , zo is het zelve arbeidzaam, maar onbequaam tot den loop.

Wanneer een Paard vast blyft staan, en fterk tegen houd wanneer men het zelve by de ftaart vat , zo is het zelve goed, maar niet fnel.

Indien een Paard lange heupen heeft, en in dunnigheid wyd is, en agter hoger als voor, dat zelve loopt wel, en lang, en heeft goeden adem, maar is geneigt tot fpringen.

Indien een Paard den agterften voet voor zet, en daar niet hard op treed, zo is het zelve aangedreven, en niet veel waard.

Magere Paarden moet men niet dieper, dan aan den buik toe, in het water ryden, want zo den buik verkouwt, konnense niet aannemen : want fchoon of op warme dagen de leden wel ftaan, konnense niet bedyen. Maar vette Paarden mag men heel in het water beryden, tot over den rug, om datze beletten dat de leden niet te vast blyven, en een fraai geheel lyf behouden.

Wanneer een Paard diepe oogen, en groote kaken heeft, en een korten hals, dat is hard om te beryden.

Wan-

Wanneer de oude Duitschen een ken-
 teken van een goed Paard willen beteke-
 nen, zo nemen zy de zelve van andere
 Dieren, en zoeken de zelve aan een
 Paard. Eerstelyk willen zy dat een Paard
 drie dingen van een Wolf heeft. Drie
 dingen van een Vos, en drie van een
 Vrouw; Namentlyk van een Wolf de
 oogen. 2. Het eten, 3. de opheffing des
 hoofds. Van een Vos. 1. korte ooren, 2.
 den langen staart. 3. dien gelyken tred
 of gang. Van een Vrouw. 1. een brede
 borst. 2. hovaardie. 3. hair, voor het hair
 zetten, eenige, dat het gaarn laat op-
 zitten.

Andere oordelen dat een Paard twee
 deugden van een Haas hebben moet, te
 weten behendigheit, en gehoor. Twee
 van den Vos, goede oogen, en een dik-
 ken staart welk dun van hair is. Twee
 van den Wolf, den hang en het eten.
 Twee van den Ezel, sterke heupen en
 hard hair, of gelyk eenige willen, goede
 heupen, twee van het wyf, als hovaar-
 die en onderdanigheit.

Andere willen dat een Paard snellig-
 heit en behendigheit hebben zal, ook
 een vragheit, scherp gezigt, en dat het
 zig in een cirkel rondom kan laten men-

nen, een breede borst, grof dik hair aan den hals, gladheit en een zagten tred.

Den genen welk een huis koopen wil, let op den grond, fundament, bouwing, en alle het gene daar aan dependeerd. Die dan een Paard koopen wil moet het zelve na de voeten zien; want een Paard moet goede sterke voeten hebben, die wel gelyk zyn, niet zeer hoog, maar welk zy gelyk op de Aarde zetten, op dat zy daar te sterker op staan en gaan kunnen; het naſte been over den heup, en onder de knorre aan den voet, zal niet lang zyn, want het paſt niet wel, en kan daar ligtelyk ſchade aan krygen.

De ſcheen-beenen zullen van pas ſterk, vaſt en dik zyn, niet van Aderen en Vlees, maar van knoken: De knien moeten fraai gebogen zyn, en zig in den gang wel beweegen; het buitenſte deel, de dikte des ſchenkels tot de knie toe, zal fraai dik zyn, dat is een teeken van ſterkte, en een welſtand aan een Paard, gelyk ook een fraaje breede borst, welk ook wyde ſchreden geeft, byzonder wanneer een Paard, agter niet eng, maar wyd gaat. Het zal een fraajen dikken, krommen hals, een klein hoofd, kleine kaken, en kleine ſpitzige ooren hebben,

wan-

wanneer een Paard een uit-gestrekten hals , en hoofd heeft , zo datze boven gelyk weg strekken , is gaarne wild en woest. Ongelyke kaken zyn gemeenlyk hard-bekking. Diepe oogen staan niet wel, want zy moeten groot zyn en voor in den kop staan , dat een Paard wyd en zyd om zien kan: Wyde neus-gaten geven een moedig Paard te kennen: Het rug-graad zal een weinig over de heupen gaan, dat men daar wel sitten kan, het onder-lyf zal fraai vol van hard vlees zyn. De zyden zullen een weinig ingetogen zyn, en de buik een weinig dik, dat men des te gevoeglyker zitten kan, want zulke Paarden hebben sterkte, en voederen zig wel, hoe breeder en korter de lendenen zyn, hoe een Paard de voorste schenkel te ligter opbeuren kan, en met de agterste schenkels des te beter volgen. De heupen zullen breed en vleesagtig zyn, datse met de borst en zyden over een stemmen. Alle leden zullen fraai op malkander accorderen, want het zelve maakt dat een Paard tot den loop en alle dingen te begeeriger en geschikter is, het binnenste deel tusschen de twee agterste schenkels onder de staart zal een fraie wyde linie hebben, daar door word

te kennen gegeven dat het Paard een frajen wyden gang heeft, en zig wel laat ryden. De Ballen moeten niet te groot zyn, maar dat kan men aan een jong Paard zo naauw niet nemen.

In het koopen van een Paard moet men ook wel letten op beide zyden des hals, en op de maat der ooren, of daar gene lit-tekens zyn, daar uit men kan merken, of het Paard de feifel gehad heeft of niet. Indien men aan de ooren Lit-tekens of narven ziet, moet men het zelve Paard niet koopen. Deze ondervinding heeft my wel veel Ryksdaalders gekost, daarom heb ik van de zelve willen vermanen.

Ik zoude wel willen raden dat men een Paard van bekende luiden kocht; daarom moet iemand, welk een Paard koopen wil, en hem daar niet op verstaat, een kender by hem nemen; want paarde vleesch is duur vleesch; en zoo men een quaad Paard koopt, moet men het zelve behouden: Men behoorde een Paard 14 dagen van te vooren te Probeeren, eer men het zelve kocht, en dan de koop toeslaan, al zou het een Ryksdaalder of twee buiten de schreef gaan.

Als de oude Romeinen, Offen, Schapen

pen, Verkens, Honden, en ander Vee kogten, moest den verkooper uitdrukkelijk zeggen wat mangel daar aan was: want zoo hy eenig mangel verzwegen had, welk zig daar na openbaarde, most hy alle schade vergoeden.

Het is ook gebruikelijk by de Rostuiffers, dat zy der vast voor staan, dat het Paard niet Ruidig, Rappig, Gestoten, of met eenige schadelyke ziekte besmet is; want zy houden zomwylen bedriegers en boeven die't volk wat wys maken.

Den ouderdom der Paarden kan men uit de tanden bekennen, de Paarden plegen haar tanden te wisselen, en hoeze ouder zyn hoeze witter tanden hebben, dit is een vasten regel, en aan't verliezen der tanden kan men weten hoe oud een Paard is tot aan de zeven jaren, maar daar na kan men 't zelve niet eigentlyk merken, hoewel Rostuiffers meenden dat men 't tot aan de 10 jaren toe zien kan. Men zegt dat'er twee tanden zyn, d'een op de regter en d'ander op de linker zyde van de onderste en bovenste kinnebakken; maar men zal geen Paarden kopen welke van den tand zyn.

Theophrastus spreekt hier van dat een jong Paard alle jaar twee tanden weg

werpt, zoo dat men tot de zeven jaren zyn ouderdom kan weten, het jonge Paard krygt 14 tanden, genaamd Veulens-tanden, welke voor in de Bek staan, en wat vierkant en geelachtig zyn, en als 'er alle jaar twee van uitvallen, zynze na zeven jaar altemaal weg, daar na krygen zy weder andere. Alzoo dat een Paards ouderdom na zeven jaren niet te kennen is, wanneer een Paard de tanden alzoo weg gebeten heeft, datze zeer kort en breed zyn, dan is 't zeer oud.

Eenige zeggen van kronkels in de staart, maar dat is fabuleus: Want een Veulen van een jaar kan wel drie of vier kronkels hebben. Van de kerven aan de hoornen der Offen is 't waar. De Ouden kenden den ouderdom der Paarden aan de huyd voor aan 't schouder blad, of voor aan de schenkel, als dezelve met der hand te zamen getogen was, en de rimpels langzaam los gingen, was het Paard zeer oud.

Aristoteles oordeeld het zelve van de wangen der Paarden, dat als men de huyd op dezelve te zamen trekt, en de huyd langzaam van malkander gaat, het zelve een teken van ouderdom is.

Aan de tanden moet men de ouderdom van een Paard kennen.

1. Wanneer een Paard in 't derde jaar gaat, verwisselt het de vier middel-tanden, als twee boven, en twee onder, dat is, verwept de Veulens tanden, en krygt andere.

2. Wanneer het in 't vierde jaar gaat, verwisselt het de andere vier tanden onder en boven tot aan de hoek-tanden.

3. Wanneer het in 't vyfde jaar gaat, verwisselt het de vier hoek-tanden, en krygt op elke zyde weder een hollen hoek-tand, welk tot het zeste jaar toe behouden worden, en komt met takken.

4. Wanneer het zelve in 't zevende jaar gaat, zyn de takken nog scherp, maar de hoek-tanden zyn zoo hol, dat men daar een half winter koorn in leggen kan.

5. Wanneer het in 't achtste jaar gaat, is de eigen holligheid daar nog.

6. Wanneer het in het negende jaar gaat, zyn de hoek-tanden geheel ge-eftent, dat men de wortelen van de kern nog kennen kan.

7. Wanneer het zelve in het tiende jaar gaat,

gaat, is'er geen teeken van kerne meer, indien den tand week is, maar daar een harden tand is, daar kan men nog een weinig de wortel van de kern onderscheiden.

8. Wanneer het in zyn elfde jaar gaat, is de kern van beide de tanden weg.

Andere willen nog andere kentekens geven, maar houde dezelve zo zeker niet, als van de tanden, waarom ik die voorby ga.

Die wilde Paarden of Moeder Paarden opkweken wil, koop zoodanige welk van goeden aard zyn, en een gelyke verw hebben, en alreets een Veulen gehad hebben: Want eenige krygen geheel geen Veulens, of verwerpense, of zuygen niet gaarne, en trekken de Veulens ook niet wel op.

Die dan goede Paarden hebben wil, moeten dezelve opkweken, en daar toe Merrien houden, zoo wetenze van wat aard de Veulens zyn, ook moet men een schoonen Hengst of twee hebben zoo gaat men vast.

De Veulens nemen der Hengsten natuur aan. De jonge Veulens hebben gemeenlyk haars Vaders verwe, groote en aard.

Men zegt dat een Merie ook wel een Veulen van andere kouleur krygt, wanneer men haar op den tyd van 't dekken zoodanigen kouleur voor oogen houd, als men hebben wil dat het Veulen van 't kouleur wezen zal.

Men moet de jonge Veulens met de andere Paarden des Winters in stal wel voederen, het welk in de Somer onnodig is: want dan moeten zy haar met de andere Paarden in de weide behelpen. Een Paard word twintig jaar out, en somwylen wel dertig.

Hoe oud een ieder Dier worden kan.

Dit diend een Huysvader ook te weten, in 't opkweken van jongen eer hy de ouden weg doet. Wanneer een Hengst drie jaren oud is, kan hy jongen maken tot op zyn twintigste jaar: en een Merrie kan nog op haar vyfentwintigste jaar jongen krygen.

Men moet met de oude Paarden medelyden hebben, en zoo niet mennen als de jongen: want zy in hare jongheid haar beurt te roer gestaan hebben. Ook moet men zwakke Paarden geen groote last opleggen. By de Atheniers
en

en andere ouden is het een gebruyk geweest , dat men de oude Paarden voor haare dienſt des jongheids , zonder arbeiden tot aan het einde hares levens de koſt gaf , het welk ook nog huylensdaags by veelen geobſerveert word.

Simon van Athenen , gelyk Plutarchus verhaalt , heeft zyn Paard benevens zyn eigen graf doen begraven , om dat hem 't zelve driemaal het Renſpel in de Olympiſche ſpeelen had doen winnen. Den wyzen Cato liet zyn Paard in Spanjen ; als hy van wegen de Roomſche regering in Spanjen oorloogden , voorwendende , dat hy de Romynen met zyn Paard niet bezwaren wou : maar het zelve is hem tot ondankebaarheid toegerekent , en men ſprak qualyk van hem agter zyn rug.

Als een Os veertien of vyftien jaren oud is , word hy voor oud gehouden , inſgelyks een Koe : etlyke werden wel twintig jaar oud. Een Kat leeft zes jaar , ook wel tien , een Haas tien , een Geyt agt , een Ezel dertig , een Schaap tien , een Bok agt , een Stier vyftien , een Paau vyfentwintig. *Albertus* zeyd , dat men Paarden van vyftig jaar gevonden heeft. De Duiven werden zeven jaar oud , gelyk ook de Tortel-duiven , een Kor-hoen vyfentwintig jaar.

Virgilius en *Hesiodus*, schryven een Mens 96 jaren ouderdom toe, een Kraai 164, een Hert 3456, een Raven 10369, den Vogel Phenix 93312. dog zommige zyn van gedagte: dat de Wereld niet lang over de 6000. jaren staan zal. Maar daar laten wy andere over disputeren: als zynde buiten onzen propooft.

Van den Jongen Veulen.

Men laat een Veulen een half jaar zuigen, tot aan *Michaelis*, of drie of vier dagen daar na, of na dat het zelve wat laat geworpen is, tot *Martini*, daar na moet men het zelve een stal alleen geven voor veertien dagen tot dat hy weder bedaart: want een Veulen is gelyk een jong Kind dat gespeent word. Daar na geeft men het zelve een weinig haver onder het hakzel, en goet hoy, wanneer men het zelve daar na wel op past, word het een goed Paard; men moet het zelve een weinig meer deugs doen, als de andere Paarden, maar men moet het geen klare Haver geven, anders word hy spekhalzig.

Arme Boeren geven de Veulens maar hooy en stroy, en jagense op het Veld,

maar daar worden zy niet groot nog sterk van , maar blyven klein , verkrimpen en verhongeren , en worden nimmermeer goede paarden. De eerste twee jaren moet men haar vol op te eten geven , en haar haver , hakzel en anders geven. Alffe nu drie jaren oud zyn , moet men haar mede inspannen en laten trekken. Op het vierde , vyfde , en zesde jaar ziet men wat uit haar worden wil. Jonge paarden moeten in stal met de voorste beenen hooger staan dan met de agterste , zo strekken zy haar uit. *Themistocles* plag te zeggen , dat de wiltste Veulens de beste Paarden worden , alffe maar wel opgetogen worden.

Wanneer een Veulen fraaje , lange of hooge scheenen heeft , als het geworpen is , isser hoop , dat daar een fraai , sterk Paard van groejen zal. Want lange scheenbeenen zyn een goed teken aan een jong Paard.

Enige geven de Veulen Erwit stroi te eten , zo datze daar toe gewoon werden : en zy eten het zelve nog daar na zonder schade : maar krygen daar quade buiken van.

Van het lubben van een jong Paard.

De Grieken (gelyk men uit Homerus zien kan) hebben haar wilde Paarden ook gefneden, en daar na in den koets-wagen gebruikt, waar mede zy een verre reis op een dag deden. Ook hebben zy zulke gelubde Paarden tot ryden gebruikt, veel liever als een hengst, en dat om deze redenen, om dat een merrie in het loopen zyn water ook van agteren kan laten loopen, het welk van een Hengst niet kan gedaan worden zonder vertoeving, of stilstaan.

De Paarden welk men in de Weide, of tot dienst hebben wil, en met andere Paarden om laten gaan, moeten Gelubt worden: het zelfde geschiet op het vierde of vyfde jaar, of ook daar na, als men wil: maar het is nog beter, dewyl zy nog jong zyn, om de smert welk zy lyden: want men moetse veertien dagen na het Lubben stilst houden, tot datze genezen zyn, en haar ook wel wagten, op datze haar smert vergeten. Men zeid dat de Poolen haar de *Testiculi* zouden laten toedrukken, wanneer zy nog zuigen, en dat daarom haar de tanden niet uit zouden

den vallen , nog zy van de vergadering der quader vogtigheden niet krank worden. Na de Lubbing moet geen Verken in de stal der Paarden komen , en byzonder geen Beer-verken.

Zommige beelden zig in dat een Hengst met het Snyderen de couragie zeer zou verliezen : zommige daar en tegen weder , wanneer de zelve in de nieuwe maan Gelubt worden , dat het niet een haar aan de couragie schaden zou. Het Lubben is in de Lente of Herfst alderbest , hoewel ik wel Paarden in de Karsmis-week heb zien Lubben.

Het paarden Snyderen of Lubben gaat also in zyn werk : men bind den Hengst de vier voeten by malkander , zo dat hy neder vallen moet : Daar na wast men hem de *Scrotum* met warm water , welk men met de linker hand vast aan de buik houdt dat de *Fratres* na vooren komen , en voor bloot zyn. Daar na snyd men een snede over lang aan de een zyde vanden *Scrotum* en drukt den eenen *Testiculus* daar uit. Dan heeft men een klove , daar na neemt men den ader daar de *Testiculus* aan hangt , de zelve met een gloeyend scherp yzer aan twee snydende. Ten laatsten snyt men den anderen *Testiculus* ook also
weg

weg als den voorgaanden. Ten laatſten neemt men vet, en giet het in den opgefne- den buidel, en najende dezelve dan weder toe. Daar na geeft men het Paard haver, en laat het zelve alzo 14 dagen ſtaan, zonder dat daar Verkens by mogen komen, gelyk gezeyt is: als 't Paard drie dagen ſtil geſtaan heeft, moet men 't zelve met gemak diep in het water ryden, op dat de aderen van 't ſtil ſtaan niet krimpen, en 't zweeren mag afgeſpoelt worden.

Van het voederen der Paarden.

Indien eenig dier in de Werelt is, dat vlytig met voederen wil opgepaſt hebben, zo is het een Paard. Daarom moet een Heer zyne knechts de Paarden niet alleen vertrouwen, maar zelfs dikwils in den ſtal komen, om te zien hoe men op de Paarden paſt. Den Koning *Porus* gevraagt zynde wat een Paard beſt vet maakte? antwoorde, het oog des Meef- ters. Ik heb ook van groote Heeren gezien, dat zo haalt zy des morgens opſtonden, en haar gebed gedaan hadden, zy voort in de ſtal gingen, om te bezigtigen, hoe men op de Paarden paſte,

en hoe het met de zelve ging. Dit exempel behoorden alle liefhebbers van Paarden na te volgen.

Als men van oppaffen der Paarden verhalen wil, moet men eerst haren natuur onderscheiden: eenige zyn Paarden ten Oorlog, andere Koets-paarden, andere fraaje Ryd-paarden, andere Trek-paarden gelyk de voer-luiden gebruiken, andere Akker-paarden, om tot het bouw-werk gebruikt te worden. Na dat nu 't werk en edelheit der Paarden is, daar na moet men op haar passen.

Van de arme Bouw-paarden wort gezet: De Paarden, welk de meeste haver verdienen krygense op het alderminste, en dat is waar. Maar een Paard mag zo slegt wezen als het wil, niet te min moet daar op gepast worden. Paarden welk arbeiden, moeten zo wel op haar tyd eten, als Maagden en Knechts. Want indien men dat verzuimt, zal men daar weinig voordeels af trekken.

Den Grieken deelen de Paarden in twee deelen, eenige welk Vry in de wei-de herwaars en derwaars gaan eten, gelyk de Koeyen, van welke zoorte *Appianus* zeit, dat de Koningen in Perzien altyd hondert en vyftig duizent gehouden heb-

hebben. Eenige houd men altyd in huys op stroom. Eenige deelenze ook in Postpaarden, daar mede men van de eene plaats na de ander jaagt; anderen weder Oorlogs-paarden, ook Wed-paarden en Jaagt-paarden.

Elk Paard moet nu opgepast worden; maar het een beter als het ander: een Paard van een Keyzer, Koning, Hertog, Grave, &c. krygt ander op-passing als een ander mans Paard: De Boeren moeten hare Paarden ook wel voederen en gemak doen. De voerluiden moeten hare Paarden middaags en des avonds wel voederen: ook des nagts goet stroom geven om te rusten, op datze daags daar na weder aan den arbeid mogen komen, om hare weg te vervolgen.

Ik derf het naauwelyks zeggen, (hoe-wel het waar is) om dat ik vreeze dat men my hier voor verdagt houden zou. Wanneer een Moscoviter een halve dag met zyn Paard eenige mylen gereden heeft, neemt hy alle de bagagie daar af, en laat het zelve wat wentelen, en zich drie of viermaal omwerpen, dan gaat hy weder opzitten en ryd zoo verre na den middag als hy voor den middag gereden heeft. Dat is haar Paarden een verquik-

king en hart zelf; maar onze Paarden zyn daar niet mede te vreden, dezelve moeten des morgens, des middags en des avonds haar portie hebben: want indien daar aan ontbreekt, zoo ontbreekt ook aan haren dienst.

Dit is nu zoo veel aangaat de voeding en opkweeking der Paarden, ook hoe men de zelve na haren arbeid zal op passen: nu volgt de Ziekten en Genezingen derzelve.

Grof Poeder voor Paarden, om allerly wonden te genezen.

Neemt een pond Kopperrood, en $\frac{1}{4}$ pond Spaans Groen, mengt het te zamen en strooit daar van zo veel als nodig is in de Wonden het geneest.

Als een Paard niet Eeten of Drinken kan, en ook niet Ziek is.

Men moet de Mond open doen, en zien op de Schulpen van boven onder de bovenste Tand en of die ook te hoog zyn, en hooger als de bovenste Tand en, of hy ook spitze Tand en heeft, die men Wolfs-Tand en noemt, en bekyken hem ook

onder de Tonge, daar zult gy zien leggen twee kleine Boontjes, dewelke doen dat het Paard niet drinken kan. Zoo gy dat alles gewaar werd, zult gy doen als hier volgt:

Gy zult de Schulpen boven onder de bovenste Tand en doen branden met een gloeiende Yzer, de Wolfs-Tanden afbreken, en alle spitze Tand en achter in de Mond doen afvlyen, de Boontjes onder de Tonge met een schaar afknippen; als dit zoo gedaan is zult gy nemen een pint Azyn, voor twee stuivers gestoten Peper, een hand vol Zout, 2 of 3 bolletjes Look wel klein gesneden, en den Mond des Paards daar mede drie of vier dagen gewassen, zal genezen zyn.

Voor de Viores.

Deze kwellinge zult gy kennen als des Paards Ooren zeer koud zyn, de huid of vel aan den Hals zeer stram is, zoo dat gy de huid niet met u handen vatten kond, het Paard legt hem neder en staat weder op, voor deze Ziekte moet dadelijk hulp voor gedaan worden, of binnen de tyd van een uur is het Paard dood.

Men moet nemen een Els als de Schoenmakers

makers gebruiken , en steken het Paard daar mede door beide de Neusgaten dat hy Bloeden kan , en neemt een Nyptange , en zoekt met u handen aan den Hals , waar den knobbel (dat men de Vivres noemt) gelopen is , en als gy die gevonden hebt , met de Nyptang getrokken , en daar op met een stok geslagen zal de Vivres weder aan zyn plaats lopen , dit gedaan zynde zult gy het Paard geven een tinne Lepel van den Auteur Cordiaal-Poeijer met een Pint warm Bier , en terstond zal hy genezen.

Voor den Droes.

Dit is een Ziekte die alle Paarden subjeet zyn , gelyk de Menschen en Kinderen het Pokken en Mazelen , waar door de Natuur haar zelve zoekt te zuiveren en te ontlasten van haar eerste wulpsche en onzuivere humeuren , het welke gemeenlyk door het uitwerpen der Neuze of eenige gezwollen aan de Keele of daar daar onder , en ook zomtyds beide zyde van 't Hoofd komt op te zwellen en deur te breeken , en het gebeurd dat de Natuur wierde belet door een kwade manier van leeven , of kwade fourage zoo

zoude het kunnen gebeuren dat die zuivering of ontlastinge die het Lichaam daar door geniet, daar van wierde belet, dat het veelyds tot een grooter kwaad kwaam uit te breeken.

Zoo wanneer het zich zelve door de Neus komt te lossen, en dat de Natuur haar vollen krachten heeft, zoo laat de Natuur geworden. Maar indien het zelve Paard door eenige slappigheit van de Natuur, het niet wel kan kwyt werden, zoo kan men het zelve helpen met een half once Wyn Azyn, een half once Boom Olie met twee dooiren van varsche Hoender Eijeren onder malkander geklopt, en daar van alle dagen in ieder Neusgat een tinne Lepel vol ingegoten, het Hoofd eerst opgetrokken, dat het ter deeg daar kan inloopen, twee of drie dagen of meerder wanneer het zoude van noden zyn. Indien het komt te zwellen aan de Keele, zoo moet men *Althea* nemen, en het zelve warm daar mee sineeren, of by manquement van dien zoo neemt oude Verkens Reuzel, alle dagen tweemaal mede gesmeert, wel warm en met een Wollen lap dubbeld daar over gebonden of een Lams Vel, en houden het zoo warm als het mooglyk is; het is
ook

ook goed een Spint Gerste gekookt met Bier, en dat in een zak gedaan, en het Hoofd van 't Paard daar in gedaan, en aan het Hoofd toegebonden, laat de rook in 't Paards Hoofd trekken, of neemen twee penne schagten met de pluimen daar op, en bestreiken die met Honing en met gestooten Peper, en in de Neus van 't Paard gedaan; en of het gebeurde dat de geneezinge zoo nog niet en wilde gelukken, zoo zal men neemen een bolletje Look, schoon geschild en klein gesneden, met een half loot Zevvenboom gesneden of gestooten met een halve tinne Lepel vol van des Auteurs Cordiaal-Poeijer met een kopje zoete Melk, en dat ingegeven vier of vyfmaal agter een; of anders neemt een half loot *Metridaat*, een half dragma *Saffraan* en een halve tinne Lepel van des Auteurs Poeijer met een half pintje Bier, t'zamen warm gemaakt en ingegeven; zoo het gebeurde dat het met de voorschreeven middelen niet wilden overgaan, zoo neemt deeg van Roggenbrood, menged daar een Lepel van de Cordiaal-Poeijer in, een loot Zoethout, gestooten Suiker Kandy een loot Witte, Nieswortel een half loot, t'zamen onder het deeg gemengt

mengt en gekneed, dat in een tobbe met water geleit, en laat het Paard daar van drinken.

Dit is het welk gemeenlyk alle Jonge Paarden subjeet zyn, maar het gebeurt nochtans dikwyls dat zommige Paarden niet alleen in haar jonkheid, maar nog daar naar in haar ouderdom, en in verscheide jaaren wederom komen te Droezen.

Den tweeden Droes.

Die dikmaals door koude en ongemak daar komt te vergaderen, en zomtyds door heet te zyn gewerkt, en dan nog warm zynde koud water drinken, ook door kwaade fourage en door kwaad stinkend water te drinken, nog om datze op kwaade en ongezonde plaatze staan, ook door overtollige arbeid of groote verhittinge dat het vet smelt inwendig in 't ligchaam, binnen in de Nobbele partie, dat het zyn zelve eerst tot water, daar naar tot materie zet, en dan alzoo uitgeworpen werd; en deze hebben geen Klieren nog Knobbelen onder de Keel, de materie is heel anders van couleur, heeft mede geen zoodanige vettigheid of stank

by haar als de kwaade Droes heeft; het gebeurd dat het zomtyds geel is, 't welk zommige oordeelen heel kwaad te zyn, maar dit is groot abuis, het is daarom niet te kwaader, maar het is een teeken van een lange en oude vergaderinge, die langzaam en met 'er tyd is by gekomen.

Wat de stoffe belangt die is een overtollige vochtigheid, die zomtyds van de Herffenen haaren oorsprong heeft, zomwylen werd ze van onderen daar gezond, en trekken dikmaals haaren oorsprong uit de onderste deelen, gelyk de Maag, Lever en Longe die in de Zenuwen en Aderen van de Herffenen daar werden verdikt, makende daar de oorzaake. Dit moet ryp gemaakt werden door deze of andere bekwaame middelen gelyk de voorgaande; zoo het den tyd van 't Jaar mede brengt, zoo laat het by goed weêr in de Weide gaan, en by kwaad weêr Gras op de Stal eeten, neemt een Lepel vol Poeijer Cordiaal, een loot Boom-Olie, een once Wyn Azyn, een dragma gestooten Peper, een Lepel vol gemalen Mostaard, mengt alle deze te zaamen en geeft het Paard alle dagen eenmaal.

Anders.

Neemt een Lepel vol Poejer Cordiaal, ende brand beenderen van een dood Paard, en stoot die tot een poejer en mengt daar onder Zevenboom, klein gesneden of gehakt, hier van het Paard wat onder de Haver te eten gegeven driemaal des daags, zo lange als men wil, en onder de keel zal men de klieren smeren met olie van Bayen, en branden met een kaars een tyd lang alle dagen.

Den derden en laatsten Droes is een geheel andere, een veel kwaadaardiger en besmettelijker ziekte als de voorgaande kentekenen.

Men zal deze ziekten daar aan kennen, voor eerst zo hebben die Paarden ordinairis eenige klieren of knobbels onder de keel, en ook veelyds aan d'eene zyde omtrent tegen het kakebeen aan, alsdan werd den Droes ofte vuiligheid uit de neusgaten aan dezelfde zy uitgeworpen, daar de klieren leggen, zomtyds hebben zy mede wel klieren of knobbels aan beide zyden van het kakebeen, alsdan zoo werd mede door beide de neusgaten den

Droes uitgeschoten. Deze kwaadaardigheid ofte verharde kwaadaardige klieren, komen nooit uitwendig tot superatie ofte materie, maar haar kwaadaardigheid ontstaat binnen de partie daar omtrent gelegen, en komt haar kwaad daar te verspreyde: dit zyn zoo veel als de principale kentekens, de gemene kentekens zal een ieder van eenig oordeel wel kunnen onderscheiden uit de voorgaande. Deze besmettelyke en periculeuze ziekte heeft nooit iemand in de waereld uitgevonden zeker te genezen, maar dog egter zoo moet men niet wanhopen zodanig als of 'er geen Remedien daar toe in de waereld waren, neen, dit is de mening niet, want de jongheid van een Paard en deszelfs kragt en natuur, en het zelve wel te observeren en waar te nemen, nevens het gebruik van goede Remedien, doen dikmaals wonderen in dusdanige gevallen in de waereld, en dat door de naerftigheid van den Meester, dewyl alle Remedien niet gelyk zyn uitgevonden.

De Cure.

Zo wanneer men dusdanige Paarden mogten onder handen krygen; zoo zal
men

men evenwel het uiterste daar toe doen principalyk zoo wanneer zy nog jong zyn en zulks niet lang geduurt hebbende, en die Paarden oud en door arbeid afgeflooft zynde, zo heeft men daar van zo veel hoop niet te verwagten.

Eerst zoo zal men het Paard laate Purgeren met dit navolgende, en hier na beschreven, Agarie, Senebladen, Coloquint, Aloës, van elk een half once, Robarber een half loot, Pillen hier van gemaakt met een half pond Boter en ingegeven, en laat het deurspoelen, of geeft het Paard op het zelfde een half muddetje Boom-Olie, daar na vyf à zes dagen Gelaten; ten laatsten zult gy nemen *Lignum Sanctum*, of Pokhout, Sassefras, Salsepareille, wit Mostertzaad, van elks vier oncen, gedeelt in zestien deelen, tweemaal daags gegeven, elkmaal een zestiende deel; ten laatsten zult gy nog acht dagen geven van den Auteurs Cordiaal Poejer, elken dag een lepel vol, met warm Bier en Boter.

De Knobbels moet gy smeren met deze navolgende, met een Varkens kwast, maar het moet kokend heet zyn, Olie van Bacelaar een once, zwart pek een half, Lynsaad-olie, olie van Petree, een once van elks.

Nog iets Raars voor den Droes.

Neemt zevenboom en witte zuiker te zamen gestoten en op 't vuur gestroit het Paard met de kop daarboven gezet, en een wolle Deken omhangen, zo zullen 'er heele stukken uit de neus vallen, en als dan is het geneezen.

Voor een Paard dat het Vliegende vuur heeft.

Zyn de kenmerken; doet het Paard zyn mond open ende ziet of de tonge blaauw is, zo heeft hy het vliegende Vuur, dan moet gy hem terstont aan den hals doen Aderlaten, en noch moet gy Laten de Spoor-ader, daar na moet dat Paard gegeven worden drie dagen achter een, elke dag een once Cordiaal Poejer met wat Bier.

Voor kwade Oogen.

Zo gy ziet dat u Paard kwade ogen krygt, zult gy nemen een hand vol zout, met een half pint azyn en zo veel regen- of fonteinwater, wast het Paard daar mede 's morgens en 's avonds.

Anders

Anders.

Neemt wynsteen en zuiker van elks even veel maakt dit zeer klein en blaas dit in het Paards oogen. De zappe van scheelkruit is ook zeer goet, het Paards oogen daar mede gewassen.

Als een Paart Overvreten is.

Neemt het ingewand van een varfche Schelvis, doet het onder het Voeder, geeft het alzo te eten, het geneest.

Voor een Paard dat vel op zyn Oogen heeft.

Neemt aluyn, wierook, zout, armeniac, wit koperood, van elks even veel, stoot deze zeer fyn en blaas deze met een penne het Paard in zyn oogen 's avonds en 's morgens.

Als een Paard eenen Gezwollen Hals heeft, dat by niet eeten kan.

Neemt een bollepees gesmeert met Honig en steek die het Paart in de hals zo lange tot dat het geswel doorgestoken

is, daar na neemt azyn, zout, en twee eyeren mengt deze met een weinig Honig, doet deze op een doekjen gebonden op den bollepees waar mede gy van binnen dat Paards hals zult smeren 's morgens en 's avonds.

Voor Vervangen Paarden.

Deze ziekte ofkwelling komt een Paard over op verscheide manieren, dat een Paard te veel Koorn of Graan eet, dat men hem drinken geeft, wanneer hy heet of warm is, de kentekenen zyn deze, dat een Paard styf werd op alle vier zyn beenen zoo wanneer men hem te rug wil stoten kan hy niet te rug of achterwaarts komen, maar staat gelyk of hy vallen zoude.

Neemt het hemt van een vrouwe die haar stonden heeft en laat het weken in water een tyd lang, drukt het water wel uit het hemt, en doet in het water een half once Coloquint, met een lepel vol van den Auteurs Cordiaal poeijer, en geeft dit het Paard te drinken, doet het Paard laten aan alle vier de Spat-aderen.

Anders.

Gy moet het Paard doen Laten op alle vier beenen en nemen een grote hand vol Menschendrek, ende mengelen dat in een pint Wyn-azyn, geeft het Paard dat in, en dekt hem wel toe.

Voor een Paard die Buikpyn heeft.

Deze ziekte of quelling komt een Paard over, als het te warm gedronken heeft; het teken dat een Paard doet in deze toeval is deze, hy kikt en trekt de buik, legt hem neder en staat weder op, de ooren zyn zeer warm en het hert staat overmatig en is zeer onrustig.

Neemt een half pint Brandewyn of Genever of een pint Wyn, doet daar in twee lepels vol poeijer Cordiaal en laat dat Paard een half uur zagt ryden, zo zal het over gaan.

Zoo een Paard het Vuur of Brand heeft.

Deze quellinge zult gy kennen dat gy zo weinig gy aan de Maan of Steert trekt vallen de hairen uit, zo wel ook op het heele lyf. Het

Het Paard moet aan de hals gelaten worden, en steken het vuurkruit onder aan de steert, en hem geven alle dagen tweemaal van den Auteurs Cordiaal poeijer toe, zo lang tot dat gy ziet dat de haren wederom vast worden, gy moet hem ook niet anders geven te eeten als Tarwezemel en Gerstemeel nat gemaakt met wat water en hem doen drinken water daar Semel in is.

Zoo een Paard niet Piffen kan.

Deze quellingen kan men kennen, dat een Paard zeer dik werd, hy schrap met zyn voeten in der aarde en kykt nu en dan onder zyn buik.

Neemt een lepel vol olie van Amber by de Apotekers genaamt Olium Succini: met een half pint witte Wyn geeft het Paard dat in, strykt dat Paard onder den Buik met een bezemsteel een half kwartier uurs en datelyk zal hy Piffen.

Anders.

Neemt twee lood Sevenboom, een lood Kreeftsoogen een lepeltje Fenegrik en 2 lepels Soethout stoot deze te zamen
en

en mengelt het met een handvol Tarwenmeel, doet dit in warm water en geeft dit de Paarden te drinken.

Zoo een Paard Wormen in de Maag of Buik heeft.

Dit kund gy zien dat een Paard altyd zyn neus tegen de krebbe of aarde wryft, zo neemt van den poeijer Cordiaal vier lepels vol, zes of zeven eytschalen een goede hand vol hamerflag klein gestoten, met twee stuivers gestoten Peper, doet dit alles in een pint Azyn en een half pint Brandewyn in driemaal het Paard warm ingegeven.

Voor den Worm of Farcin wanneer die uitwendig in het Vel komt.

Deze kwaal bestaat in het verdorvene bloed, en dan moet gy het Paard doen Aderlaten driemaal in de tyd van drie weken, ende snyd een gat in het vel onder den Maan en doet daar in, tusschen vel en vleesch Wortelen van Vyfvingerskruit en naait lange steken daar voor; het Paard moet in de drie weken niet anders als Tarwe Semel eeten, en alle dagen een lepel vol Cordiaal poeijer met Bier gegeven.

Voor

Voor een Paard dat Aangewasschen is.

De ziekte of quellinge zult gy daar uit kennen, want als een Paard Aangewasschen is, staat hy met by de achterste beenen onder de buik vast aan de voorste beenen, ook is hem het dunne van 't lyf opgekroopen.

Neem een pint Karnemelk en sneit wat Huislook zeer klein daar in, giet hem dat in de neusgaten, d'andere dag moet gy nemen een half kop Gerste en kook dat in water, legt hem de Gerste in een zak op 't lyf, ook laat hem dat water drinken daar de Gerste in gekookt is, daar na neemt een once Populion, een once Olie van Bay, een oncen Olie van Althea mengelt en smelt deze te zamen, en smeert het Paard daar mede, nevens zyn Klootten; en trekt het met de hand af daar 't Aangewasschen is, dit moet zo gedaan worden 2 of 3 dagen lang.

Een Paard die Vlietgallen aan zyn beenen heeft,

Die moet gy branden met een gloeiend yzer daar op wat Honig, daar na neemt

Rog-

Roggenbrood en zout, doet dat daar op zo warm als het uit den Oven komt, laat dit leggen een nacht, daar na kan men het genezen met den Auteurs groene zalf.

Zoo een Paard Gallen heeft in zyn Kniën.

De allerbeste Remedie hier voor is, dat men die Paarden korf ayeren boven en onder de Knien.

Een Paard dat Schurft of Kraute heeft, al is het van't Hoofst af, tot aan de Staart toe.

Het Paard moet men wel doen Aderlaten, daar naar zult gy nemen Raap Olie, Lynsaad Olie, Olie van Bay van elks even veel twee pond Ley, twee lood Zwavel of Zulpher, twee pond Baccalaar alle deze fyn gestoten ende met de Olie gemengt, het Paard daar mede twee of drie maal wel warm gesmeerd, zal genezen. *Nota.* In de Zomer moet men het Paard in de Sonne laten staan, dat het in drogen kan, en in de Winter moet men het doen indrogen met een warme affchoppe.

Een Paard dat Mook aan de Voeten heeft, dat de Beenen daar af Dik worden.

Gy moet het hair zeer wel rondom af
E ... fny.

fnyden met een Schaar, daar naar moet gy de plaatse daar de Mook is zeer wel wasschen met Seep. Neemd dan een pint Wyn Azyn, en een half pond Buskruit mengd deeze te zaamen en smeerd het Paard daar meede, zoo lang tot dat het geneezen is.

Voor de Loop of Scheytereye.

Neemt gerooft Haver-meel en Aluyn, mengt het met Azyn, maakt het lauw en geeft het in, het helpt voort.

Als een Paard vermoeid of styf is.

Neemt Brandewyn, wit van Eyeren en Potaarde, mengt het wel onder een, strykt het om de Beene van 't Paard, vryft het wel in 't haar en maakt dan 't volgende met koemest wit van Eyeren en goeden Azyn, strykt het Paard daar mede onder in de hoeven het geneest.

Zo een Paard of eenige andere Beesten Raazende werden.

Men zal neemen Karden en stampense met water en geven de Razende Beesten dat in. Deze

Deze Remedie helpt ook de Menschen zo haast als zy dit in krygen, vergaat de Rafernye.

Dit zyn de daagelyksche quellingen, die een Paard over komt.

VAN DE OSSEN.

DE Ossen zyn naast de Paarden de Huisluiden zeer nootzakelyk, ja nootzakelyker als een Paard; want hy zeer veel goeds doet met zynen sterken arbeit, en geniet slegt voeder, hy eet maar 't stroo, en geeft ons 't kooren, ook is zyn Vleesch goet om te Eeten wanneer men hem te Vetten jaagt; zyn Huid kleed ons de voeten en 't lyf, zyn Mest dient om 't land vrugtbaar te maken en den Wynberg. Een Paard verslinter naasten by weder wat het wint; maar een Os is zuinig, in zomma den Os is zyn Heer zeer profytelyk.

Varro schryft, dat de Romeynen dit Dier om zyn nuttigheid in grooter eeren gehouden hebben, datze den genen zeer zware straf opleiden, die met een Os ongenadig omging, om dat daar zulken

voordeel van getrokken wort , en tot zo veel dingen van gemaakt te worden bequaam was , als hy zyn vleesch ten besten gegeven had , aan den Mensch om te eeten.

Van Menigerley Ossen.

Eenige Ossen zyn tam , en eenige wild. De tammen gaan in onzen arbeid , en weiden : de wilden loopen in de bosschen gelyk de Buffelen. In Pruiffen heeft men Awer-Ossen , veel grooter als d'andere Ossen , hebbende twee groote breede hoornen , en van onder een baard : Hy is een vyand van de roode verwe , waarom de jongens met roode kleederen op de Jagt gaan , dan loopt hy op haar zy , gaan agter een boom staan , daar hy dan met selheit op stoot. Onder dit doen springen zy agter van de bomen , en doorsteken hem.

Daar zyn wel veel verscheiden Ossen , die tot ploeg en anders dienen. Maar de Deensche Ossen worden by ons maar gebruikt tot de slagting , om haar goet vlees welk zy hebben wanneer se vet zyn.

Daarom een Huis-heer jaarlyks zo een vogel of twee in zyn kuyp moet hebben , als ook ander vee om te verkopen , en zelf te slagten.

Hoe

Hoe men eenen Goeden Os kennen zal.

Wanneer een Os lange wammen of onder-kin heeft, die hem op de kniën hangen, dat is een goeden Os, hoewel in Syria Offen zyn die geen wammen hebben, maar alleenlyk een bult op den rug. Item, Offen, welk fraaje breede zwartagtige hoornen hebben, een groten kop, een breed voor-hoofd, groote oogen, zwarte harige ruige ooren, groote opstaande neus-gaten, een neus, welk een weinig ingebogen is, lippen welk een weinig na het zwart strekken, een sterken dikken hals, breede schouderen, breede rug, een dik groot lyf, groote ribben, en korte sterke schinkels, dewelke agter met de schinkels tegen mal-kanderen slaan: maar welke evenwel niet kruiffen. Swarte Offen met kleine hoornen zyn niet goed tot den arbeid, hoewel aan de verw weinig gelegen is. Eenige houden van geen witte Offen, om dat zy haar in-beelden datze week zyn, ligtlyk ziek worden, en tegens grooten arbeid niet kunnen.

Goede Offen plegen ook een langen staart te hebben, welk onder met veel

haren bezet is: men kent hem daar ook uit dat hy dik van lichaam is, en kort zagt hair heeft.

Zommige plegen de Ossen na hare deugd te betalen, andere zien na gelyke Ossen welk zy in den ploeg willen spannen, aan de verw is niet gelegen, zy moeten even groot, sterk en hoognoedig zyn tot trekken, want dit dier boven alle andere zynen makker zeer lief heeft, en aan welk het eens gewoon is, zal men niet ligtelyk van zyne zyde krygen, want zy verzuimen haar tyd om na den zelven te zien, 't welk men uit haar speuren kan: want als den eenen den anderen mist, ziet hy wyd om en begint te brullen, tot dat den anderen by hem komt, of dat het hem na langen tyd vergeet.

Wanneer men Ossen gekogt heeft, welk in een ander zoete lukt gewend zyn, en op een schraler plaats komen, die mag men op 't eerst niet hard dryven, maar een week twee of drie zagt handelen, of laten speelen gaan, op dat zy haar voorige weelderige plaats vergeten.

Jok-Ossen moeten niet wild, ongetemt of schuw zyn, byzonder wanneer zy aan Bruggen of Rivieren komen, maar regt doorgaande, en bang voor de zweep zyn,
ook

ook niet gulzig in 't eten maar langzaam kauwen, op dat haar 't eten te beter bekomt.

Als men d'Offen koopt, moet den verkooper belooven dat den Os gezond, en van goeden aard is, maar wanneer men dezelve de slagters plag te verkoopen, deed men die belofte niet, om dat dezelve de Offen tot haren dienst beter oordeelen konden.

Hoe men jonge Offen Op-queeken, Gewennen, en wanneer men de zelve Snyden zal.

De geene welk Offen Op-queeken wil, zalze van groote sterke Koeyen, welk veel melk geven, Opqueeken, op datze genoeg te zuigen hebben, en metter haast fraaje, groote, gelyke, gezonde beenen en groote schenkels krygen: waarom het zelfde om tot den arbeid te gebruiken, vyf of zes weeken moet zuigen. Men moet de zelfde ook 8 of 14 dagen te vooren wiken, linsen, en klein hoy, ook zomwylen een haver-garf voorwerpen, en kortsel geven, op datze in tyds leeren eten, en alsse dan af-gezet worden, zynze het voeder gewoon, en hebben eten geleert. Daar na komt daar sterk

Vee uit, gelyk ik van de Kalveren zeggen zal. Men snydze in het tweede of derde Jaar; of ook wel wanneer zy nog zuigen, zo wordenfe groot en fterk.

Als men haar nu in 't vierde jaar tot 't trekken gebruiken wil, bind men haar een ftrik om de hoornen, dog dat de zelve voor een weinig neder hangt, men laat haar den ftrik nacht en dag om tot een vierendeel jaars toe, des nagts leid hy ook aan een ftrik, men leid hem ook zomwylen by de hoornen om 't huis zo word hy makker: en zo gewent men hem allengskens, om by de Offen in 't jok te spannen.

Van de Voeding en Oppaffen der Offen.

Men geeft hem eenige drooge Garft, Haxel en Hooi, maar dat is te flegt wanneer zy veel arbeiden moeten, men moet haar Meel met Semel gemengt te eeten geven; want alsze op drooge Garft drinken, zwelt dezelve en zy fterven, en als ze Rog gegeten hebben, dryft men ze een weinig zonder drinken, zoo zal 't haar niet fchaden.

Daar zyn eenige Offen die wel aanemen als zommige Paarden; men moet
niet

niet vergeeten Zout over het Voeder der Beesten te strooijen. De Varkens en Hoenders zal men van het eten der Beesten houden, op dat zy het zelve niet besmetten.

Men zal de Ossen gewennen een stuk Brood uit de hand te nemen, zoo kan men haar by ongelegenheid een stukjen geven, maar als men ze eens gewent moet men 't zelve voort onderhouden, dan groeijen zy te beter.

Maar wanneer zy niet zwaar arbeiden, snyd men haar des Winters Garsten en Rogge Stroo door malkander. Deze hakzel geeft men haar des Avonds en 's Morgens met wat Water besprengt, maar wanneerze te veel drinken, krygen zy groote buiken. Des middags geeft men haar Hooi en Rogge-Stroo, 's avonds wederom Hakzel, en te negen uuren des avonds weder Stroo, daar kunnen zy haar des Winters wel mede behelpen.

Des Zomers moeten de Ossen alleen weiden, en van de Koeijen en Paarden afgezonderd worden. De Paarden eeten de weide niet daar Ossen op gegaan hebben, ook eeten de Koeijen de weide te kaal.

De arme Boeren jagen de Ossen in den Herfst, naar 't arbeiden maar in de Weide.

de. Is 'er geen Gras, zoo gevenze Hooi en Rogge-Stroo. Ook mengt men de Offen wel Draf van 't Bier onder 't Hakzel, dat is niet quaad.

Van Aanspannen, Gebruiken en 't Dryven der Offen.

Een Os trekt sterker als een Paard, wanneer hy wel gewacht word. Ook is hy zeer goed in den Ploeg. Maar in de Wagen verderft hy licht met rukken, als hy onervaren Meesters heeft.

Men moet den Os na zyn arbeid geen eeten of drinken geven, maar eerst een half uur laten rusten dan eeten zy liever.

Ook moet hy niet trekken in groote Wind of groote Regen, dan word den Hals raauw, welk men met oude Boter of Wagen-Teer smeeren moet.

Des Winters is een Os onbequaam om te trekken, om dat hy glijft en valt.

Van den Ouderdom der Offen.

Deze oordeeld men uit de kerven aan de Hoornen, want alle Jaar krygen zy een kerf, dit is 't gemeen oordeel. Men kent ze ook aan den groote Kop, en ingeval len hooge Lendenen. *Hoe*

Hoe men Offen mesten zal.

Men kan de Offen met Hakzel, welk zeer klein gesneden is, goed Hooi en Spoeling onder het Hakzel gemengt, ook met Draf vet maken.

Men geeft haar ook wel Rapen met het loof daar aan, ook geele Wortelen, maar niet te veel op dat zy niet Vervangen worden; en ook niet te weinig datze toenemen en mesten mogen. Men moet des morgens, middags en 's avonds wel oppassen om haar te voederen.

Men geeftze des morgens ook wel gescherfde Kool-bladeren, daar Haver of Hakzel onder gemengt is, daar na des middags en 's avonds goede rype Eikelen, dezelve zyn geel en zoet; maar zy moeten daar niet op drinken, anders wordenze Vervangen.

Des avonds omtrent ten acht uren werpt men haar een bosch Hooi voor, op den middag ten tien uren geeft men haar schoon Water te drinken, en voorts op den dag niet meer.

Men moet 'er wel op letten datze niet Vervangen worden, het welk men daar aan merken kan, wanneer zy niet eeten wil-

willen ; dan moet men haar de Neusgaten met Zout wryven.

De Ossen en 't ander Vee hebben haar tyd om Vet te worden, gelyk ook 't ander Wild: wanneer de Schapen , Varkens, en Ganzen op de stoppelen gaan mogen, zynze op haar beste. Eenige gaan de geheele Zomer door in het Gras. Oude Ossen en Koeijen zyn goed te mesten, wanneer zy maar niet al te oud zyn, zy laden wel Vet en krygen goet Vleesch.

Een Os welk men mesten wil , moet men kort binden, zoo dat hy zyn zelven niet lekken kan: want hy heeft een scherpe Tong, daar mede hy 't hair weg lekt en mager word: men moet hem niet Onderstrooijen, ook niet veel te drinken geven of niet dikwils , byzonder wanneer men hem met witte Kool mest ; en wanneer hy staat dat is hem goed , daarom binden hem eenige aan beiden zyden dat hy niet leggen kan. Men bind hem ook aan elke zyde van den Hals een bord dat hy zich zelven niet likken kan.

Van de Blader, hier volgt nu de Ziekte der Ossen, en de Remedie derzelver.

De Blader is een Ziekte welk de Ossen

en

en Koeijen : wanneer zy de Ziekte hebben , leggen zy terftond neder , flaande met de voeten gelyk of zy fterven wouden , en verftikken ten laaftten indien men haar niet te hulp komt. Byt haar een ftuk van de Tong , (dat plegen de Mannen of Vrouwen te doen , die het zelve doen kunnen) wenteld haar rondom by de voeten van de eene zyde tot de ander , datze op den rug wentelen , neemt daar na een riem van 't Lyf , en laatze drie of viermaal zoo gaat het terftond over. Item , zy verkeeren de Oogen , dan blaast men haar maar Zout in de Oogen.

Hoe men weten zal dat een Os of Koe iets Gebrek heeft , zonderling de Staart zucht.

Wanneerze niet eeten of groeijen willen , vat men haar by de Staart , indien dezelve week is , datze in de hand om draait , zoo is het de Ziekte , welk de Boeren de Staart-zucht noemen : neemt een mes en snyd haar in de Staart , en legt een Garften Koorntjen in de wonde , (zy voelen het niet , want de Staart is gelyk dood) bind het zelve met een roode wollen lapken of roode zyde toe , en

laat het daar negen dagen om blyven, en snyd het dan weder los.

Wanneer zy deze Ziekte lang hebben, slaat haar dezelve in de beenen, zy werden dun buikig, en 't lyf valt haar aan de zyden geheel in.

Van het Hinken der Ossen.

Wanneer een Os of Koe een nagel in zyn voet gesteecken heeft of wat anders, steekt daar Spek in, en bind het toe: daags daar na neemt Oyevaars-sneb, het welk een gemeen kruid is, kookt het en wafcht de voeten daar mede, zoo zal het met Gods hulpe wel haast geneezen.

Als een Os Ziek word.

Neemt levendige Zwavel, wilde Knoflook en een hard gekookt Ei, geeft hem dit onder malkander in eenige drank te drinken.

Wanneer een Os of Koe een Ader Verrukt heeft, of Vervangen is.

Wafcht hem de Ader wel met warm bier en vet, daar na maakter een doek
nat

nat in , legt dezelve daar zoo warm op tot dat gy merkt dat 't beter is. Als een Os , Koe of Kalf de Dun-schyt heeft, neemt de wortel van Tormentil en Tafsen-kruid, kookt het met malkander, en steekt daar een gloeiend Yzer in , en geeft haar te genieten.

Wanneer een Os Vervangen is , Herkaut hy niet ; en heeft koude Ooren en een koude Muil: men snyd maar in het Oor dat het bloed, en men wryft hem de Tong met Zout.

Van de Bullen of Varren.

De Bul is een toornig Dier, en zal dikwils wel om de Koeijen stryden, men laat dezelve snyden , om datze te makker in den Ploeg zouden gaan, en te beter vet worden. Men kan de toornigheid der Bullen merken, alsze met de voorste voeten in de aarde krabben, en 't zelve om hoog werpen , en zomwylen ook met de hoornen tegens de Aarde stooten.

Des Winters houd men dezelve met goed Voeder, op datze in de Zomer sterker zyn om by de Koeijen gelaten te worden: alsze een Jaar en agt Maanden oud zyn, mag menze tot de Koeijen in laten,

maar wacht men langer 't en zal niet als te beter wezen.

Als dit gedierte te wild word, en de menschen begint te stooten word het gelubt, want zoo haast alsze gelubt zyn wordenze tam, zoo datze haar van den Mensch laten dwingen en hanteren, en zoo mak worden als Lammeren; want zo haast de Ballen weg zyn, beelden zy zich in dat alle haar krachten en leven weg is. Want een ongesneden Os is veel sterker als een gesneden.

Den Bul word met Strooi en Hakzel gevoedert gelyk de Koeijen, maar men doet hem zomwylen wel wat goeds en snyd hem een Gersten of Roggen-gerf.

Als de Koeijen in de Zomer te Velde gaan, geeft men den Bul alle daag om sterkheids wil, des morgens en middags wat Haver, of Draf met Hakzel gemengt.

Men zal Bullen verkiezen van goed Vee, maar men zal geene witte, doch zwarte of roode Bullen hebben, om dat de witte Offen of Koeijen niet wel duuren. (Den Havik vervolgt ook de witte Duiven.) Een Bul word 15 jaaren oud, maar een Gelubde 20 jaaren, men laat den Bul by de Koeijen van den heelen

Zomer tot Martini, dan wordenze byzonder opgezet, en worden dan in de Vasten op L. Vrouwendag weder by de Koeijen gezet.

Van de Koeijen.

De Koeijen zyn de Wyfkens der Bullen, en beginnen na een jaar Tuchtig te worden, maar acht Maanden daar na worden zy bereeden, het is niet goed dat menze vroeg toelaat op datze sterker worden.

Wanneer de Koeijen Speulens zyn, worden de beenen boven wat dikker als te vooren, Balken, en Springen op de Koeijen en Offen, lopen de Bullen na, en blyven omtrent haar. De Boeren nemen acht op den Bul, wanneer hy aan de rechter zyde van den Koei afvalt, zal 't een Ver-Kalf zyn, maar van de flinker zyde, dan zal 't een Vaers-Kalf wezen.

De Grieken schryven, dat wanneer men een Bul zyn flinker kloot toebond, zoo zou een jong Osken voor den dag komen. Een Bul word gehouden twaalf, dertien, veertien of vyftien Koeijen te kunnen gerieven.

Wanneer de Koeijen tot de Var gaan,

moeten zy niet te vet zyn, anders ontfangen zy niet lichtlyk. Daarom pleeg men haar tegens dien tyd 't Voeder wat hoger te leggen, om datze meerder moeite deden, minder eeten kregen, en al zoo te magerder wierden.

Het is ook wonder aan de Koeijen, nademaal 't mannelyk geslacht der Dieren de groffte stemme heeft, dat de Koeijen sterker stem hebben als de Bullen, ook hebbenze langer en grooter hoornen, en wanneer een Os of Koe eenig mangel aan de voeten of klauwen krygt, en tusschen de hoornen met Oly en Pek door malkander geroert, gesmeert word, word hy weder gezont.

De Koeijen drinken ook niet gaerne onrein water, en hebben zulken schrik voor de Horzels, datze lopen ofze uitzinnig waren om dezelve te ontkomen.

Van de Profyten van de Koeijen.

De Koeyen zyn voor een Huisvader een zeer profytelyk ding, van wegen de opqueeking der jonger Kalven, Melk, Boter, Kaas, Huit, Vlees, Mest: want als men dezelve heeft, kan men niet alleen zyn familie spyzen, maar ook een

een arm Mensch wat mede deelen: daar hoort al veel toe dat men Offen, Koeijen en Paarden hout: want om dezelve te voeden moet men Bouland, Weyland, Hoven en anders hebben, op dat men haar voor het Profyt welk zy aanbregen, weder voeden en onderhouden kan: daarna moet men zaaijen en maaijen, dat men dezelve des Somers en Winters voeden kan.

Als men Koeijen koopt, moet men jongen Koopen, dat zyn Koeijen van 2 of 3 Kalvers: want hoewel oude Koeijen meeste Melk geven, zo komen nochtans de jonge Koeije aan, daar men het zelve van te verwachten heeft, en de ouden gaan af: men moet alle Jaar monsterring houden, en de Koeijen welk niet meer Tuchtig zyn, of geen Melk meer geven, uitmonstern de zelve te vetten zetten en slachten.

De goede Koeijen worden daar aan gekent dat dezelve hoog en lang zyn, een groten buik, wyde brede voorhoofden hebben, fraje gladde hoornen, grote Melkvaten: en stralen der Mammen; want zommige geven maar Melk met een zommige met twee, zommige met 3 stralen. Daarom moet men een Koeije (welk

men kopen wil) te voren tweemaal laten melken, te weten des morgens en des avonts, na den tyd is: want als dezelve in den winter niet geheel wel gevoedert worden, zullenze zo veel melk niet geven, als des zomers; want alsze schoone weyde hebben, gevenze meer melks. De Koeijen geven na twaalf Jaren geen profyt meer, hoewel eenige langer leven. Ik heb twee Koeijen gezien, welk om hare deugd achtentwintig jaar gehouden wierden: daar van den eenen van Ouderdom storf, en de ander wiert vet gemaakt en geslagt: maar door de bank levenze niet half zoo lang. In zomma, een koei moet wel en veel etens hebben zalze veel melk geven: want 't is een zak daar men de melk in steken moet, en dan kan een mingelen Melk vier Pond wegen.

Wanneer men een Koei by de Var brengen zal.

Eenige willen dat het zelve midden in de Lente geschieden zal, dat is de gemeene tyd, want zy dan met grote hopen in de weyde gaan. Andere willen menze in July zal laten trekken, zo krygenze in May kalvers: want een Vrouw en Koe reyen gelyk toe, gelykmen zegt, en Kalvers die te vroeg komen blyven zelden in 't leven.

An

Andere willen liever, dat het geschiet in Juny na het *Solstitium*, op dat men in Maart of April Kalvers heeft. Andere nemen geen acht op die tyd, maar doen het zelve wanneer zy merken datze tuchtig zyn: maar myns bedunkens is het niet goet datze des winters Kalven, wanneer zy op het stroi staan om de melk: want in de weyde nemen zy dagelyks met melk aan. Alsze gekalft hebben moet men haar eerst wachten. Ook moet men wel op Koeijen passen welk bloot zyn, datze hare Kalven niet verwerpen: waar toe men haar venkel met Honig en brood in geeft.

Wanneer een Koei in het Kalven den Mestdarm uitgaat, moet men dezelve weder in laten steken. Item, men zal Hoizaat, Haver en Hop met malkander kooken, en daar mede nat maken, en de koei een vette Boterham geven.

Het gebeurt ook dat 'er misgeboorten zyn, welk de Boeren Maandkalver noemen, wanneer dezelve komen gaanze lichtelyk uit: welk men schoon af wast, en zo weder in steekt, alsze uitgekomen zyn, en naait het achterlyf, of *Pudenda* met zyde een weinig toe, dat het niet te ruim is. Zo datze niet stallen kunnen, doe dit maar met een hecht drie of vier,
en

en laat het alzoo drie dagen staan, daar na snyd alle daag een hecht los, zo verrot het maantkalf by haar, en gaat gemaklyk met de materie door. Maar men moet de Koeijen wel waechten, want dat zelfde gebeurt haar dikwils, als ook de Varkens.

Hoe men een Koei na het Kalven wagten moet.

Na het Kalven kunnen de Koeijen veel gebreeken over komen: welk men helpen moet. Eenige leggen het Kalf voor de Koe, en bestroijent met zout, om gelekt te worden, dan geven zy dezelve een hant vol hoi, daar na geven zy haar een goeden drank, want zy melken dezelve terstont, in welk zy zout en warm water smyten, en latenze dat zelve drinken. Andere geven de Koeijen terstont een hand vol zout, en een weinig daar na haksel, daar lynkoeken onder gebrokt zyn, het welk haar voordeel is, ook word'er wel een struik Alfem of twee onder het Hakzel gescherft, dat zeer goet is.

Daar na moet men de Koeijen wel wagten, en haar des daags een bos Hoi geven, zoo zal het te beter met de Kalvers gaan

gaan : want hoe men de Koeijen beter wacht, hoe het te beter met de Kalveren gaat.

Van de Kalveren.

Wanneer een Kalf vier weeken oud is, is het oud genoeg om geflacht te worden: maar indien men het zelve opqueken wil, laat men het zelve vyf of zes weeken zuigen; hoewel het onnodig is: Indien iemand Vette Kalvers wil flachten, of goede Kalvers Opqueken, moet de Koeijen wel goet doen, haar wel met voeder en drank oppaffen, zoo worden de Kalvers Vet en Sterk: wanneer een Kalf vier weeken oud is, begint het mede te eten. Neemt het dan ter zyden af, helpt het zelve een weinig, hoewel het langer zuigt.

Eer de Kalvers gespeent worden, moet menze acht of veertien dagen te vooren Wicken, Linzen, klein Hoi, ook zomwylen een Havergerf, en klein Hakfel, met klyen gemengt, geven, zo leerenze bytyds mede eten, en zyn 't Voeder gewoon wanneer men haar Speenen wil zy hebben eten geleert, en daar komt goet sterk Vee uit. Want wanneer zy eerst zullen

zullen leeren eten altze gespeent worden, Blateren zy zo zeer datze afgaan en mager worden, eer zy 't Voeder gewoon zyn, want zy tot geen rechte sterkte komen.

Wanneer zy nu Gespeent zyn, geeft men haar dikwils te eten, maar weinig teffens, op datze 't geen met lust opeten, dat men haar voorstrooit, gelyk Wicken, Linsen, en klein jong Hoi, ook zomwylen een Havergerf. Desgelyken tegens den morgen en avond Haverkaf met Hakzel en klyen gemengt. Eerstelyk snyt men 't Hoi en Wickenstroot onder malkander, en geeft 't haar te eten, daar groeijenze wel van. De Kalvers, 't zy de zelve groot of klyn zyn, moet zat gehouden worden, en daarom moet men haar dikwils t'eten geven.

In Deenmarken slacht men geen Kalvers, of zeer zelden, maar worden alle opgetrokken, daarom komt het dat Deenmarken zo veel Offen uitlevert. Om de Wol der Schapen is in Engeland ook byna diergelyken manier met de Lammen, dat men dezelve niet voor Paaschen eten mag, want zo zulks niet verboden was, zouden de Engelschen, welk zeer begeerig na vleesch zyn, alle de jonge
Lam-

Lammeren vernielen, zoo dat 'er ten laasten Schapen om te scheeren gebrek zouden wezen.

De Kalvers, welk men optrekken wil, moeten groote breede koppen, en een breeden buik hebben, van lange en groote Koeijen gevallen zyn: Men laat dezelve in een geheel jaar niet uitbrengen, maar men houdze in huis en bewaartze op het vlytigste.

In de Wolfsmaant zal men geen Kalvers afzetten, want zy sterven lichtelyk. Ook zal men van oude Koeijen geen Kalveren speenen, of optrekken: want zy krygen weeke tanden, welke lichtelyk afbreeken, daar na willen zy niet al te wel voort. Eenige houden het voor goet dat men Kalvers in den Herfst of voor de Winter heeft, om dat dezelve een groot voordeel tot het wasfen hebben. Want wat zoo laat voortkomt, dan is het gras zoo goet niet, als de geene welk in de Winter gevordert zyn, en krachten bekomen hebben: ook konnen de jonge Kalvers om de vliegen en muggen des Zomers in de weyde zoo wel niet voortkomen.

Kalvers welke zwarte tanden hebben, dienen ook niet tot het opkweeken, want

zy sterven in het zelve jaar daarze in voortgekomen zyn.

De Kalvers welk tusschen Martini en Kersmis geworpen worden, worden wel groot, maar geen Melk-koeijen: maar de gene welk drie of vier weeken na Kersmis geworpen worden, om Vrouw-Lichtmis of Vastenavond, worden goede Melk-koeijen, de zelve zal men aanvoeken, zommige houden meer van Kalvenmelk Midvasten jong zyn, om dat dan de meeste koude over is, en begint de Zomer dat met zyn levendmakende warmte voor te komen, en word het eten niet weder uit het lyf gevroozen gelyk men in de Winter in groote koude ziet geschieden.

De afgezette Kalveren moet men alzò voeden, men geeft haar eerst zeer klyn gesneden stroo, met een wynig haver daar onder, of Rogge-klyen, met een wynig water bevocht: Eenige doen daar zout en brood onder, dan legt men haar schoon hoi of groente voor, op datze wel opkomen, dat geeft men haar daags driemaal, in den Winter een uur voor dag, des middags en des avonds: men moet haar geen quaat hoi of groent geven, anders sterven zy daar van. In het
dri-

drinken stroit men een weinig zout, zomwylen een weinig klyen, ook mag men haar wel steenzout voorzetten: omtrent *Philippien Jacobi* dryft men haar in de weide, en men voedertze niet meer in huis: men geeft haar goede Weide, daar geen struiken in zyn, op datze vry van de muggen zyn. Wanneer zy een jaar oud zyn, doet men haar op de ander Winter te beter, op datze te beter groeijen mogen.

De Vee-moeder of Kaas- en Boter-maakster zal door de heele Winter 't haverkaf vlytig by malkander vergaderen, en tot den Zomer voor de Kalvers bewaren. De Kalvers, welk noch zeer klyn zyn, wort een emmer water voorgezet, op datze drinken kunnen.

De oude Kalveren, als de anderhalf-jarige en jarige, geeft men den Zomer en Winter door haverstroo, hoi, wikken, ook zomwylen klyn roggestroo, daar mede zy haar wat vernieuwen. Desgelyken des morgens wat hakzel met kaf en klyen gemengt, namiddaags, wanneer zy des namiddaags van 't drinken komen, drooge haverkaf met hakzel gemengt.

Men laat de jonge Kalvers de geheele Zomer en Herfst door in de staaken, en

werden gevoedert als vooren, ook niet uitgedreven, dan datze zomwylen eens om 't huis loopen, om haar wat te vermaken. De groote Kalvers blyven Zomers ook in de stallen, en werden daarin Gevoedert, tweemaal des daags, en werden ook tot drinken gebracht, en vorderen niet, tot dat de haverstoppelen uitkomen, zoo dryft menze eerst in de haverstoppelen. Doch haar word alle morgen eerze uitgaan, hakzel en kaf, ook klyen daar onder gemengt, voorgezet.

Als de Zomer begint op te houden, gelyk omtrent Alderheiligen, beginnen de Kalvers flecht te worden, daarom moet men haar meer klyn voeder uit de Schuer geven, als men dorst. De middelmatige Kalvers staan by malkander in de Stal byzonder afgeschoten, de gespeende ook, als van gelyken de Sogkalveren, die nacht en dag in haar plaats zyn, en werden des avonts en 's morgens door de Boer na de Koe gedreven, op dat zy zuigen mogen; dan worden zy wederom na haar hok gebracht, anders zoudenze de Koeijen nacht en dag moeijelyk wezen.

Hoe men 't Gufte-Vee Tracteert.

Op dat het Melkgevend Vee, als Koeijen en Schapen te beter voedzel krygen, jaagt men 't Gufte-goet op fchraalder Weiden, en op de Bergen, zoo dat zy in de Heggen en Struiken haren nootdruft fcherp krygen: want daar 't meefte voordeel van te verwachten ftaat daar moet Men de befte zorg voor dragen, en ook de meefte onkosten aanleggen.

Zoo men niet veel ftroo op de Hofftede heeft, fluit men 't gufte Vee over Zomer des Nachts in een hord, daar men planken in leit, op dat zy meft mogen vergaderen, om 't Land vet te maken.

Wanneer men veel Hoenderen in de Koeftal heeft, zalmen de zelve aan een byzondere plaats gewennen, op dat hare meft niet op de Koeijen en Kalveren valt, want die zouden 'er rappig van worden.

De ftal zal men alle acht of veertien dagen zuiveren, en de meft buiten op de vaalt dragen, de welk men daar heeft om 't Land te beftroijen.

Men zal de ftallen de heele winter door wel dicht houden, alle venfters, gaten,

en spleten wel toestoppen, op dat de koude buiten mag geweert worden, en de beesten warm staan, besonder wanneer daar een Ziekte onder het Vee is en de Stallen moeten Berookt worden.

*Aan wat plaatszen dat men 't Vee
Zomers houden zal.*

De Koeijen worden den geheelen Zomer door in 't gras gehouden, maar daar weinig gras is, en 't Land Bosch- en Bergachtig, daar gaanze in de Weide en op de Heide, en 's namiddags op de Bergen en 't Hout. Maar wanneer Jacobi voorby is, willen de Koeijen 't Gras en 't Hout niet langer eeten, waarom dezelve dan op de Rog- en Gerst-stoppelen gejaagt worden. Daar men de Koeijen des Zomers denkt te houden, zal men de Schapen niet dryven, want de Koeijen haare eigen Weide houden moeten, de Schapen byten de Weide zoo kort af, dat de Koeijen daar niet op vinden kunnen en zy afgaan.

Men moet verzorgen dat het Vee met genoegzame Weide voorzien is, en zoo men die niet hebben kan, zal men zich zoo veel kwyt maken, dat 't ander genoeg heeft.

De-

Dewyl 't Vee in 't Veld is, zal 't Huisgezin zoo veel Gras rapen, dat 't Vee daar des avonds van leven kan.

Van Michaelis tot Martini geeft men hen des morgens eerze uitgaan Rogge-Stroo; maar alsze op Stal komen, en niet meer in de Weide gaan, word hen van die tyd aan tot op Kers nagt Roggen- en Winter-Garst-Stroo, en ook een hand vol Hooi geven. Men laatze in de Stal staan, of zoo 't mooi weder is, jaagt men ze buiten, en geeftze daar stroo en ook te drinken. Men laat haar op elk voederen een weinig vasten en rusten. Men geeftze ook Hakzel daar Draf onder geoert, en Raap Koeken ingebrokt, welk met laauw water besprengt zyn.

Maar de Koeijen welk Gekalft hebben, moeten wat beters hebben, die geeft men wel Kleijen onder haar Hakzel en Kaf.

Van Kersmis tot drie weken na Lichtmis geeft men de Koeijen Rogge-Stroo. Drie weken naar Lichtmis begint men de Koeijen Zomer Garsten-Stroo en Haver-Stroo te geven.

Hoe men 't Vee Wagten en Hoeden zal.

Ik heb gezeid dat men wel op de Paarden passen moet, en haar genoeg te eeten

geven, alzoo moet men Offen, Koeijen, Schapen, en diergelyk Vee op haar tyd voeden; men moet ook wel toezien datze niet te veel eeten en drinken niet bevangen worden, byzonder moet men wel op de dragende Koeijen passen. Eenige Boeren zyn zoo curieus, datze 't Vee zo glad schrabben gelyk als men de Paarden doet.

Wanneer men in de Lente merkt dat de Koeijen van 't ongediert gequelt worden, zal men haar na middernacht uitjagen, op dat zy haare bekomft hebben, en 's middags in de Stal mogen zyn, eer dat 't ongediert op zyn kracht komt. Namiddag dryft men ze weder in de Boschen tot dat het donker werd, dan dryft men ze weder in. De Boeren plegen de Paarden en Offen met eenig kruid te wifsen, op dat 't ongediert van de Beesten blyven zoude.

In zommige Landen nemen zy Bitterling, 't welk de Geleerden *Perficaria* noemen, dezelve is tweederlei, te weten *Perficaria maculosa* en *Piper Aquaticum*, dit schrimpt den Mond toe wanneer men 't zelve daar in neemt. Maar de Boeren wetenze niet te onderscheiden, zy nemen 't een zoo licht als 't ander, maar de

de *Perficaria maculosa* helpt niet : daarom moet men de Water-Peper of *Piper Aquaticum* nemen, of *Centaurea*, welk *Fel Terræ* genoemd word. Dat men zulk kruid kookte, en de Beesten met 't zelve water bestreek, dat zou beter helpen na myn gevoelen.

Centaurea is recht schoon kruid, hebbende schoone lyf-verwige Bloemkens. *Fumus Terræ* heeft donkere roode Bloemkens.

Eenige willen zeggen, dat als de Koeijen op haar eigen mest staan, zy wel gedejen, maar myns bedunkens leggen zy te kwaalyk, byzonder de dragende Koeijen, daarom zal men de Stal alle acht of tien dagen mesten gelyk gezeid is.

Van het Voederen des Vees in de Winter.

Hoewel ik te vooren wat van het Voeder gezeid heb, moet ik om nootzakelyke redenen het zelve wat nader uitstrekken. In de Winter snyd men haar Roggen-Stroo, Erwetten, en Garsten Weiten of Haver-Stroo onder malkander: hoewel Gersten-Stroo beter voor de Paarden gehouden word, wanneerze in de Vasten en Zomer veel arbeiden moeten;

zoodanig gemengt Hakzel is voor de Koeijen en Ossen de geheele Winter door goed Voedzel, byzonder wanneer men haar geen Hooi te geven heeft.

In October en November is het voor de Koeijen beter en gezonder, dat zy nog zomwylen te Veld gaan kunnen, dan datze t'huis blyven, hoewel het Gras de Zomersche kracht niet heeft, want de Winter is een kwaad verteerend en gestrenghe Heer, welk zomwylen noch een lange regeering in de Lente hebben kan, zoo dat men meer op het Voeder der Beesten als op het Voeder der Menschen gade moet slaan.

Men moet niet nalaten, het Vee als het wel gevoedert is, zomwylen een Bos Stroo voor te werpen, het zy Weiten, Haver, Garst, Rog, of wat men dan heeft; op dat zy des avonds haar genoeg daar uitkaauwen, en onder haar schrobben dat haar niet dient, om warm op te leggen.

Zommige pleegen voor de Winter de Hop ranken in het Hakzel te snyden, en de Koeijen te geven met barm of draf van de Bier- of Brandewyn-Brouwers, het welk de Koeijen en Ossen schoon uit likken zullen; ook geeft men haar de
kool-

kool-bladeren alzoo gehakt.

Men moet de Koeijen en Varkens des Winters wat warmes en gebroeits Voeder geven. Eenige doen 't zelve in kopere ketels, daar het Huisgezin in kookt, het welk pyn in het Hoofd veroorzaakt: men moest de Beeften haar eigen ketel by haar Stal ingemetzelt behouden; zoo kan men haar kost warmen, en zy genieten ook warmte in haare Stallen.

Als het nu geheele koude Winters zyn, moeten de Beeften gelyk de Menschen meer eeten, om dat de hitte door de koude na binnen gedreven word; maar in de Vasten wil het Vee het Stroo zoo gaern niet eeten als in de koude. Daarom moet men haar het zelve geven, als het haar te pas komt, en voordeel doen kan.

Ook moet een Huisweert niet vergeten, zelf ook by avond en op andere tyden in de Stal te gaan, en de beeften al te met een graf voor te smyten.

Op dat de Beeften te beter des Winters tegen de koude kunnen, hebben zommige Huis-lieden altyd een grooten pot of ketel by den Haart-stede staan, die by na altyd warm Water heeft, daar in worden gehakte Knollen en Wortelen-Lof,

ook

ook Beet , Kools-bladen en ander groen by 't Hakzel , Draf en Kleijen gesmeten , wel omgeroert en matelyk warm gemaakt , 't welk de Beeften in de koude zo gezond is als een Medecyn.

Als 'er Slangen in de Stal komen welk de Beeften zuigen , zoo zwellen haar de Euren zeer en geven geen Melk , maar anders niet als Bloed , als men haar de Euren met Boter smeert vergaat het weder.

Neemt maar Wagen-smeer in een potje of scherf , en zet het in den Stal , zoo komen 'er geen Slangen in , en de geene welke daar in zyn , moeten daar uitloopen ; want zy 't zelve niet ruiken mogen.

Wanneer de Koeijen Luizig worden , neemt men Quik-Zilver , daar men alle soorten mede verdryft. Item , Kletzen met scherpen Wyn Edik gezoden , en de zelve daar mede gewasschen. Item , 't zelve geschied ook wanneer men haar met Knof-Look bestrykt. Wyn-Ruit met Boom-Oly gestoten en door gedrukt , verdryft de Luizen. Item , Ruiten-Zap doet het ook.

*Van 't Gufte Vee, dat is, welk noch Kal-
ver, noch Melk voortbrengen.*

Dit zelve is nu tweederlei, te weten Oud en Jong: men weet daar niet beter mede om te gaan als gemest, geflagen, gezouten en in den rook gehangen, om de Familie door de geheele Somer daar mede te spyzen: al wat men aan de zelve van Voeder doet, is niet te vergeefs: want zy leveren het zelve aan vleesch en Vet weder uit. Daarom is 'er aan de Mesting niet verlooren, wanneer men daar Voeder voor hebben kan; ook kan evenwel de Mesting niet verlooren en ydel wezen.

Ik heb voor eenige jaaren gezien, dat iemand een Koe had, welk maar een Kalf gehad had, en het jaar daar na Gufst bleef. Als daar na een andere Koe Gekalft had, en het zelve Kalf ook aan de Gufte-Koe begon te zuigen, begon zy daar na Melk te geven; en schoon genomen de zelve op het eerste zoo veel niet geven, zoo komen zy zomwylen met 'er tyd al weder tot haare behoorlykheid om Melk te geven.

Ik zoude hier nog verhaalen kunnen
H het

het Betoveren der Beesten, (gelyk men zegt) en hoewel ik wonderlyke dingen met myne eigen oogengezien hebbe, wil ik het zelve niet aanroeren gelyk de slegte ongeleerde Boeren doen: dewyl ik weet dat de kinderen der Ongeloovigen zich zulks inbeelden, en dat dan de Duivels Konfenaars haar Persoonagie daar onder speelen: maar die in zulke slegte dingen geen geloof stellen, hebben daar geen nood van: ik heb nooit gezien dat men in Steeden groote Persoonagie Betovert heeft; maar altyd als de zaak tot bewys komt dan schuld die by slegte ongeleerde Liederen, maar niet by Geleerde of by die geene die niet bang zyn voor het zoo genaamde Betoveren, of Spoken.

Als een Koe de Tande waggelen, of andere Accidenten heeft.

Neemt een Wet-Steen, en Wet haar daar de Tanden mede, en wryfze met Zout, en geeft het haar te likken, zoo zal het wel haast anders gaan: ik heb by de gemeene Boeren veel Recepten bevonden, die ik heb zien probeeren en voor goed moeten kennen: maar alzo my dagt het zelve op geen fondamenten te bestaan,

staan, houd ik daar evenwel niet van.

De onnozele Menschen zeggen wanneer de Koeijen het Stroo eeten, daar een Mensch opgestorven is, zoo vallen haar de Tandén uit, en daarom moet men haar Vet maken en slachten.

Genomen dat het zoo gebeurde, (het welk ik toestaan wil,) zoo moet ik evenwel myne redenen daar van geven: indien zodanig Stroo, daar een Mensch opgestorven is, en twee of drie jaar in de Bedstede gelegen heeft, een Beest gegeven word, dunkt het my niet vreemt dat het daar kwade Tandén van krygt, (maar niet zoo het Stroo varsch is:) gelyk de Bootsgezellen naar Oost-Indiën en anders varende, van verlegen oude kost het *Scorbutum* krygen, 't welk zy niet van heet Witte-brood, Warme Bollen en varsch Rotterdams Bier krygen zullen.

Wanneer nu een Os of Koe de Longen Lever verrot, sterven zy haastig, welk den Keur-Meester oordeeld in het aftrekken der Huid wat een Beest voor quaad gehad heeft. Geeftze voor een halve stui-ver Ever-Wortel, en voor zo veel Longe Kruid onder 't Hakzel: maar indien zy dat Voeder niet eeten willen, moet men haar dit navolgende geven.

Men zal haar *Spiritus Terebinthini* of *Oleum Terebinthini*, in Zemel-Water geklopt te drinken geven. Maar indien zy het niet drinken willen, zal men haar 't zelve met geweld ingieten.

Deze Ziekte bekomen zy des Zomers van drinken, wanneer zy in de Hondsdagen by vuil water komen, daar zy te veel van innemen.

Als een Paard, Os of Koe een quade Tong heeft, en daar in gewond is, neemt men Kreefts-wortel, die kookt men, en bestrykt den Tong daar mede.

Wanneer een Beest niet eeten wil maar geheel zwelt, pleeg het eenige zwarte Bladeren onder de Tong te hebben, welk opryzen en zoo zeer zwellen, dat men by de Aders niet komen kan. Dan trekt men het zelve maar de Tong uit, en snyd daar een stukjen van.

Als de Beesten van dulle Honden gebeten zyn neemt men Zwaluwen-wortel, Venkel-wortel, of 't kruid van alle beide, stamp het, en drukt de Saus daar uit, doet daar goeden Driakel in, en geeft het zelve het Vee te drinken: en wascht de wonde met het zelve Sap schoon uit, tot dat het geneest; indien men het zelve kruid niet groen hebben kan, neemt het zelve

zelve droog, kookt het met Bier, en geeft het de Beesten warm te drinken, en men wafcht de wond daar mede.

Of men zal een Noot-kern, welk een nuchteren Mensch gekaauwt heeft en met Speekzel nat gemaakt daar overleggen.

*Van Bloed Melken of Bloed Piffen
der Offen en Koeijen.*

Wanneer de Koeijen of Offen een gewel onder de Gorgel of aan de Kinnebakken by den Hals krygen, en Bloed Piffen, dat is een zeer kwaade ziekte; welk haar groote smert veroorzaakt, het kan wel eens weg gaan, maar zy krygen 't in 't zelve Jaar op den Herft weder, en sterven daar van. Daarom zal men haar haastig Mesten, eerstelyk met klein gesneden Knollen, daar na met Saxel en een weinig Kleijen, en omtrent Martini slachten. Men doet 'er zonderling geen raat toe, zommige gevenze in de Herft Hennip-kaf met Zout. Daarom slacht menze en hangtze in den rook als men 't zelve merkt.

Als de Beesten nu Bloed piffen, neemt men Bloed kruid, 't zelve heeft een roode Steel, en staan zeven Bladen aan mal-

kander, en wascht ruim anderhalf spanne hoog, geeft dit kruid de Ossen en Koeijen in haar Voeder 't zal helpen.

Of neemt 5 Tormentil-wortelen, 7 Slangen-wortelen, een goede hand vol Baldriaan, anderhalve goede hand vol Zout, dit zal men alle klein stoten, en goede zuuren Edik daar by doen, wel door malkander roeren, en 't zelve de Beesten te drinken geven. Maar vergaat het niet met een of twee reizen, zo zal men 't zo lang doen tot dat 't helpt.

Deze Ziekte is gevaarlyk voor de Ossen en Koeijen, men moet daar by tyds raat toe doen, anders stervenze: men heeft ook Menschen die daar op 't beginzel raad toe weten, deze moet men hier in gebruiken.

Zommige kookten Joannes-kruid in Bier, breeken de Beesten den Muil open, en gieten 'er het zelve in. Dit Kruid heeft een geele Bloem, en de Bladen vol kleine gaatjes. Als deze quaal al vergaat, is 't best dat men de Beesten Mest en Slacht.

Voor alle onbekende Krankheden der Koeijen.

Doet onder het Voeder zout en Waltmeef-

meeſter wortel klyn geſtooten, dit is van meer kragt als men denken zal.

Voor alle Haafſtige Krankbeden aan 't Rundvee.

Neemt Longekruid, en witte Marrubium kookt het in water, mengt 'er dan onder Roggemeel geeft het aldus te drinken, zo zal het gezont worden.

Als 't Rundvee begint Ziek te worden.

Neemt Wynruit, Longekruit, Zomerkooren, kookt het in water, doet daar by Roggemeel, en geeft het te drinken, geeft het daar na een ſnede Brood met zout en witte Moſtert te vreten, 't zal genezen.

Koeijen die den Droppel ofte Quaalſter hebben, en dat de Aders hard en geſwollen zyn.

Neemt Pis van een nuchter Man dat hy des morgens eerſt piſt, neemt daar by een hand vol Roet uit de Schoorſteen; braad het wel rood op een aſſchop; een hand vol Sout, mengeld dit al t'zamen met een verſch Hoender Ey doet daar by een halve Lepel vol van den Cordiaal

Poeijer geeft dat de Koe in, en ze zal goede Melk geven, de Ader zult gy fineren drie of vier maal met den Auteurs Roode Salve.

Voor Koeijen die de Hoest hebben.

Neemt Swavel of Solpher een half pond, Fene Gricq een vierendeel pond en een vierendeel pond van den Cordiaal Poeijer, mengelt deze t'zamen en geeft 's morgens en favonts een goede Lepel vol met Bier en continueert tot dat het Beest genezen is.

Een Beest die de Wolf heeft.

Het kenteken is dat de Steert beneden week werd, alsdan zal men den Steert van onder optaften zoo verre als hy week is, en zetten den Vinger op dat harde been, en snyden van het harde been nederwaarts daar het week is, omtrent twee of drie vingers ten hoogsten dan zal men nemen Zeep en Zout, dit doende op een doekjen en binden alzo vast, en laten het zoo gebonden vier of vyf dagen leggen.

Een Koe die Styf is.

Het teken is, dat een Beest niet voortgaan en kan, maar gaat trippelende, zoo zal men hem korten alle de achterste klauwen datze redelyk bloeden en aderlaten aan den hals en over twee dagen zal men de Klauwen weder open doen en ze bloeden laten.

Zoo een Koe niet Piffen en kan.

Deze quellinge kund gy kennen dat een Koe zeer opzwelt en ze gaat leggen, en staat weder op.

Neemt een Lepel vol Olie van Amber gezet by de Apothekers Succiny met een pint witte of Fransche Wyn, een uur daar naar geeft haar een half once Zevenboom fyn gestoten-of gehakt met een pint warm Bier, stryktze onder den buik zomwylen met een Stok, en zo zal zy genezen zonder faut.

Als een Koe een Swellinge van Bloed heeft.

Dit is het kenteeken, zoo word hem het Lyf zeer dun, en byzonder den Buik

zoo dik, dat hy die schier niet kan dragen, dan zal men het Beest haastiglyk sneiden in de Ooren en wryven 't dat het bloed, en wil het niet bloeden, zoo zal men de Steert oplichten en sneiden daar een Vinger of twee breed van het Lyf, en men zal hem Driakel ingeven, of het binnen eenig fenyn hadde, en twee of drie maal het Poeijer Cordiaal met warm Bier.

Een Beest dat in de Naavel Sweld.

Zal men nederleggen en plukken hem de hairen rondsom de Navel schoon uit, zoo veel als men kan, en halen de vuiligheid al schoon daar uit, en wasschen met Mans pis met eenen Wollen doek, en steken den doek in de Navel zoo verre als men kan, en wasschen het schoon daar uit, doen daar in gestoten Holwortel eens daags zo lang tot dat het genezen is.

Voor een Koe die de Melk Opgeflagen is.

Neemt Venkelzaat 2 loot, Laurierbessen 3 loot, Anys Oly 30 droppels in Poeijer gestoten, geeft het zo in.

Als eenig Vee van Onrein Voer of eenig Vergift geswollen is.

Geeft het Agleikkruid te vreten zo gaat het weg, want dit kruid is Extra goet tegen alle Vergiftige zaken; het zelve doet ook het Vloojekruid dat bruine Bladeren heeft.

Zoo een Beest een Zwellingen aan zyn Lyf of Beenen heeft.

Zult gy zien of het ryp is, en zoo het ryp is, zult gy het subtylyk met een spits Mes of Lancet doorsteken, en wagten dat gy hem gene schade doet aan zyn Buik of in het week van zyn Lyf, en dat gy niet de Senuwen roerd, en wasschet het alle dagen met Mans Pis tot dat het geneezen is.

Als een Beest zyn Beenen zwellen.

Zoo de beenen van een Beest zwellen, en niet weet wat hem let, en men zorgt voor Fenyn, zal men neemen Driakel en smeeren boven de zwellingen, zoo loopt dat Fenyn niet verder op, en daar

na

na smeren het gezwel met den Auteurs
Roode Zalve, zoo lang tot dat het gene-
zen is.

Als een Beest Belet heeft in zyn Oogen.

Zoo haast als gy ziet dat een Best ge-
brek in zyn Oogen heeft, en niet weet
wat hem let zal men nemen wit Koper-
rood en Aluyn evenveel van elk, en men-
geld dit met Honing, maar gy moet het
Koperrood en de Aluyn fyn stooten en
doed dit in de Oogen, zo gy meend dat
daar stof of kaf in is, zult gy nemen een
klein linne doekje en zoeken 't zoo goed
als gy kund, tot dat gy meend dat gy het
gevonden hebt, daar na zult gy daar in
doen als te voren gezegd is.

Gy zult ook zien of hy niet de kup in
de Oogen heeft, die wast beneden op
het sward en maakt blind, dan zal men
neemen een naalde met een draad of met
een subtilen eyseren haakje en halen dat
daar uyt, wasch het Ooge met Water en
Zout, daar na doet wat Honing daar in.

Voor een Beest dat de Kanker heeft.

Dit is het kenteeken, als een Beest
swel-

swellinge heeft in de Ooge, ononnatuurlyk Vleesch aan de Wynbrouwen, of in den Mond, dat Beest zal men met den eersten dooden, want daar is geen hulp voor.

Als een Beest Buykpyn heeft.

Dit is het Kenteken, het Beest gaat leggen en staat weder op, schraabt met de Voeten in der Aarde.

Neemd een Noote Muschaat fyn gestoten met een Leepel vol Cordiaal Poeyer, geeft dit het Beest met warm Bier in, met een hand vol Zout, dit doet men drie ofte vier maal.

Voor Hoeste die van de Longe komt.

Dit is de teken, als dat Beest hoeft heeft het zeer groote moeyte te hoesten, en trekt schrikkelyk in het hoesten na zyn adem, dit Beest zal men doen laten, en neemen een half pond Zwavel, een vierendeel Fenehic, dit wel gestooten en t'zamen gemengeld met een vierendeel pons Cordiaal Poeyer, alle dagen een goede Lepel vol gegeven en continueren tot het Beest genezen is.

Als een Beest onnatuurlyk heet is, en daar van ziek word, zoo zal men nemen Nachtschade een half pond fyn gesneden of gestooten, daar onder gemengd een vierendeel pons Cordiaal Poeyer met Bier in gegeven zoo lange tot dat het beter word.

Als een Beest tusschen zyn Klauwen Schurft of Zeerigheid krygt aan zyn Voeten;

Zal men nemen gesmolten Schaapen Roed, en gieten dat zo warm als hy het lyden kan en naayen daar een lap om, men zal het ook wasschen met Mans pis tweemaal daags, en besmeren het met Teer op dat daar geen Vliegen in komen.

Als een Beest Ruydig is.

Dit zal men wasschen met Oude Mans pis, en nemen Spaans Groen, Swaavel, Teer, en Botter van elks evenveel, en mengd dit t'zamen, en als 't gewasschen is gedroogd, zal men het weerom smeren tot dat het genezen is.

Een Beest dat Ziek is van de Galles

Dit is het teken, dat het Beest staat als of het spuegen wil, en kwylduyt zyn mond, daar voor moet gegeven worden Ajuyn met dit Cordiaal t'zamen gemengeld met 2 leepens vol met Bier.

Als een Beest Ziek is, zoo dat by niet Eten kan;

Deze zal men laven met Bier en Brood en Botter t'zamen gekookt zoo lang tot het genezen is.

Als een Beest zyn Tong vervuylt is.

Neemt Peper, Buskruyd, en Dennen-Harst, vryft het daar mede.

Als een Koe in het Gras wil Kalveren, en datze vier of vyf dagen te voren ziek werden, dat haar Euder of Eller styf word, zult gyze op de Stal zetten en Melken alle dagen eens even als of ze Gekalft hadden, en dat zoo lang tot datze Kalverd, anders zoude ze daar van sterven.

Als een Koe gekalft heeft, en daar na

ziek word, en Takken krygd, dat heet het Wederkalf, zoo zal men ze geven Sevenboom met gestooten Baccalaar met warm Bier, en nemen subtile Vrouwen die zig daar op verstaan die ze de Takken aftrekken kan, met het gene daar na volgd en toezien datze de Beesten geen schade doet aan den Lyve.

Zoo het Beest Beschroet is.

Dit is het kenteken, hy heeft tussen de korte Ribben (zomtyds aan de eene zyde, en zomtyds aan d'andere zyde, tussen Vel en Vleesch) een Kuyl alzo groot dat men daar een Ey in steeken kan, zoo zal men nemen Zaad-kruyd een hand vol, Kervel een hand vol, Beet een hand vol, Alfem een hand vol, alle deze kleyn gesneden of gestooten, daar by gedaan een vierendeel ponds Cordiaal met Roggen kruymen, op zesmaal met Bier ingegeven.

Als Kuchachtige of Hoestachtige Beesten staan te severen en krimpen, en niet Eten, dan zal men hen geven tweemaal op een reyse een Mengelen uyt de heimelykheid, daar na, zal men nemen een pint Mans pis met een hand vol Zand

t'za-

W E G W Y Z E R. 107

t'zamen gemengd, en geven hen dat in,
daar na zal men met Bier geven drie of
vier maal het Poeyer Cordiaal.

Voor een Gezwollen Hals;

Neemd Cameel Bloemen, Millelot,
Vliender Bloemen, Byvoet, Dille Zaad
Alsem, alle deze wel fyn gewreven met
Popeloen en Varkens Reufel t'zmen zie-
den met Honing, legd dit alles daar warm
op gelyk als een plaaster.

Als een Beest de Voorvoeten Grof worden.

Dan zal men nemen een Panne, en
doen daar in Bier, Reufel, Brood, en
Semel, met een hand vol St. Jans Kruyd,
ende maakt daar van een Pap, en bindet
dat met een lap daar op 2. of 3 maal.

Als men deze bovenstaande Kruyden
in de Winter niet bekomen en kan, zal
men zien dat men die Wortelen in de Zo-
mer by voorraad opdoed.

Tegen de Uytloop der Kalveren en Koeijen.

Men zal gerookt Ruid-vleesch pulve-
riferen, en zeer klein ryven, en dit de
Beesten

Beesten met Wyn-edik te drinken geven, men zal ook pulveriseerde Quee-peeren daar in doen, dit moet men zo lang na malkander doen tot dat 't vergaat.

Of neemt gebakken Peeren, kooktse wel, en geeft hen de fausse te drinken.

Als een Rund gewond is, stootmen Pappelen, en men stryktze over de wonden, zo geneest het weder.

Wat men de Koeijen geven zal wanneer zy Kalven willen.

Men neemt Ajuyn-schellen, een goed deel Poley, en heele Saffraan, dit zelve word met Bier gezoden, en de Koeijen warm te drinken gegeven. Indien 't op een reys niet helpt, zal men 't zelve meermaals doen, zo zal 't Kalf dood of levendig van haar komen.

Wanneer de Koeijen dan gekalft hebben, zal men nemen, (op datze daar na goede Melk geven,) geele Winter-bloemen, Quee-peeren, Venkel-zaat of 't Kruyt, Swarten Comyn, Dil-zaat, Lubbestok, Vlierbesien, Pimpernel, heele Saffraan, een Aalsvel, dit zal men klein stoten, en van elks even veel nemen, en de Beesten 3. dagen na malkander in war-

me spyse te drinken geven. Dit is de Koejen zeer goed, want zy geven daar goede dikke Melk van. Men zal na 3. of 4. dagen de Euers van de Koe met warm Bier en Kleije met een Wollen Doek wasschen en wryven, en dat 3. of 4. dagen na malkander, als men't Kalf dan afneemt, krygt zy schoone groote Euers: Inzonderheid zal men dit de jonge Vaarsen doen eerze kalven, en hier na ook, al hebbenze schoon gekalft.

Hoe men de Kelders en Melkpotten havenen zal.

Neemt Myrrhe, Wierook, Alsem, Joannis-kruyt, of Veld-sop, van de middelste Bast van de Eyken, eens zoo veel als van't ander, stoot het onder malkander, en berookt de Melk-kamer of Kelder daar mede, en dit alle 8. dagen eens, desgelyken de Stal daar de Beesten in staan, zo kan geen worm zich daar onthouden; Men zal in de Stal en Melk-kelder of Kamer altyd in een Sakjen hebben Veld-hop, Seven-gety, Knoflook, zo kan men de Melk of Vee geen schaden doen.

Men zal de Vaten daar men de Melk in bewaren wil, van buyten en rondom

boven aan de kant met knof-look bestryken of wryven, op dat'er geen ongediert in de Melk komt.

Met de Vaten gaat men zo om, men neemt Lubbestok, Dil, Netelen, Veldkomyn, groote Noten bladeren, dit zal men sieden, en de Vaten daar warm mede wryven en broeden. Daar na wascht men ze met schoon water af, en droogtse, en dan doet men de Melk daar in, zo krygt men fraye Room.

Van de Melk Boter en Kaas.

Melk, Boter en Kaas zyn altyd de beste spys by de Menschen geweest: Daarom ziet men in de Geestelyke en Wereltlyke Historien, hoe de Ouden zig met het Vee bekommert hebben, waarom zy de moeyten gedaan hebben van andere Landen met haar Vee te besoecken, om daar goede Weide voor dezelve te vinden, op dat zy haar Huysgesin en Volk, met Melk-spys onderhouden mogten.

Men moet wel op de Melker of Melksters letten, daar een Vrouw toe moet zyn die op haar past: Want zy zyn luy, en slapen somwyls onder de Koeyen, zy verderven

derven de Koeyen wanneerſe dezelve niet ſchoon uyt-melken. Zy ſtorten het Melk en gieten daar weder Water in, of wanneer zy met ſlapen te weinig Melk uytgetogen hebben, makenſe op die manier datze hare quantiteit van Melk t' huys brengen.

Men zal de Melker of Melkſter onder 't Melken laten zingen, op datze 't Vee met haar ſlapen niet verderven: Want de Koeyen verdrogen alſe niet uytgemolken worden, dit geſchied wel 8. of 9. weeken voor 't Kalven: Maar Koeyen die niet getogen hebben, Melkt men 't geheele Jaar door, of langer, of 't ware datze geen Melk meer geven wouden.

De Melk is een goed geſont ſap, en voed wel, maar blaast de Maag en 't Ingewant op, en maakt wind. Daar zyn verſcheide Dieren, maar elkers Melk heeft zyn byzondere natuur. Vrouwenmelk is de zoetſte Melk die men vind, want zy word in de Borſten op 't alderbeſt ge-dirigeert en gekookt. Daar na is Geyten-melk de beſte: Want dezelve is gezont in de mage en voed zeer wel. Daarom ſchryven de Poëten dat Jupiter met Geyten-melk opgevoed is geweest. Wanneer men dezelve met Zuyker gebruykt, word

word de verwonde mage geholpen, en helpt tegens alle gebreken der Nieren en Blafen: Want zy eten meer Takken van de Bomen, dan Kruyden des Velts. Schapen-melk is zoete Melk, en voed wel, maar dezelve is om hare vetheid de maag schadelyk.

De Kameelen hebben altyd Melk, tot dat zy wederom dragende worden, 't zelve Melk is warm, subtyl, doordringende, en gesont tegens alle verstoppingen: wanneer een Mensch van verstoptheid een waterzucht krygt, kan hy daar weder van geholpen worden, als hy van de zelve Melk drinkt.

De Ezelinnen krygen Melk alffe dragtig werden: maar de Koeyen niet eerder dan wanneer zy Gekalft hebben: de Ezelinnen-melk is de gene gesont, welk benauwt van Borst zyn, hoesten en bezwaarlyk haren adem halen, ook voor die gene welk quade Nieren en Blafen hebben.

Paarde-melk is bykans de Koeyen-melk gelyk, en is de Vrouwen gesont, welk een gefweer in de Moeder hebben, en hare stonden niet krygen. In deze gebreken is deze Melk d' alderbeste recept die men vinden kan.

Men

Men zal ook gade slaan dat gekookte Melk altyt beter en gefonder is als d'ongekookte. Ook is de Melk in de Lente waterachtig en dunner als in de Somer, en de Melk van jonge Koeyen is beter als de gene welke van oude Koeyen getrokken word.

Het onderscheid des Melks komt van wegen de verscheidenheid des Spys zoo wel als van de verscheidenheid der Dieren: want als de Koeyen in de Winter alleen maar Stroo eeten en geen Hoy, zo is de Melk en Boter onsmakelyk, en men kan bezwaarlyk Boter van de Melk krygen, als men dezelve kernt. Wanneer de Koeyen Gersten-stoppelen, Hoy, en ander droog Voeder eet, gevenze wel-voedende Melk: maar wanneer zy Gras en groene kruyden eeten, gevenze een purgerend Melk. Ook krygenze goede Melk van Klaver-wey, en daar veel geele Bloemen op staan. Daar komt ook beter en gezonder Melk van 't gezonde jonge Vee, als van d'oude, kreupele zieke Koeyen. Ook is de Melk niet gezont, welke korts na 't kalven der Koeyen van haar getrokken word, want dezelve is dik en onrein, daarom giet men dezelve in 't eten der Koeyen zoo haast

haaft men gemolken heeft , en laten het Kalf twee of drie Weeken lang zuygen.

Van Boter en Kaas.

Van den Melk maakt men Boter en Kaas, welk voor de Menschen zeer nut en gezont zyn. De Boter is behalven 't gebruik van eten tot duyzent qualen bequaam , ja is een van de beste Medicynen die men gebruiken kan. Daarom zal een goed Huys-houder zich van Mayfche Boter en Kaas voorzien , welke daarom te gezonder is, om dat alle kruyden, welk van Koeyen gegeten worden, jong zyn, ende in hare krachten.

Om dat de geeligheid een cieraat aan de Boter is, verwen zommige Huys-luyden de Boter in de Winter met Saffraan, maar geeft een vieze smaak.

Maar 't gene ik beter oordeel , verzamelen zommige in Maart , April, en May geele Koey-bloemen, en leggenze 't Vee voor als 't op Stal komt. Andere drogenze en gevenze de Koeyen eerst in de Winter.

De Kaas is ook gezont wanneerze jong is, want dan heeftze een Melk-achtige ver-

verdouwing by zich, dieze niet heeft
alffe oud is.

De Kaas met Boter op een stuk Broods
gegeten, is niet ongezont.

Men zegt dat de Kaas gravelig is, maar
dat konnen de Hollanders met Boter tem-
pereren, waarom zy de steen zo niet on-
derworpen zyn als men in andere Landen
doet.

De Kaas kan men op navolgende ma-
nier van de worm bewaren. Men legt
Hypericon of Perforata by of op de Kaas,
zo zal dezelve voor wormen bewaart zyn,
en genomen dat 'er al wormen in de Kaas
waren, zullenze van dit kruyt moeten
sterven, en uyt de Kaas vallen.

Ik zoude nu wel voorts ordere van
Melk, Boter en Kaas te maken geven,
maar overmits het zelve een yder bekend
is, willen wy het hier op deze plaats voor-
by gaan.

VAN DE SCHAPEN.

Nu komen wy van het groot Vee tot
het kleine, en eerst verhalen wy wat van
het goedaardig profytelyk Dier, het welk
een Schaaap genoemt word, dat door zyn
dood en leven zoo veel voordeels aan de

Mensch doet. Men kan van de Schapen wel alleen leven, als men daar zich mede generen wil, en Gods zegen daar by heeft: want dit gedierte een Mensch veel voordeel brengen kan. Ja het Vleesch, de Wol de Vacht, Melk, Boter en Kaas, de Darmen, ja de Stront zyn alle goet, en daar is niet aan of het kan gebruikt worden. *Galenus* schryft, indien iemand geflagen is dat hy striemen heeft, zal hy daar maar de Vacht van een versch geslacht Schaap opleggen, gelyk de Turken doen, zo zal het haastelyk weder genezen.

Men kan met Schaapsgal den Wolf en Kanker genezen. Daarom men plag te zeggen, een Schaap heeft altyd een gulden Vlies; want waar het zelve zyn voet op zet, daar is Gods zegen.

En wanneer een Huismen zyne Schapen wel wil voorstaan, zoo heeft hy niet te zorgen. Ik heb een Boer gekent welk Wel met Schapen alleen gevaren was, zo dat hy niet anders wenschte te doen; waarom hy de Schapen, naast God alleen, de eere van zyn welvaart toeschreef.

Of dit nu wel een groote lust by de Vromen geeft, die daar wel mede gevaren zyn, om dat een Schaap niemant
 quaat

quaat doet, kan ook wel een godloozen daar door qualyk varen: Want de Oudvaders zyn daar mede wel gevaren; maar Nabal niet, om zyn godloosheit.

Van verscheiden Schapen.

Daar zyn groote en kleine Schapen, lang en kortstaartige, zommige welk des Jaars tweemaal geschoren worden, zommige eens: Ook de gene welk twee, drie, vier Jongen op eenmaal hebben, zommige maar een: welke alle op hare eigen gronden gevoed moeten worden, als groote Schapen op vette gronden, en kleine Schapen op de Hey en het Gebergte, want zy daar de kost tot haren nootdrift vinden kunnen, maar de vette groote Schapen niet.

In Moscovia is een Dier welk een wild Schaap t'eenemaal gelyk is, het heeft witte verwe, maar geen wol; wanneer men het zelve vangen wil, slaat men op de Trommel of Trompet, dan begint het te danssen, en het danst zoo lang tot dat het onder de voet valt, en dan gevangen word. In Arabia heeft men Schapen die steerten van 3 ellen lang hebben: Ook andere Schapen welk steerten van

een el breet hebben, die haar gelyk een kuffen voot het gat zitten, &c.

*Hoe lang een Schaap Duuren kan,
en voordeel doen.*

Een Schaap kan wel tien Jaar oud worden: Het word een Lam genoemd op zyn eerste Jaar, daar na eenjarig of tweejarig Schaap, het welk men aan de tanden kennen kan; maar zelden krygt het het Jongen na acht Jaren, daarom is het dan alderbest gemest, en geslacht. Een goet Huisvader moet ook zien, welke Schapen tuchtig zyn, en welke niet, op dat hy weet welk hy over Winter houden zal. Men heeft ook wel Schapen gevonden die tot haar elfde jaar vruchtbaar geweest zyn: wanneer men haar wel opgepast had. In den Herfst, wanneer de monsterring der Schapen geschiet, kan men wel zien wat Schapen sterk of zwak zyn, welk de Wintersche koude doorstaan konnen of niet. Wanneer men dan een van de uitgemonsterde in den Herfst slacht, moet men terstont na de Lever zien, is dezelve niet goet, maar met mangel, moet men alle d'andere mesten, en slachten, of verkopen: want indien de Lever
niet

niet goet is, kan men de zelve zeer be-
fwaarlyk de Winter over houden.

Hoe men de Schapen Wachten en Voederen zal.

Voor alle ander Vee moet men wel vlytig op de Schapen passen, want het is een zacht subtiel Vee, dat lichtelyk aanstoot krygt en sterft. Hare beste Weide is op de Hoogte en Bergen: want alsze op vette Weide komen, eten zy haar al te zat, krygen verrotte Levers en ster-
ven lichtlyk.

Men behoorden om der Schapen wille veel Erwitten en Wicken re zaaijen, want zy gaarne de Bladen daar van eten. Eeni-ge welk geen Hooi hebben, voeden hare Schapen met Erwitten en Wickenstroo, snyden dat zelve, en geven het haar. In zommige Landen houwen zy groene Pappelentakken af, welk zy droogen, en des Winters de Schapen de Bladen met de Takken voorleggen; de Schapen eten de Bladen, en het Hout word verbrand.

Die Schapen houden wil, moet zo veel klein lieflyk Hooi opdoen, dat hy dezelve de Winter door, wanneer zy om de Sneeu niet uit kunnen komen, wel voeden kan.

Als men den Hof afgeplukt heeft, legt
K 3 men

men de Bladeren met de Ranken in de Zon te droogen, daar na trekt men de Bladen af, het welk ook een goet Voeder voor de Schapen is.

Gesnerus zegt dat de Schapen in Arabia meer van het Gezang, Snarenspeel, Fluit en anders, als van de Weide en Voeding vet worden. Ook hooren de Schapen gaarne in Italiën op Instrumenten speelen. Onze Schaapharders bootzen het zelve ook na, zelden zal menze vinden, of zy speelen op het een of het ander Instrument. Myn gevoelen is hier tegens *Gesnerus*, dat de Schapen niet van de Melodie der Instrumenten vet worden, maar datze daar na luisteren en geduurig op een korte spatie weiden, anders loopenze herwaarts en derwaarts, verzuimende de helft van haren tyd met lopen, zoo datze zo veel niet in 't lyf krygen als anders.

Wanneer het zeer Reegent en de Sneeuw smelt, of Douwt, zullen de Schapen niet op de weyde of brak Land gaan; want den Reegen maakt het Gras erger: en wanneer zy van het zelve Gras eten, krygen zy het water en sterven.

Men moet de Schapen ook keeren van plaatse daar veel spits root Gras is: want daar van stervenze. In

In welke Jaren veel Muifen op het Land zyn, en de Schapen daar op gedreven worden stervenze.

Men zegt dat de Schapen van de Mey-Douw, want daar krygenze harde Levers van, krank worden en sterven.

Het beste voeder daar de Schapen 't vetste van worden, is het jonge Gras, welk op de Baak-Akkers wascht: Daarom moet het Land omgekeert worden voor de Schapen, welk ook wel op stoppelen gedyen.

De Schapen werden den geheelen winter door te veld gedreven, als het de groote sneeuw en koude niet belet, De Schapen en Hamelen werden by 't hout gedreven, om daar van wegen de zoe-tigheid des lichts wat te vinden, maar des avonts in een Boeren Schuur. De dragende Schapen en Lammen, om de Schaperyen op de stoppelen, en in de Eikenbossen. Veertien dagen voor Kars-mis en drie weken na de Winter, geeft men de dragende Schapen en Lammeren des daags driemaal t'eten, als Erwitten, Bonen en Roggestroo: het een na het ander op dat zy niet eenderlei Voeder tegens haren dank eten.

Des morgens ten 6 uuren geeftmen

haar het eerste voeder, en des avonts omtrent vier uren: Doch werden zy alle daag, daar na het weder is, twee of drie of vier uren, door de Dorpen gehoed.

Als het nu omtrent Lichtmis is dat de Schapen beginnen te Lammen, werden de drachtige Schapen in een stal alleen gedreven, alwaar men haar des morgens en des avonts voedert, en zomwylen Hoi met Roggenstroo daar onder geeft.

Om dat de Lammeren te beter deeg hebben, moet den de zuigende Schapen wat te goet doen, men geeftze des avonts en 's morgens een hand vol Haver.

Maar de Schapen welk noch niet gelamt hebben, geeft men des daags maar eens Hakzel en Haver; Men geeft haar des daags tweemaal te drinken, om des Melks wil. De jarige Lammen geeft men dagelyks tweemaal Roggenstroo. Maar als het te koud is, krygen zy alle daag tweemaal voeder van Hoi.

Wanneer een Schaap sterft, zet men het zelve Lam weder by een ander Schaap, want één Schaap kan wel twe Lammeren zuigen.

Insgelyks als een Lam sterft, neemt men weder een Lam van een ander Schaap dat niet veel te zuigen heeft.

Het

Het gebeurt dikwils dat de Schapen haar eigen Lammen niet zuigen willen, dan fluit men haar met haar eigen Lam in een plaats, datze niet by andere Lammeren komen; welk geheel zwak zyn, moet men met melk door en hoorn voeden.

Als de Lammeren nu afgezet zyn, moet men haar brengen by lopend water daar Kalveren staan, en het ander Vee daar af gehouden worden: want als de Schapen op Weiden gedreven worden daar Varkens op gegaan hebben, verderven de Lammen. Daar groot hart Gras is, dryft men de Hamels henen: want zy haar zelve daar beter mede behelpen konnen als de Lammeren. Als het Koorn nu ingezamelt is, dryft men de Lammeren eerst op de stoppelen, daar na de Schapen. De Lammeren zuigen acht, negen of tien weeken; want hoeze langer zuigen, hoe dezelve beter gedyen. Doch men laatzte om des melks wil niet over acht weeken zuigen.

Indien men Schapen koopen wil dat moet men in Martio doen alsze uitgewinter zyn.

Een goet Schaaap moet groot wezen, veel wol, en die fyn hebben met hoog
en

en dik hair om het geheele lyf, byzonder om den hals en nek.

De Rammen zullen kromme hoornen hebben maar niet over malkander, en men moet wel achtting op hem nemen. Want alsze merken datze sterke hoornen hebben, stooten zy zeer en verschonen ook dikwils de Schapen niet.

Een Ram moet hebben diepe Oogen, breede Ooren, een breede Borst en Schouderen, groote Testiculos, een fraajen langen breeden staart.

Wanneer een Rams tong swart, of vlakkig is, maakt hy swarte of vlakkige Lammeren.

Indien men Schapen koopen wil moet men jonge koopen, en liever van twee, of van drie jaar, het welk men wel uit de tanden zien kan.

Hoe veel Schapen men hebben en houden zal.

Die veel Schapen hebben wil, moet zig bedenken wat hy voor Land heeft, en hoe veel hy daar op weiden kan: want het is niet genoeg dat men dezelve Zomers houden kan, men moetze des Winters ook verzorgen: want hoe een Schaaap beter gevoedert word, hoe men daar
meerder

meerder nuttigheid van trekken zal. Daarom is het beter weinig te hebben, en die wel te voederen, als veel die men niet voederen kan.

Wanneer het voor de Winter en terstont na het Winterzaat veel regent, en het Winterkoorn niet voortkomen kan, en daar voort op vriest, en een harden Winter volgt, dat is de Schapen zeer schadelyk, want zy dan dan het gezaait niet byten kunnen, en hare nootdrift daar van nemen. Daarom zal men haar in de Stal in 't Huys zoo veel te beter voeden.

Van een Byzonder Voeder dat den Schapen goed zyn zal.

Hebbende te vooren van een Boer gezegt, welk zeer ryk met Schapen te houden geworden was, ben ik dikwils by hem gegaan om wat van hem te leeren. Hoe wel dezen Man zyne konst zeer heimelyk hield, heb ik ten laatsten op een Dronken Avond van hem gehoord dat hy in de Lente veel Beetakkers met de Ploeg liet omwerpen, en dezelve daar na wel Eggen. Dan zaaide hy daar Knollen en Wortelen in, welk hy in de Winter de
Scha-

Schapeu gaf, in plaats van Hakzel klein gesneden. Dit zoude de Schapeu welvarende maken, en goede Wol doen hebben. Of dat nu zo is, heb ik noch niet bezocht. Ik verwacht daar een anders oordeel over, die het zelve bezoekt.

Van de Vermeerderinge der Schapeu.

Columella, raad dat men de jonge Schapeu niet voor haar vier jaren tot den Ram zal laten komen, en na acht jaren zal men geen Lammer van de Schapeu zoeken te hebben: want onder de vier, en boven de acht jaren zynze tot het Teelen onbequaam: want alle acht jaren oud zyn konnenze haar Lammer niet genoeg doen, zoo dat dan zulke afzettels swakke Schapeu blyven en onvruchtbaar, daarom 't geraadzaamst is, dat men de Schapeu van acht jaren slacht en weg doet.

Maar deze Les wort by ons niet onderhouden, wy houdenze van 2 jaren, tot negen jaren toe Vruchtbaar, ja zommige worden wel korts na 't eerste jaar Drachtig, maar is haar niet goed. Maar men zal zulke jonge Schapeu van de Rammen

men afscheiden, haar tot gelegener tyd alleenig Hoeden en Stallen, en niet by de Ram laten komen. In onze Landen laat men de oude en jonge Schapen zonder onderscheid by malkander loopen.

Zommige verftandige Menfchen willen dat den jongen Ram die tot de Tee-ling opgebracht word een jaar of twee van de Schapen blyft, en wel gevoedert word, op dat hy te fterker word, daar na zal men hem eerft tot de Schapen laten, en wanneer zy alle Drachtig worden, zal men hem weder daar af nemen, op dat hy de Drachtige Schapen niet befchadigt, een Ram kan wel by dartig, of veertig Schapen gaan.

Men laat de Schapen tot de Ram omtrent Maryen-geboorte, veertien dagen of drie weeken voor Michaelis.

De Hamels en Rammen worden omtrent Paaffchen opgeflooten, en twee of drie weeken voor Michaelis weder onder de Schapen laten loopen.

Dragtige Schapen zal men by malkander, wanneer het Dondert te zamen in 't velt op een hoop dryven, anders verwerpen zy, de Schapen dragen vyf Maanden, wat na dezen tyd gebooren word is fwak, en deugt niet tot de voorteeeling, Ge-

meenlyk heeft een Schaap maar één jong, zomwylen twee ook wel drie, na datze goede Weyde hebben. By de Menaby's zyn de Schapen zeer vrugtbaar, alzo dat een Schaap vyf of zes jongen krygen kan, maar zy jongen tweemaal in 't jaar.

De Schapen zyn een wieklyk Vee, en byzonder wanneerze haast Lammeren zullen, daarom moet een Herder daar zeer goede zorg voor dragen, want men moet 'er schier mede omgaan als met een barende Vrouw, want het baren valt haar zuur. Daarom behoort een goet Schaapherder wat ervaren in meesteren te wezen.

Van de Geboorte der Lammeren, en hoeze daar na Opgetogen worden.

Als een Schaap werpen zal, moet den Herder daar by wezen, en 't barende Schaap helpen, zoo veel 't van noode heeft, dat hy 't Lam geheel of stuksgewys van haar krygt. Zoo haast als 't Lam gebooren is, moet ment 't zelve fraai oprechten, en op de beenen opgerecht laten staan, en 't oude Schaap d'eerste melk uitmelken, want de zelve is schadelyk voor 't Lam, daar na zal men 't Lam aan den

den Euder houden, en hem melk in den muil melken, op dat hy 't zelve leert uitzuigen.

Wanneer een Lam zyn Moeder verliest moet men 't zelve met een Hooren laten drinken, en de melk ingieten. Men moet eenige der zelve in de groote koude in huis of stoven nemen. Wanneer 't zelve niet tot de Moeder gaan wil, moet men het de muil met Boter of Varkenssmout bestryken, op dat het de Euder alzo leert ruiken.

Als nu een Lam alzo Gebooren is, moet men 't zelve met zyn Moeder van d'andere Schapen afzetten, en alzo befloten laten blyven, op dat 't Lam zyn Moeder leert kennen, en de Moeder haar Lam aanhoud. Als de Lammeren nu met haars gelyk beginnen te springen en speelen, moet men toezien datze zoo zeer niet springen datze daar mager van worden.

Wanneer de jonge Zuigelingen t'huis mogen blyven en zuigen, dan worden zy veel vetter, dan ofze te velde gingen. Want alsze in 't velt loopen, Ritsen zy te zeer: Wanneer zy daer na weder met de Moders op de stoppelen loopen, werden zy weder goet, op 't eerst moet menze

naarstig opwachten, en kauwen, gelyk men de jonge kinderen doet, men moet haar zout en broot kauwen, en instryken, en haar Wyngaart-ranken of Hoppe-ranken voorleggen, dat zy daar van natten en leeren eeten zullen.

De swakken moeten ook van de sterken weg genomen worden, op datze niet t'onder gedrukt worden; als de Moeders zat gegeten heeft, moet men 't Lam laten zuigen eerze uitgaat, desgelyks ook des avonds wanneerze weder t'huis komt. Als de Lammeren nu wat sterker geworden zyn, moet men haar in haars Moeders afwezen zachtjes tot eten gewennen, en haar Klaverbladeren, en diergelyke zachten aard van Kruiden voorleggen, of klyen en meel te lekken geven, op datze beginnen te natten.

Alsze noch wat sterker geworden zyn, moet men haar des middags met de Moeders wat naby huis in 't Velt jagen. Ondertusschen moet men d'oude Schapen niet melken, op datze te beter Wol krygen, en de jongen te beter goet gedaan worden.

Wanneerze nu om Joannes dag afgezet worden, en de beste Melktyd is, moet men op haar passen datze door groot ver-
lang

lang na haar Moeder niet verfmachten, of om komen. Daarom moet men haar wel goede spyze geven, haar voor koude en hitte bevryden, en onder d'andere Kudde dryven, op datze haar Moeders vergeten, zommige latenze met de Moeder in de Wey lopen, en zo lang zuigen tot dat de Moeders haar afweeren, en niet langer willen lyden. Men Speent de Lammeren op Philippi en Jacobi dag.

Van de Hoeding der Schapen.

De beste Hoeding is daar veel goede jonge Kruiden wassen wanneer men den Akker voor de eerste maal omgekeert heeft, daar na op droge Weyden, maar niet op Moerassige, of vogtige Landen. Daar krygen zy 't Water van en sterven, zy ontvlugten ook alle 't Gras, welk op zulke Landen spruit. De Bosschen en andere drooge Plaatsen zyn ook niet zeer goet, overmits de Wol aan 't klein Hout blyft hangen, gelyk ook aan de Doorne-heyningen. Men zal de Schapen na opregte drooge vlakke Landen stuwen. Item, daar suptiel smal klyn Gras is; Want hoe suptielder en fynder Gras, des te beter Voeding is 'er voor de Schapen. In zomma

daar is nergens zoo goeden Landen Wei-
 de voor de Schapen , of zy worden de-
 zelve in korten tyt moe, indien men haar
 den geheelen Zomer geen Zout en Stroi om
 te likken geeft als ze t'huis komen, want 't
 zelve is haar gelyk een Specerye in hare
 Kruiden, en daar door krygenze lust tot
 eten en drinken: Want door 't drinken
 worden de Schapen vet, gelyk *Aristote-
 les* zegt, daarom zal men alle zes dage
 ieder 100. Schapen een schepel Zout ge-
 ven, daar door wordenze in goede ge-
 zonthheit gehouden, worden Vet, en ge-
 ven te meerder Melk.

Men zal de Schapen ook op de stoppe-
 len dryven, als 't Kooren afgemaait is,
 en in de Schuuren gevoert, op dat zy
 de agtergebleven Airen lezen, de stoppe-
 len nedertreedden, en den Akker bemes-
 ten, op dat hy in toekomstige vrugtbaar-
 der zy, hoewel zommige 't niet voor
 goet houden, dat de Schapen de drooge
 Airen oplezen.

Van de Voeding der Schapen in de Winter.

Des Winters dryft men de Schapen
 ook op de bezaaide en onbezaaide Lan-
 den, wanneer zy bloot van Sneeuw zyn.

Maar

Maar wanneer de Landen geheel met Sneeuw bedekt zyn houd men dezelve in de Stal, en legt haar Voeder in de Kribbe voor, als de Takken van de Olmbomen, of Pappelen met de Bladeren, als ook van Esschenboomen. Item, ook 't Gras, welke men in September te zamen geraapt heeft, want dat zelve eten de Schapen liever, als 't gene welk in Augusto gemaakt wordt. Men legt haar 't Loof ook voor dat men van de Wyngaarden hakt. Item, Klaveren, en wat men meer te geven heeft: Item, 't Stroo van d'uitgedorste Erwitten, en uitgedorsten Toemoes, als van Geerst, Wicken, Heydekoorn, en Boekweyt, Weytstroi en de Bloessem, als ook van 't ander Zaat.

Wanneer 't des Winters Vriest en Sneeuwt, dat de Schapen niet uitgaan kunnen, moet men byzonder op haar passen, des nachts driemaal opstaan, en haar Hoi of Voederstroi voorleggen: Zy kunnen niet wel over de twee dagen binden blyven, om datze gaarne met de neus in de Lucht zyn, als 't hart Vriest en veel Sneeuw valt, sterven de Schapen zeer, byzonder wanneer 't lange Nawinterszyn met groote en langdurige Sneeuw, want zy kunnen met hard voeten de Sneeuw

niet weg fchrabben, datze 't Gras uit de Aarde mogen krygen. Men voedertze in huis, zoo naerftig als men wil, het zal doch niet helpen.

Eenige willen dat men de Schapen des Zomers 's morgens in den Dou zal uitydryven, om dat 't bedoude Gras veel lieflyker en zagter is, als op den middag wanneer 't van de Zon verbrant is. Als de Zon opgegaan is, dryft menze een weinig voort, datze weder lust tot eten krygen. Des middags moet men haar na de Schaduw dryven, als de hitte weg is, zal men de Schapen dryven datze met 't hoeft van de Zonne weyden, want een Schaap heeft een week en zwak hoeft, zoo dat 't zelve de hitte niet verdragen kan.

Na den ondergang des Zons drinkenze, en weiden nog een weinig tot dat het zeer duister word, dan word 't kruid weder lieflyk om te eeten, als dan dryft menze weder na de Stal.

Andere willen dat men de Schapen in de Hondsdagen alzoo zal laten weiden, datze 't Hoofd tegens 't Westen houden, en nademiddag naar 't Oosten.

In de Winter en Lente moet men de tyden veranderen; want dan moet men de

de Schapen eerst te Velde brengen als de ryp van de Zon weg genomen is, en dan moet men den geheele dag by haar in 't Veld blyven en haar hoeden, en 't is genoeg datze maar eens op den middag of op den dag drinken.

Maar ik hou het quaad dat de Schapen weiden voor en na der Zonnen Op- en Ondergang, want den Daau is haar schadelijk, als ook des Winters de ryp.

Van des Herders-Ampt en de Schaaps Stal.

Een Herder moet zacht met de Schapen omgaan, haar met geen stokken of eenig instrument smyten, maar zomwylen kluit aarde voor by haar werpen, met zingen en fluiten dezelve vermaken, niet by haar slapen, maar altyd wakker zyn, op dat hy haar in alle voorvallende nood helpt: ook zal hy een wakkeren Hond of twee hebben, die hy met brood gewend, datze altyd by hem zyn: daar men gevaar voor de Wolven heeft, neemt men vyf of zes wakkere Honden. Ook moet niemands vreemts by de Schapen komen.

De Schaaap Stallen moeten niet hoog gebouwt worden, maar nederig en op plaatzen daarze vry van de Wind zyn, en

ook

ook meer tegen 't Oosten dan na 't Zuiden staan; eenige hebben een deure tegen 't Oosten en een tegens 't Westen.

Ook moet den grond daar de Stallen op staan wat overhangen, op dat de Urine en vochtigheid af dryft, want de Schaapsvoeten bederven daar van, waar om de Herders droog kruid en iets anders strooijen, om de Schapen zoo veel 't mogelijk is droog te laten staan.

Als eenig Schaaap Onvoorziens Ziek word.

Opent het de Ader onder de Oogen, en drukt dezelve, op dat zy wel Bloede, daar door zal het weder gezond worden.

Van menigerlei Ziekte der Schapen.

Zomwylen vallen de Schapen daar henen, sterven en smoren in haar eigen Bloed, hoewel zy niet krank zyn. Men neemt daar toe Schel Kruid, dat een rooden Sap heeft, dat geeft men haar met Zout te likken, zoo zal 't wel gaan.

Wanneer zy nu Bloed Pissen, stoot men Komyn tot Pulver en mengt het onder Zout, en geeft het haar te likken en te eeten, zoo vergaat de Ziekte haast weder, of men neemt Bloed-Kruid.

Men

Men neemt ook 't zaat van de roode jonge Offen Tongen, en geeft 't haar met Zout, als de Schapen een gezwel aan de Keel krygen, zynze vol Water, en 't komt van de Longe en de Lever, dezelve te veel Water hebben en vervuilen.

Dit komt van veel Regens en natte Weide, maar men moet de Gezwellen met een Priem doorsteeken. Dit helpt zommige en zommige niet.

Alsze met de Darm-Gicht gequelt zyn, zal men haar drooge Ajuin en Haze-Garf met Zout geven.

Neemt drooge Garst, afgeplukte gedroogde Alsem, uitgetreden Hennipstokken en gestoten Vlier-Beziën met Zout onder malkander gemengt, geeft dit de Schapen tusschen *Michaelis* en *Martini*, als 't schoon weder is driemaal 's weeks, en laat haar daar niet op drinken, dit is goed voor alle Ziekten.

Wanneer een Schaaap in den Herfst een kwaade Lever heeft, en veel Hoest.

Neemt drie of vier Levers na dat de Schapen vet zyn, droogtze in een Bakoven, stootze klein en ziftze. Neemt daar na een half schepel Mout, laat het zelve
fyn

fyn malen; en neemt ook zoo veel Holder-Beziën, drukt het zap daar uit in het Mout, en kneed het gelyk een Deeg, maak daar Koekjes van, en stootze tot pulver, en geeft dat de Schapen in Zout te eeten of te likken. Men kan dezelve kookagie een geheel jaar behouden; want zy is ook zeer goed tegens den Hoest.

Van Dolle Schapen.

De Schapen werden veelyds Dol, welk hier by te kennen zyn, om datze gelyk in een ring rontom gaan, en vallen daar na neder. Daar is geen raad toe. Eenige plegen haar den kop op te breken, zeggende dat zy dan gezond zoude worden; maar zo niet, moet menze voor de Honden werpen. Maar als men dezelve op het begin slacht, het Hoofd met de Voeten weg werpt, dan mag men het Vleesch wel aan het Huisgezin te eeten geven, dat zal haar niet schaden.

Van Schabbigheid en Schurftheid der Schapen.

Neemt gedroogde Garst, verdorde afgeplukte Alsem, klaare Hennip-stokken en gestotene Vlier-Beziën, mengt daar
Zout

Zout onder, en geef het de Schapen tuf-
fchen *Michaelis* en *Martini* alle week op
den avond, al was het schoon driemaal in
de week, maar laatze daar niet op drinken,
dit geneest alle Ziekte van de Schapen.

Alfsem is bykans een algemeen Medi-
cyn tegens alle Ziekten van Menschen en
Vee: want zy geeft den Maag verdou-
wen, verwent het Lyf, stilt de pyn, dryft
fenyn en gal uit, verdryft de Geel- en
Water-Zucht, en de vochtigheid uit de
Mild en Lever, sterkt de Maag en de
Lever, opent de verftopping van alle in-
wendige Leeden, beneemt alle Krankhe-
den en Gebreeken, die daar in veroor-
zaakt worden, als daar byzonder is de
Geel- en Water-zucht, gelyk ook de
Alfsem-Wyn doet; die de Koortze lang
gehad heeft, gebruik dikwils Alfsem-zap
met Suiker vermengt zoo vergaatze.

Het Water van Alfsem in het einde van
de Mei maand gebrand, kan men voor
alderlei Koortzen drinken. Daarom ge-
ven de Schaap-Herders hare Schapen ook
de knopjes van den Alfsem.

VAN DE GEYTEN.

Schapen en Geyten behooren by mal-
M kander,

kander, gelyk de oude Grieken deze twee zoorten: altyd by malkander gehad hebben. Daarom moet ik de Geyten hier ook een weinig aanraken.

De Geyten willen wel op hooge plaatsen weiden; zy eeten de toppen van de kruiden en basten der Boomen, daarom zy zoo hoog aan de Boomen klimmen als ze kunnen, om daar de basten van te krygen; zy zyn zeer schadelyk voor jong hout: want zy daar de toppen van byten, alzoó dat het zelve niet weder kan wafelen.

Dit Vee is de Olyf-Boomen zeer schadelyk: want zoo ze daar maar aan likken worden dezelve verdorven, gelyk of de basten daar rondom afgebeten waren. Daarom heeft men dezelve eertyds aan eenige Goden niet durven op-offeren. Eenige Heeren welke diergelyke Boomen hebben, willen niet alleen zelfs zulke Beesten houden, maar verbieden het ook aan hare Onderdaanen.

Nochtans worden deze Beesten van wegen hare profyten onderhouden: want zommige zeggen dat drie Geyten zo veel Melk geven als een Koe, en men kanze met weinig Voeder onderhouden; en op dorre plaatsen weiden; zo heeft men van
haar

haar Kaas, Vellen, Mest en anders; de Hoornen en het Hair verdryft de Slangen en 't Vergift; met de Geyten kan een Mensch in plaats van vuil verrot Vleesch, weder goet vlees krygen. Item is goet tegens alle Kankerachtige Wonden. De Longe is goed tegen alle beetten van fenynige Dieren. De galle scherpt het Gezicht. De Lever gebraden en gegeten is goet voor Lazarye. In zumma, dit Beest is voor veele qualen goet, deszelfs Vleesch is ook goet voor de Menschen gegeten.

*Van het Koopen der Geyten, en
Haare Ouderdom.*

Men kan een Geyts Ouderdom aan de Hoornen kennen, gelyk men Ossen en Koeijen doet; een Geyt kan 10. of 11. jaar oud worden. De Bokken worden zo oud niet, om der grooter ontucht welk zy boven anderen Dieren hebben: want na haar zeven maanden zynze bequaam tot de Geyten gelaten te worden. Men zal de Geyten niet boven acht jaren oud laten worden, wanneer zy van haar drie jaren gevokt hebben; want zy dan onvruchtbaar worden.

Van de Geyt by den Bok te Leiden.

Wanneer de Geyten voor haar derde jaar tuchtig worden is niet goet ; en den Heer niet profytelyk: want de oude verzwakken, en de jongen blyven zwak.

De Geyten werden in November tuchtig, en Sikkelen in Maart of April, dragende alzoovyf Maanden gelyk de Schapen, zy hebben gemeenlyk twee of drie jongen, wanneer men wel op den Bok past. Als ze twee Jongen hebben, mag men het sterkste daar van opkweeken en het ander slachten. Eenige krygen jongen na datze een jaar oud zyn, maar men zal geen jongen aan houden voor dat de Geyten drie of vier jaren oud zyn.

Hoe men de jonge Sikjes Optrekken en Mesten zal.

Dit geschied op de maniere der jonge Lammeren: de Bokjens laat men snyden wanneer zy vier weken gezogen hebben, en men laatze daar na noch een week of twee zuigen, tot datze geneezen zyn. Men moet haar ook Haver, Brood en wat anders leeren eeten: men neemt alle
jaar

jaar ten minften twee gefneede Bokjes welk op goede Weide gezet worden, wanneer dezelve twee jaren oud zyn wordenze viertandig, en zyn op haar beft te flachten, en hebben zulk goet Vleefch als eenigen Hamel; men Meltze ook met Brood, Haver, Semel, Wortelen, Kool en Knollen; men mag ze om *Michaelis* flachten.

Stinkende Bokken zal men om *Bartholomæi* flachten: want dan stinken zy niet meer, en zyn vet. Twee of drie weeken voor *Michaelis* Bokken zy, en dan wordenze mager.

Van 't Weiden en Hoeden der Geyten, en wat haar Gezont en Ongezont is.

De Geyten eeten Gras en Kruiden gelijk de Schapen, maar de Schapen byten de Kruiden tot aan de wortelen af, en lopen niet verre van haar plaats, maar gaan al ftil voorts: maar de Geyten loopen van den eenen plaats tot de ander, en eten maar de bovenfte topjes der kruiden; als zy haar na den middag bewegen, drinken zy meer dan anders. Zy zyn gaerne by de loopende waters in de Weide, en klimmen daar, zy zyn gaerne

in de Boomgaarden daar zy veel quaats doen : want zy knaauwen de Basten van de Boomen. Die ze houden wil moet omtrent zyn Huis zomwylen een Wagen vol groen hout brengen , daar zy de basten afschellen en wel van groeijen.

Men houdze niet gaerne daar veel jong Hout staat , of daar Boomgaarden zyn , of men moetze wel verzorgen : want zy de Boomen t'eenemaal vernielen.

Daar veel Hout is verbied de Overigheid de voeding derzelve , en wanneer 't gebod veracht word , zend men daar Slagters , laetze alle dooden en men zend een ieder de zyne t'huis.

Doch dit moet geschieden naar *Galli* , of drie weken na *Michaelis* , zoo kan de Lieden 't Vleesch niet verderven.

Men zegt , 't welk vreemt is , dat de Geyten niet door de Neus , maar door den Mond adem halen.

Als de Geyten niet Eeten willen.

Als de Geyten niet Eeten willen , zoo is 't een teken datze haare Keel verloren hebben en niet Eeten kunnen , want zy geduurig herkauwen , als Offen , Koeijen en Schapen.

Men

Men neemt goede acht op de Koeijen, Schapen en Ossen, wanneer die in 't leggen de gekaaude Spys uitspuuwen, neemtze en houdze met de handen den Hals toe, en gryptze by den Muil, neemt dat gekaaude en steek het de Siegen daar in, dan zullen zy weder leeren Eeten.

In welke dingen de Schapen en Geyten malkander gelyk zyn.

De reden is de overstemming van sommige dingen, datze by malkander gehouden worden, zy worden te gelyk bedekt, dragen even lang, men geniet haar Melk, Kaas, Huid en Hair, zy moeten ook gelyke oppassing hebben, maar men hoedze niet onder malkander.

Als een Geyt haar Melk verliest, wanneerze geworpen heeft, moet men dezelve al even wel Melken, en gedurig trekken, zo krygenze haar Melk weder.

Van de Ziekte der Geyten en Bokken.

Wanneerze de Pestilenti krygen, werdenze niet eerst mager en dor, als andere Beesten, maar sterven op haar gezontste en vrolykste. Dit komt haar zom-

wylen over vante veel goede Weide. Als men ziet dat 'er een of twee heenen vallen, zal men de rest Aderlaten, niet uyt laten gaan, maar den geheelen dag in Stalle houden.

Wanneer zy andere Ziekte hebben, en gezont worden, maaktze vet, slachtze, en rooktze of verkooptze, gelyk wy van de Schapen gezeid hebben, en wil men ze geneezen doet dat op de eigen maniere als men de Schapen doet.

Alsse Waterzuchtig zyn, snyd haar onder de voorste schouder de huyt een weinig en geheel gelykelyk af, laat het water uytlopen, en pekt 't gat weer toe.

Van de Bokken.

De Bokken, gelyk gezeit is, beginnen van haar zevende Maand tot haar vyf jaren bequaam tot generatie te worden: zy zyn van een heete natuure, en daarom genegen tot Venus-spel. Haar Bloed kan een Diamant week maken, het welk Vuur noch Yzer niet doen kan. Het Vleesch is zeer hart en onverdouwe-lyk, byzonder als dezelve oud zyn, maar de Huyt is beter; wanneer dezelve ge-
fmeden

sneden worden, is het Vleesch zachter, gelyk men ook van de Offen zegt.

Zy krygen groote, lange, sterke Hoornen, en ruyken sterk, wanneer zy om hare Nieren te vet worden, sterven zy lichtelyk.

Wanneer men in den Zomer een swarten Bok neemt, als de Zon in *Leo* is, (maar hy moet drie of vier jaar oud zyn) en hem drie of vier weken opsluyt, en niet anders als *Hedera* te eeten geeft, hem daar na slacht, en het Bloet wacht, en het zelve aan een plaats droogt daar de Zon niet schynt, en daar na gebruykt, word den Steen in de Nieren en Blaas gebroken: wanneer men Bokshoornen brant, worden de Slangen met den stank verjaagt, en men geneest de Fistelen van den Kanker daar mede, en andere in etende quaad.

De Lever is goed tot den beet vande le Honden: de Gal zuuyvert het gezicht, en wanneer men zyn Pis met Gal vermengt, geneest men de Lafarye daar mede.

Als men een Bok tot teeling koopen wil, moet men zodanigen verkiesen welke zacht en lang Hair heeft, een korten Hals, een langen Gorgel, dikke Beenen, en

en groote Ooren : ook moet hy wel gewacht worden , om zo veel te eerder bequaam te zyn.

Cornelius Agrippa zeit , wanneer men met Boksfmeer op een steen schryft , en dezelve in Edik legt , zullen de Letters verheven staan , of zy ingeleit waren.

VAN DE VARKENS.

Ik moet ook een weinig van de Varkens schryven , dewyl een Huysvader de zelve ook van noode heeft. Men moet het Vleesch om te eeten hebben , en de Reusel tot het gebruyk der Paarden , Wagens , Laarsens en anders , om te smeerren : en des Zomers in den Oogst , moet het Arbeidsvolk wat harde kost hebben , zo dat men de Varkens niet missen kan.

Men moet Worsten , Schinken , Zyden , Koppen , alle daag aan de Balk hebben hangen , dat men daar in tyd van nood bykomen kan en byzonder in de Zomer , wanneer de Oogst aangaat , op dat het grage Arbeidsvolk van alles voorsien is , want op deze tyd is 't Volk het aldermoetwilligste , en willen de Heer en Vrouwe bykans een Wet voorschryven , wat zy eten zullen : Daarom moet men

dan

dan niet by de Slagters een varfch beet-
jen zoeken , maar wat hebben dat in de
maag duren kan , om dit Volk vol op te
geven.

Men kan niet veel Varkens houden,
daar men geen Eyken of Beuken Boffchen
heeft; of geen Spoeling van Brandewyn.
Daar dit ontbreekt moet men derzelve
weinig hebben; en haar met Kool, Wor-
telen, Knollen, Ooft, Spoeling en an-
ders voeden.

Het valt de Luyden fwaar de Varkens
alleen met Koorn en anders op te quee-
ken. Daar Boffchen zyn kan zomwyls
een Boer dartig, veertig, vyftig, Var-
kens houwen. Een Huysvader kan van
wegen zyn Huyshouding de Varkens niet
wel ontbeeren, op dat hy den gaanden
en komenden Vriend wat heeft voor te
zetten. De oude Grieken hebben hier
groot werk van gemaakt om hare Bos-
fchen met dit Dier te vullen, en ook op
Schot te leggen. De gene welke groote
Tuynen, Moeshoven en Boomgaarden
hebben, kunnen de Varkens noch wel
opbrengen en meften, datze zo kostbaar
niet vallen.

Men moet by negen of tien Zwynen
een Beer hebben, deze zyn op haar zes
of

of zeven Maand bekwaam tot de tucht ; en gaan op haar derde of vierde jaren weder af.

Wanneer men een jong Swyn wil aanqueeken ; zal men 't zelve van jongs wel en veel t'eten geven , anders wort het geen groot Varken. Wanneer 't een jaar oud is , begint het tuchtig te worden ; en kan tot zyn vyftiende jaar jongen krygen ; ook achtiën of twintig jaaren leven : De Biggen welk van een Swyn komen , die maar acht Maanden oud was doe hy tuchtig wierd , zyn niet goet ; want zy zwak blyven : Daarom zal men dezelve verkopen alle nog zuygelingen zyn.

Men moet tot een Swyn verkiezen dat van een grooten aart is , met lange zyden , hooge beenen , een wyden langen buyk , een gekrulde steert , breede nek , en wel aanneemt. Dit zyn de beste Soggen welk veel jongen hebben ; en dezelve alle wel opbrengen : Wanneer een jonge Sog een jaar oud is , kanze jongen voort brengen ; en men kan terstont op de eerste worp zien , ofze goed of quaad tot aanhouden wezen zal. Men moet terstont na de worp goede achtinge slaan ; dat de Sog geen levendige noch doode Varkentjes

jes eet ; want dan zou zy daar na alle de Varkentjes opeeten : dog zy verschoont het eerstgeboorne. Op dat zy daar toe niet vervallen ; moet men haar terstont genoeg t'eten geven. Zy hebben tweemaal in't jaar jongen , en dragen vier Maanden : een Sog kan wel 20. Varkens op een tyt hebben ; maar niet alle opbrengen. Men zegt dat 't Varken van *Ænæas* dartig witte Varkens op eenmaal geworpen heeft , maar dat heeft den Poët gezegt : Als de Soggen jongen hebben worden zy mager ; daarom moet men haar wel wachten dat de jongen ook groejen.

Van den Beer , of Manneken.

Den Beer is een Manneken van't Varken , de welk aangehouden word tot de voortteeling. Is ook sterker en bereider tot den stryd dan een Sog : Want hy betrouwt op zyne tanden , daar hy zich in tyd van nood mede weerd , en den Mensch groote schaade doen kan. Wanneer hy een half jaar of acht Maanden oud is , is hy bequaam tot generatie , men zegt dat hy maar drie of vier jaar bequaam zy , maar men kan hem langer gebruiken , daar na laat men hem snyden , en legt

N hem

hem een jaar na't snyden op Schot. Maar zulken Beer moet wel gewacht worden, dat hy sterk word, hoewel hy maken kan dat hy geen kommer behoeft te lyden; een Beer is genoeg voor tien Zoggen of Varkens. Die zulke gezellen voeden wil, moet zyne Tuynen, Boomgaard en andere plaatsfen wel afschutten: want zy met hare Neusen alles doorgraven, de Deuren uyt den haak lichten, op dat zy schade doen kunnen. Het is een onnut Gediert, die geen stank verdragen mag, en vuy ligheid zien, of moet daar by wezen. Men moetze om geen vermaak opvoeden.

Hoe men de Jonge Varkens Optrekken zal.

De jonge Varkens brengen terstont Tand en met haar op de werelt; en wie Varkens opqueken wil, neemtze van de gene welk drie of vier maal geworpen hebben: want de jongen van oude Varkens zyn zoo goet niet: want hoe de Soggen ouder worden, hoe de zelve zwakker jongen voortbrengen. De Varkens welk omtrent *Martini* of *Kersmis* gebooren worden, duuren niet; want zy sterven van de koude: ook hebben de Soggen dan weinig melks; en byten de jongen:
men

men moet haar dan in warme stallen houden; en veel Strooi geven, dat zy daar in kruipen, en malkander verwarmen: zulke Varkentjes krygen ook ligtlyk Wolfstanden; zoo datze niet eten konnen, waarom men dezelve liever slachten zal: maar Varkens welk in de *Vasten*, *Paasschen*, of Zomer vallen; zyn veel beter om dat men dezelve beter opqueeken kan.

Wanneer men de jonge Varkens ofzetten wil; moet men haar na vier weeken Meel en Semel geven; en zomwylen Garst voor stroijen: byzonder eer zy op de stoppelen gejaagt worden; maar niet zoo hard en ongekoekt: want zy dezelve niet byten konnen. Daarom moet men dezelve kooken. Of men gietze in een Trog en laatze wieken; en stroitze daar na de Varkens voor; zoo leerenze met natte Kost onder het zuigen eten. Daarom men het zelve doet, om haar by het leven te houden: Wanneer daar een kouden Reegen valt krimpen zy weg, en blyven op 't Veld leggen.

Eenige nemenze op de 5. en 6. week van de Moeder, en stroijen haar dat Garst voor: en geven haar Water met Garsten Meel en Semel. Dan moet menze wel

bewaren, datze niet mager worden, en als men haar wel doet, wordenze sterk en Vet.

Zommige wennen de Biggen met Broot: Maar dit is (myns bedunkens) niet goet: want hier toe gewoon zynde, zouden zy de Kinderen haar Boterhammen ontrukken, en zomwylen de Hand afbyten. Waarom dezelve aan kant gejaagt moeten worden. De Jongen moeten niet in het water loopen, dewyl zy noch zuigen, of anders loopenze perykel van sterven.

In Silesien snyd men de Varkens in 't zuigen, op andere plaats en na 3. 4. of 5. Maanden; men geeft haar voor 't snyden niet t'eten, maar men houdse nuchteren in de Stal, en warm: en als zy gesneden zyn geven zy haar gekookte Garst of Koorn 3 dagen na malkanderen, en niet te drinken; dan wordenze dik. Men plach de snede ook met Wagenfmeer te bestryken, byzonder in de Zomer, wanneer het warm is, moet men haar een dag of vier in huis houden, anders byten haar de andere Varkens de naat weder open. Wanneer een Varken een jaar oud is, als 't gesneden wort, wort het ziek en kan van de smert sterven; Daarom is 't beter en zekerder 't zelve te doen wanneer 't noch zuigt.

Wan-

Wanneer men de Varkens naar *Paafsch* snyd , byzonder de grooten , en daar een warmte op komt ; zoo komen daar de Vliegen op , en zetten dan Wormen, Daarom besmeert men de wonde met Lyn-oly ; dat geneest, en daar komen geen Vliegen op ; 't zelve geschiet ook met wagensmeer ; maakrygenze wormen, zoo steekt of drukt men haar Nieswortel of ongeleschten Kalk in de wonde, zoo moeten de wormen daar uit, of verftikken.

Zomwylen vinden de Varkensnyders de *Matrix* niet , of willen dezelve niet vinden , wanneer zy met een Boer quaat zyn. Maar naaijenze weder toe , daar men op letten moet : want als men dezelve daar na mesten wil , en alles goets daar aan doet ; zoo zyn alle d'onkosten verlooren ; want men meint alsze dik worden , datze vet worden : maar men is zomwylen bedrogen ; want daar komen jonge Varkens in de plaats.

Van de Varkens in 't Gemeen.

De Varkens Gelieven malkander zeer wel , gelyk elken aart van Dieren malkander beminnen : want wanneer een onge-

lyk gedaan word, en begint te gnorren, dan lopen alle d'anderen met grooten toorne toe, willende 't zelve met kracht helpen, en 't ongelyk wreken. Ik heb op myn Reizen gezien dat ons Hondcken, welke achter de Kar liep, onder een lange ry Eiken Boomen, daar wel twee à drie hondert Varkens by malkander waren, een derzelve aanviel, en terstont als dat zelve Varken begon te gnorren, begonnen alle zyne medebroeders in batalje te staan, en met haar geheele Leger dit Hondcken na te jagen met geknor; en dit geduurde wel een quartier uurs, tot dat het Hondcken uit haar Jurisdicte was, 't welk zeer genoeglyk om te zien was: want daar bleef niemant achter, elk was een baas. Ook weet dit gediert des avonts hare Herberg en Hofftede van zelf te vinden, 't welk de Schapen en Geyten niet doen kunnen. 't Is een zeer vernielent vretig Dier, 't welk by gebrek van Spys de Kinderen wel eten zoude.

En byzonder den Beer, welk alles met zynen Snuit doorloopt, de deuren van de Kamers op kan doen, zoekende wat daar is, alles is zyn gading, gebraden, gerookte visschen, confituren, hy vreet Ganzen, Hoenders, en wat hy krygen kan,

kan, ja stoot de potten van 't vuur welke zieden over de vloer, en eet de kost een weinig kout geworden zynde, op. De Beer en Sog zyn vernielende Dieren, welk by gebrek van Voeder haar eigen Kinderen op-eten, jaa zomwylen wel van hare gebuuren.

Men zegtdat het zevende der Spyze, het welk de Varkens consumeeren, tot Vlees en Bloed zou zetten: maar als men deze moeiten en vuiligheid lyden wil, kan men in twee jaaren Varkens maken, zoo goet als 'er in de Werelt zyn.

De Varkens kunnen ook geen dorstlyden, byzonder in den heeten Zomer, daarom zal men haar omtrent 't water hoeden, datze haast by 't water kunnen komen, en zich daar in wentelen.

Hoe men de Varkens Koopen en Wennen zal.

Men plag de Varkens om te melten of tot 't voort-teelen te koopen, maar dat koopen komt een Huisvader op het duurste te staan, daarom zal hy van alle 't Vee liever maken te verkopen, als te koopen, en zelf op te queeken.

Maar als hy by sterft of ongeluk kopen moet; moet hy (als d'oude Romeinen de-

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

1880 - 1881 - 1882 - 1883 - 1884 - 1885 - 1886 - 1887 - 1888 - 1889 - 1890

1891

1892 - 1893 - 1894 - 1895 - 1896 - 1897 - 1898 - 1899 - 1900

1901

1902 - 1903 - 1904 - 1905 - 1906 - 1907 - 1908 - 1909 - 1910

1911 - 1912 - 1913 - 1914 - 1915 - 1916 - 1917 - 1918 - 1919 - 1920

1921 - 1922 - 1923 - 1924 - 1925 - 1926 - 1927 - 1928 - 1929 - 1930

1931 - 1932 - 1933 - 1934 - 1935 - 1936 - 1937 - 1938 - 1939 - 1940

in de heete Zomersche dagen.

By den mest-hoop om te zoeken de koornekens welk in 't gedorste stroy gebleven zyn.

Men moet eykelen af-kloppen, en haar die altemet voor-smuten, als ook Erwit-ten en Boonen.

In de Somer moet mense voor Sonne-schyn uitdryven, en 's middaags na een koele plaats.

Men moet haar in de Lente wat Medi-cynen ingeven, op dat haar 't onrype gras en groene kruiden niet schaden.

Na middag zal men de grootste hitte laten voorby gaan, eer mense uitdryft.

In de Herfst en Winter zal men haar niet uitjagen, eer dat de ryp en 't ys van de Son weggenomen is.

In 't eten moet men de grootste van de kleinste scheiden, want de groote eten 't altemaal op, en verdrukken de kleinen.

Men moet wel letten dat men met zyn twee personen gaat om de Varkens te voederen, op dat de Sogge één Mensch 't eten niet uit de handt stoot.

Ook moet men wel letten, dat de Varkens niet te heet gevoedert worden; want dan verderven de darmen en mage, zoo datse ziek worden en sterven.

Van de Toelating der Varkens.

Eenige laten de Zoggen en Beeren onder malkander loopen: maar ik houd het beter dat men de Beeren daar maar van December tot in Martio by laat komen; zoo krygtmen des Somers jongen: want vier Maanden dragense; en in de vyfde Maandt werpense. Eenige houden het voor best dat dit in Januario en Februario geschiet, zoo vallen de jongen; wanneer d'Aarde eerst groen is: Ses of zeven weken daar na komt den Oogst, dan brengt men dezelve op de stoppelen: En dan beginnen d'andere Soggen weder te werpen.

Men zegt wanneer een Beer na de *Coi-tus* gesneden word, dat de Sog dan treurt; en hare jongen verwerp: Men moet de Varkens in de Lent snyden.

Groote Heeren eten gaarne braadt Varkentjes met Speceryen gevult, maar de zelve behooren ten minsten vier of vyf weken oudt te zyn.

Van de Mesting der Varkens.

Het is heerlyk wanneer men in een Landt

Landt is, daar men de Varkens met Eykelen, Beukenen, Castanien voeden kan, want met Kooren is 't te duur.

Mest-Varkens moeten drie, vier, vyf jaren oudt zyn, die krygen spek, maar van 1 of 2 Jaren die krygen noch maar vlees.

De Varkens welk in de Bosschen gaan, wordt zonderlings niet gegeven, maar die op Schot leggen, moeten van alles hebben; als 't vriest geeft mense draf en klyen.

Sy gaan tot *Nicolai* in de mest, ook wel tot *Kersmis*, daar veel Eykels en Beuken zyn.

De Varkens worden dagelyks van den eenen Stal tot den anderen gevoert.

Men kan een Varken met Erwitten ook wel vet maken, die men laat weiken in koudt water.

Dan de Mesting gaat byzonder toe: Sommige met Koolsblaaden, Rapen, Draf en Roggen-femel.

Als de Varkens Boonen alleen eeten, smaakt 't Spek en Vlees bitter.

Als de Varkens in 't Mesten op de tanden knarssen, dat is een teken datze vinnig zyn, dan moet men haar wat Erwitten in den trog schudden, of wat Peper-
koor-

koornen in 't eten geven , en 't zal ver-
gaan.

't Is beter in de Somer Gemest , als in
de Winter , want dan wordense 't vetste.

Men zal geen ongesneden Varken Mef-
ten , want dan nemense niet toe.

Als de Bakkers Varkens te Mesten leg-
gen , breken zy haar zes weeken te voren
de grootste en swartste Tand en uit , zoo
groeyen zy in 't Mesten beter , 14. dagen
gevense haar Draf en Semel om wyde
Darmen te krygen , daar na Roggemeel.

Van de Varkens - Stallen.

De Varkens - Stallen moeten van d'an-
dere Stallen afgezondert zyn , en elke Sog
moet met zyn jongen haar eigen Stal of
Kot hebben , anders verdrukkense mal-
kander : Ook moeten de dragende Soggen
om gelyke oorzaken een Kot alleen heb-
ben.

Daarom als men Varkens Mesten wil ;
moet men dezelve van twee of drie jaren
daar toe verkiesen , want daar toe zyn de
zelve bequaamst.

Van de Werpande Varkens.

Als een Sog werpt, moet de Herder daar by wesen, op datse de jongen niet opvreet.

Daar na moet hy gade op de tweede slaan, dat hyze weg neemt, want als een Sog die opvreet, leertse Varkens vreten.

Zo daar een doot Varkentje is, dat moet weg genomen worden, want anders soudent de Sog en andere opvreeten, ook zal men geen kringen by 't huis laten leggen.

Als de Sog stroy in den bek neemt, wilse werpen, en daar zy het draagt zal men een warm nest maaken.

Thien dagen na 't werpen moet de Sog by de jongen blyven, 't en zy datse buiten komt om te drinken. Daar na laat men haar een weinig weiden, en weder tot haar jongen komen.

Alse wat gewasschen zyn willense met de Sog lopen, dan moet mense in huis fluiten, of niet verre van 't huis hoeden.

De Herder moet gau opmerken, wat jongen elk Sog heeft, op dat elk jong by zyn Moeder komt, en elke Sog een verscheiden Stal heeft.

Om te weten hoe Dik Spek een Varken heeft.

Men steekt de Varkens met een Priem in den rug, 't welk zy niet voelen in 't Spek, maar wanneer men met den Priem in 't Vleesch roert, schreeuwenze, daar uit kan men weten hoe dik 't Spek is.

Als men de Varkens lang in 't Leven wil houden.

Men maakt aan elke zyde van het Trog een gat 4 duim diep, en een duim wyt, vuld het zelve twee duim hoog met Quikzilver, doet het dan weder dicht toe, dit schynd voor veel Menschen een Fabel; maar het zyn dom Ooren die de kragt van de Quik niet kennen.

Voor Varkens die Gortig zyn.

Neemt een hand vol nieuwe gestooten Antimonie (*Spiesglas*) doet het onder het Voeder, het geneest.

Van de Gebreeken der Varkens.

Als de Varkens met kromme Ruggen staan,

staan , en de vier Voeten te zamen zettē en sidderen , snydtze een gat in 't eene Oor , en steekt in 't zelve gaatje Christ-Wortel , zoo word alle Vergift uit 't Lyf na 't Oor getrokken , zoo 't Oor zwelt , geneest 't Swyn , en 't Oor valt daar na af.

Als de Varkens Wolfs-Tanden hebben , geeft men haar gedroogde Garst , daar bytenze dezelve op uit.

Alsze een groot gezweer aan den Hals krygen , Aderlaten men haar onderde Tong.

Als de Varkens Vervangen zyn van overvreten , worden haar d'Ooren koud ; zy willen ook niet eeten . Dan snyd men haar in de Ooren , en geeft haar 't zelve Bloed op Boter en Brood in .

Wilt gy dat de Varkens niet gortig worden , neem Vlier-Beziën en witte Mostert , geeft haar dat alle vier weken eens te eeten , zy zullen daar geen nood van krygen .

Als 'er een sterfte onder de Varkens komt , zoo geeftze des morgens een weinig geschaafde Swavel op Brood , zy zullen dan vry wezen .

Als de Varkens Krank zyn geeft men haar wat Bier met Vlier-Beziën , en wat *Tyriac* onder malkander gemengt , en giet-

gietze de Varkens in den Hals , dit zal wel Purgeeren.

Als de Varkens Droezen en zich reinigen , neemt men vier deelen Swavel en drie deelen Vlier-Beziën onder malkander gestoten , en men geeft 't haar in.

Als de Varkens de Long-zucht hebben , zal men haar Longe-kruid , of Christ-wortel door een Oor stooten.

Wanneer de Varkens Ziek zyn.

Neemt men gebrande As van Beukenhout , en mengtze de Zieken in haare drank , en geef haar 't zelve te eeten.

Item , wanneer men elk Varken alle morgen op Boter en Brood een weinig Veneedsche Tyriac geeft ; dat is een preservatyf tegens Vergift.

In de Mei plegen de Varkens Ziek te worden , en willen niet eeten ; werden moede en zwak : daar tegens neemt men *Cardo Benedictus* , kookende dezelve met Saly en andere Kruiden , om de Varkens in den Hals te gieten ; en dit zal nu genoeg zyn van de Viervoetige Gediertens , Wy zullen nu verder tot de Hedendaagsche Ziektens overgaan.

*Hier volgt nu een TRACTAAT
aangaande de tegenswoordige Regeerende
Pest-Ziekte onder 't RUND-VEE.*

NAdemaal wy nu gehandeld hebben omtrent de viervoetige Dieren, haar Oorsprong, Voortteeling en Opkweeking, beneffens de Ziekten en Ongemakken die dezelve onderhevig zyn; en daar bygevoegt Genees- en Hulp-Middelen, om dezelve quaalen te verhoeden, of niet verhoed zynde, onfeilbaar en in den grond te genezen. Maar schoon men aanhaalt alle Ziekten reeds bekend, en daar voor heilzame Hulp-middelen verschafft, zoo zend den Almachtigen zomwylen eens om de Gelovigen te beproeven, en de Godlooze tydelyke straffe te doen voelen, een Plage over den gantsche Aardbodem, gelyk hy nu ten deze dagen gedaan heeft, bestaande in een Ziekte onder 't Rund-Vee heerschende, waar door verscheide Beeften gestorven, en verscheide Huis-Lieden Arm geworden zyn.

Dewyl nu de Plage nieuw, en de Ziekte nog niet ter deeg bekend is, zoo moet men ook op nieuw wederom zyn best doen, om Hulp-Middelen daar voor uit

te vinden , die onder (den Almachtigen daarom smeekende) zyn Zegen de Ziekte wegnemen , en niet alleen de Ziekte , maar zoo 't mogclyk is de oorzaak derzelve.

Daar zyn tot dus verre al zeer veele gevoelens over deze Besmettelyke Ziekte geuit , en veele Hulp - Middelen (doch vruchteloos) aan de hand gegeven; dieshalven kunnen wy niet nalaten om ons gevoelen te uitten , omtrent de oorzaak en genezingswyze derzelve , en als dan eenige beproefde Middelen aan de hand geven , die hier zullen volgen.

Voor eerst , is (volgens ons Concept) principaal de oorzaak der Ziekte, dat (gelyk ons bekend is) eenige tyd geleeden een groot gedeelte Muizen (die eerst mede als een bezoeking en plage voor den Landman geheerst hebbende) gestorven zyn.

Deze Muizen (niet alleen by haar hebbende Bloed en pis , en wat meer tot haar Levensloop is nodig geweest) zyn onder de Aarde verrot 't welk veroorzaakt heeft quade Zappen en Vogten, deze Vogten zig met die des Aardbodems vermengt hebbende , hebben gestrekt tot voedsel en voortkweking van 't Zaad. Dit Zaad vrugtbaar gemaakt zynde , door toedoe-

ning van de warmte der Zon (en alzoo broeisgewyze) heeft voortgebragt Grasscheutkens , welke Grasscheutkens verstrekt hebben tot Voedzel der Beesten.

Ten tweede, zo weten wy dat schoon de Muizen uit Aarde voortgeteelt , wederom tot Aarde gekeerd zyn, maar het Haïr niet verteert, en gelyk de Liefhebbers van Paarden , en voornamentlyk in Duitsland, daar zy heele Stoeteryen van Paarden hebben bekend is, dat wanneer een Hoender-Veder onder het Voeder komt, een Paard heel Ziek word: ja dat meer is, als het een Veder van een Hoen is, dat geele Pooten heeft, is het by de dood af.

Dit brengen wy by, om dat wy onderstellen dat het Muizen Haïr zich ook onder het Voeder verspreid hebbende, als een Vergift in de Maag verstrekt heeft.

De Beesten hier uit haar Voedzel getrokken hebbende, zoude (nadien men haar Melk en 't geen daar van bereid word, (zullen waanwyze Menschen ons toewerpen) oorzaak geweest zyn, dat niet alleen zy, maar ook de Menschen zelve daar door quaade Ziektens gekregen hadden. Wy zeggen neen, nadien ons bewust is, dat het Rund-Vee haar Ziektens meest

ontstaan uit de Longe, welke men nu ook geopend hebbende, bevind (zo ons bericht is) wanneer men hen aanraakt, geheel in één en tot elkander valt, een zeker teken zynde dat de Longe van binnen gantsch verteert is. Zoo dat wy daarom vaststellen dat het quaad 't geen in 't Voedzel geweest is, zyn zitplaats genomen heeft in en omtrent de Longe, maar zullen onse dat zelfde soort van Menschen mogelyk vragen hoe het komt dat die ziekte zich niet eer heeft geopenbaart, wy antwoorden dat nademaal het Jaar heeft Winter en Somer, en by het scheiden van dien het Weer zich ontdoende, dit een werking op de Menschelyke Ligchamen hebbende, het alzo ook werkt op die der Beesten.

In de Zomer zoo lang het warm weer is geweest, heeft men niets aan de Beesten bespeurt, maar zo dra de koude des Winters zig begon te vertoon en heeft zig deze besmettelyke Ziekte geopenbaard, het welk (dit geremerkeerd hebbende) dan geen teken is dat ons Concept niet waar zoude zyn.

Maar nog erger zal ons tegengeworpen worden. Namentlyk, hoe het komt dat het zelfde quade vogt zig ook niet

onder de deelen die tot vruchtbaarheid van het nooit volprezene voedzel des Menschelyke lighaams verspreid heeft.

Hier in beschouwen wy de Almagtigheid des Heeren , die het zelfde niet heeft behaagt , daar by vast stellende dat het geene zig daar onder vermengt had door't bewerken , het welk dat voedzel eerst gedaan word , vernietigt of niet ten eenmaal vernietigt zynde door het andere voedzel dat men dagelyks daar by gebruykt , (zynde veel Kruiden) verder vernietigt word , daar in tegendeel de Beesten geen ander voedzel genieten , en het zo gebruyken als het de Aarde voortbrengt : Ja dat meer is , nadien men des Zomers veele drooge dagen heeft , en door de heete straalen der Zon het water zoodanig uyt de floten uyt droogt , moet het haar zomtyds niet alleen voor spys , maar ook voor drank verstrekken , het welk dan oorzaak is dat zy door de droogte harer keele quade dampen en humeuren inaassenen , waar door hare Long pypen en fyne adertjes verstopt raken.

Dit is zoo ons dunkt genoeg van de oorzaak der Ziekte , en zullen daarom tot de geneezings wyze overgaan , het verder

der aan de Almagtigheid des Heeren toeschryvende, hebbe nu (volgens ons Concept) aangetoont de oorzaak der Ziekte, en stelle dieshalven de geneezingswyze als volgt:

Ten eersten, ordineeren Wy dat de Beesten geen Adergelaten moeten worden, alzoo daar door het Bloed aan 't beweegen raakt, en het kwaad zich 't gantsche Lighaam door verspreid, makende dan een verstikking.

Ten tweeden, voor al aanstonds in 't werk te stellen een Forsche Purgatie, kunende daar door de Beesten niet te veel verzwakken, alzoo wy de Ziekte aangemerkt hebben in drie dagen 'er onder of over.

Tot deze Purgatie neemt men dan (geen Aloë gelyk zommige schryven, alzoo die te brandig is of diergelyke) maar Rabarber 3 loot, kookt het in een mingelen schoon Water, doet daar by om 'er de kracht wel uit te trekken en te verkoelen 2 loot Salpeter, geeft dit dan doorgegooten de Beesten te drinken.

Of neemt 2 loot witte ligte 'Agaricus, en 2 loot Cremortart, kookt het als voren, en geeft het te drinken.

Of neemt 2 loot gestoten Jalappe, een loot

loot Sout van Wynsteen, en een pintje Brandewyn, mengt het onder een, en geeft het te drinken. Maar men gebruikt geen Senebladeren, alzoo die te veel krimpig in de Beeften haar buik maken, en oorzaak zoude geven dat zy aan Buik Pyn (gelyk zy zulks heel licht doen) sterven.

Ten derden, men moet de Beeften wel warm houden, doch vooral in een open Vertrek, op dat zy door de benaauwtheid der Longe niet stikken.

Ten vierden, men moet voor al den Buikloop niet opstoppen, alzoo dit een zuivering en veeltyds een redding der Natuure is.

Ten vyfden, men moet de Stallen of Plaatzten daar zy staan, voor al dikwils Schoon maken en Berooken, en zo schie-lyk als men kan, den Afgang daar uit-zuiveren, en de Beeften haar Fondament wel schoon houden.

Ten zesden, men moet geen heete Sweet Middelen gebruiken, als Wilde of Koe Theriaac of diergelyke meer.

Ten zevende, men moet zo dra men maar twyffeld of een Beest wat schort, hem van de andere gezonde Beeften voort afzetten, en zetten de Zieken ook zoo
wyd

wyd van een als mogelyk is, om geen benaauwtheid te veroorzaken.

Ten achtsten, men moet dan (als 'er een Beest Ziek geworden is, het aanstonds met een van de voorgemelde Purgaties zuiveren, en de Beesten daar het bygestaan heeft ieder met half zo veel, en al doet men dit alle acht dagen, een week of vier lang, (zelfs aan gezonde Beesten,) men zal daar door veel kwaad verhoeden.

NB. De Huislieden werden gewaarschouwt haar niet te laten bedotten, en de Rabarber heel duur aanrekenen alzo men tegenswoordig tegen 6 a 7 of 8 Gulden een pont heele goede Rabarber krygen kan.

Ten negende, zal men om de Beesten verder te helpen, geven alle dagen Swavel, Salpeter, Sout en Cremotart, van elks 4 lood in 3 mingelen Water gesmolten van den eersten dag af, en als de Beesten in 't leven blyven agt dagen lang, en zooden Afgang weder ophoud, doet men daar 4 loot Spaanse Zeep by, hier door zal men 't Lighaam zuiveren en het quaat na buiten uitjagen.

Ten tiende, Wat aanbelangt het handelen der doode Beesten is zo ons dunkt

onnodig aan te haalen, alzo onze Overigheeden de *Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland* in haar Placaat gepubliceert het zelve genoeg gedaan hebben.

Ten 11de. Zo 't mogelyk is raade wy ieder Huisman dat hy hoe eer hoe beter de Aarde braaf laat omhalen, op dat alzo de quade Lucht en Vogten door de Vorst daar uittrekken, en men daar door oorzaak geeft (onder Gods zegen) dat het zelfde toekomende Jaar niet weer geschied.

Tegens den Avond zal men de Beesten geven, Blom van Soethout, Fenegriek-Meel, en As van verbrand Hout, van elks 2 loot, haar wel warm toedekkende, dit alzo gebruikt, zal men bevinden dat (niet gelyk tot nog toe) de Beesten die Medicamenten gebruiken, daar van sterven maar (by tyds gebruikt) in 't leven blyven; nademaal dit voor de Huislieden wat veel (dog by andere te rekenen) wynig werk is, hebben wy eenige Recepten, waar door men de Ziekte (onder Gods zegen genezen kan, mede te gedeelt uit de voorgenoemde dingen bestaande.

Neems

Neemt Salpeter, Swavel, Cremortart, van elks 2 lood; Spaanse Seep 3 lood; Fenegriek-Meel 2 lood; Blom van Soethout 2 lood; Rabarber 3 lood: Kneed dit onder elkander met eenig Vogt, en maakt daar van 8 ronde Pillen: geeft daar van 2 's morgens en 2 's avonds, den eersten dag, en den tweeden en derden 's morgens en 's avonds een, en zo gy dat 4 dagen vervolgt zo zult gy u zelven veel profyt doen.

Of om dat men zig niet aan een Mid-del hoeft te houden, zoo neemt Fene-griek-Meel, Blom van Soethout, Keu-ken-Zout, Cremortart van elks 2¹/₂ lood; Spaanse Zeep, Gestooten Jalappen van elks 3 lood: Maakt hier van met een weinig Honing 8 ronde Pillen, en ge-bruiktze als vooren.

Of neemt Fenegriek-Meel, Blom van Soethout, Blom van Zwavel, Spaanse Zeep, Jalappe, Rabarber, Keuken-Zout, Salpeter, van elks 2 lood, doet 'er mede als vooren.

Of neemt As van Hout, Zout van Wynsteen, Spaanse Zeep, van elks vier lood; Rabarber 3 lood, Gutte-Gom 1 lood; doet als vooren.

Of neemt As van Hout, Cremortart,
Blom

Blom van Swavel van elks 3 lood; Myrrhe gestooten 2 lood; Fenegriek-Meel, 3 lood; Jalappe, Spaanse Zeep, van elks 2½ lood; doet hier mede als vooren.

Of neemt Myrrhe, Zout van Wynsteen, Blom van Swavel, van elks 3 lood. Gutte Gom 1 lood; Spaanse Zeep 6 lood; doet hier mede als vooren.

En voor het laatste is dit volgende, 't welk uit al 't voorige bestaat. Neemt Salpeter, Cremortart, Myrrhe, Zout van Wynsteen, Rabarber, Jalappe, Gutte Gom, van elks 1 lood, Spaanse Zeep, 3 lood; As van Hout, Blom van Swavel, Blom van Soethout, Fenegriek-Meel, Keuken-Zout, Honing, van elks 1 lood; Maakt hier van 8 ronde Pillen, als vooren, en gebruiktze op dezelve manier.

Daar hebt gy nu waarlyk al wat een eenig Mens u kan mede deelen; neemt het dan met zoo veel liefde aan als Wy het geschreven hebben, en gebruikt het tot u voordeel, denkende dat wy blyven (in hope dat den Almagtigen U, Ons, en dit ons Werk zullen zegenen) uwe getrouwe Vrinden onder ons Konstgenootschap *Nosce te Ipsum.*

Aldus gegeven den 22 Dec. 1744.

NB.

~~~~~

Noch een korte en klare Geneezingswys, om de Ziekten der Beesten te Geneezen. Door een Med. Doctor gecommuniceert.

NAar dat dezen Besmettelyke Ziekten der Beesten in ons Vaderland geopenbaard heeft, en genoegzaam als een Pest onder de Beesten moet aangemerkt worden, waar meede God ons en andere nabuurige Landen bezogt heeft, zo heeft zich niettegenstaande, de veele zich opgedaane Schryvers, over dezen Alverwoestende Pest-Ziekten der Beesten, als over deszelfs Oorzaken en Genees-Middelen, zeer verschillende geschreven. Maar naar allen de zoodanige Werken doorzocht hebbende, niets konnen vinden dat van eenige vrucht is geweest, veel minder de menigte van Medicamenten, zo by Advertissemten in de Couranten, als Publieke Middelen, die aan ons gemeen gemaakt zyn, niets hebben konnen uitvoeren, zo als het ons door veelvuldige Land Lieden tot haare schaden is bevestigd geworden, dan alleenlyk het Rook Middel.

Zo heb ik dan in alle deze omstandigheden,

heden , alles zeer naaukeurig nagegaan en gevonden , dat veele gemeen gemaakte Middelen , als ftrydig tegens malkander zynde , ook volgens allen natuurlyke reden niet konnen uitvoeren , om dat de meeste Schryveren , de Oorzaak dezer verflindende Ziekte niet verftaan , maar ook niet ééns zyn ; maar dat daar en boven zommige ontblood zyn van de regte kennis der Middelen in haar Eigenschappen en Werkingen , zonder welke Weetfchap men volftrekt niets kan uitvoeren , dan de zulken haar beurs te vullen , en dat daar door veroorzaakt word meer nadeel dan voordeel.

Wat belangt de Oorzaak dezer Ziekten , komt my voor te ontftaan uit al te groote hitten , en daar door fchielyke bevindingen ; welke ons gevoelen meerder bevestigd word zo uit Saxen als andere Plaatzten , nevens den hier voorgaande Auteur op pag. 166. kan nagelezen worden , boven dien dat ik zelfs zulks aan de befmette Beeften bevonden hebbe.

Zo heb ik dan tot algemeen nut voorgenomen , deze myne Gedagten en Geneezings wys aan het Gemeen mede te deelen , en hier als een Aanhangzel by te voegen , zoude daar over wel breeder en
meer-

meerder van geschreeven hebben, maar verneemenden dat het voorschreevene Werk ter Druk-Pers was, zoo oordeelde ik dezen myne korten stelling genoeg te voldoen.

Wat nu de Geneezings wys aangaat, die is, dat ik ondervindelyk bevonden heb, dat Middelen welke over een stemmende met de aard en eigenschap der Ziekten, en in zich niets daar tegene bevattende de besten waren.

Zo dient men dan zulke Middelen, in 't werk te stellen, welke in staat zyn die groote hitten tegen te staan, en de schielijke bedervinge voor te komen, en zich wel in agt te nemen van geen verhittende Alcalife, Loogzoutachtige, of heete Specery Middelen te gebruiken.

Zo wanneer men nu eenig smet aan een Beest gewaar word, zo zal men terstond de Zieke van de Gezonde Beesten afzonderen, om geen oorzaak van besmetting aan de andere te geven; men zal dan het Zieke Beest, op een drooge luchtige plaats stellen, welke plaats rein en zuiver moet gehouden worden, dan zal men zo een Beest, terstond een Purgatie welke tegens ontsteeking dienstig

zyn, gelyk by onze voorgaande Schryver op pag. 167. te vinden zyn gebruiken. Zo wanneer deze Purgatien geen schielijke Werking doen, zo zal men het Zieke Beest terstond in 't Fondament spuiten met deze volgende Middelen.

Neemt 2 loot Agaricus, kookt dezelve met Water, tot dat 'er een Pint overblyft, mengt daar onder Salpeter, Rinse Wynsteen van elks een loot, Honing 4 loot, en Azyn een en een-half loot; na dat de Purgatie of Klistering zyn werk volbragt heeft, dan zal men het Middelen laten gebruiken, die de bederving tegen staan. Neemt Salpeeter en Rinse-Wynsteen van elks een loot, smelt dat in laauw Water, en laat het terstond gebruiken. Verders zal men zo een Beest met Azyn aan 't Fondament besproeijen, het welk ons als iets raars gecommuniceert is. Meenende daar genoeg mede te kunnen voldoen. Maar ik oordeel zo zulke Middelen uitterlyk aan het Fondament gelegen dienste doen; dat men dan ook moet weten, dat zy dan innerlyk niet schadelyk zyn, die de Rinse Wynsteen in Water gesmolten proeft, die zal met de Azyn weinig onderscheid vinden, en hebze daarom aangepreezen
niet

niet op enkele giffingen, maar op ondervinding, also ik op dezen wys verscheide behandeld hebbe: verders zal men de plaats daar zo een Beest staat berooken een reis of tweemaal daags, na dat men het eerst wel van alle onreinigheid gezuivert heeft.

Om de Besmetting in Gezonden Beesten te verhoeden, moet men altyd de Gezonde van de Zieke afzonderen, de Gezonde Stallen zo wel zuiver houden, als of zy Ziek waren; terstond wanneer men drek of vuiligheid van zo een Beest ziet wegroeijen, en 't Fondament van buiten met Azyn besproeijen. Verders de Stallen driemaal daags te Berooken, waar door alle stank en vuiligheid word geweerd, om op dezen wys de Beesten voor Besmetting te bewaren, gelyk ons bevestigt word van meer dan eenige honderd Stallen, die door 't Rookten behouden zyn. Welke Rook-Poeder by de Drukker dezer te bekomen is. Zo meen ik nu genoeg voldaan te hebben. Wenschende dat alle Huis-Lieden zich naar dezen reguleeren, en zich beneerstigen in het doorlezen, op dat het haar mogt strekken tot nut van haare Beesten, om

178 HUISMANS WEGWYZER.

op die wys door Gods Zegen en Bystand
eens mogen verlost worden van dezen
Land verderffelyke Ziekte haares Rund-
Vee.

E I N D E.

NB. Dient tot Narigt dat de laatstgemelde Compositie (voor die gene die dezelve niet maaken wil) te bekomen is, by JAN VERHAAGH, woonende op de Reguliersgracht, het eerste Huis van de Princegracht, na de Utrechtsche Dwarsstraat: Voor de Somma van 16 Stuivers, benevens het Cordiaal-Poeijer in dit Boek verordineert, voor 4 St. één Ons. De Roode Salve voor 1 Gl. 4 St. één Pond, en de Groene Salve 1 Gl. 8 St. één Pond. Verder alle andere Medicamenten hier in dit Boek beschreven en nog veel andere Kurieusheden.

P. S. Dezelve zyn by niemant als my even genoemt te bekomen.

NB. Patienten die met de Koorts gequelt zyn, en by hem willen komen, geneeft hy zonder dat dezelve iets hoeven te gebruiken.

NB. Een weergaloos Rook-Poeder om de Stallen te Berooken, zo voor Zieken als Gezonden Beesten, dat in menigte Stallen is gebruikt; en is te bekomen by den Drukker dezès. Het Pakje met het Berigt kost 12 Stuivers.